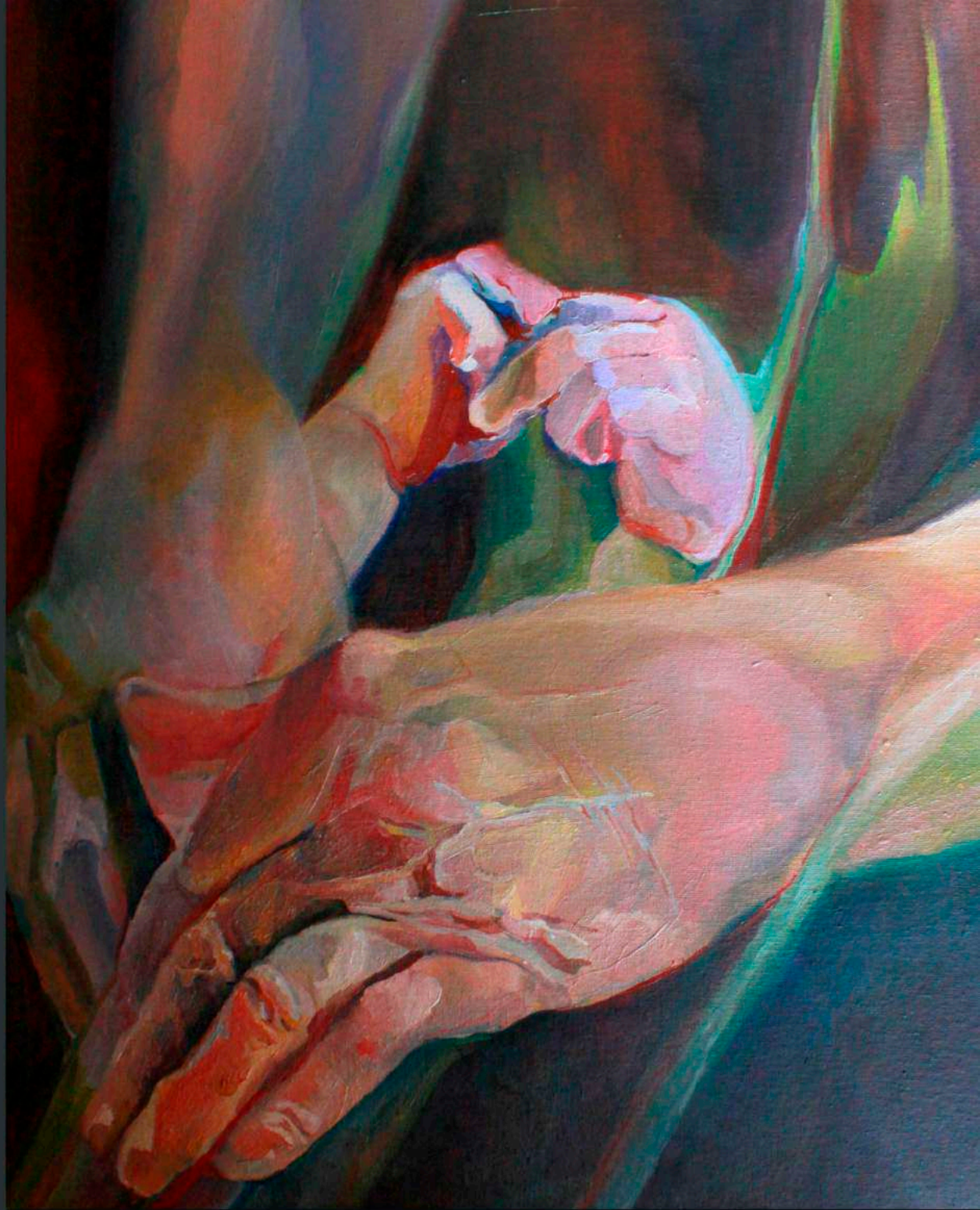

ВІЛЬЧА — ПЕРЕСЕЛЕНЕ СЕЛО

ВІЛЬЧА
ПЕРЕСЕЛЕНЕ СЕЛО

ВІЛЬЧА – ПЕРЕСЕЛЕНЕ СЕЛО

УДК 82-3
В 46

Видання підготовлено
в рамках програми «МЕЕТ UP!
Німецько-українські зустрічі молоді»
за підтримки фонду
«Пам'ять, відповідальність і майбутнє» (EVZ)

Вільча – переселене село / під редакцією Г. Грінченко, В. Науменко,
В 46 С. Телухи. – Харків : «Друкарня Мадрид», 2018. – 188 с.

ISBN 978-617-7683-21-5

Збірка містить історії вимушених переселенців, написані на основі інтерв'ю з мешканцями селища Вільча Вовчанського району Харківської області в рамках українсько-німецького проекту «Вільча – переселене село». Ця збірка є результатом співпраці вільчан, які розповіли про свій досвід переселення з Чорнобильської зони відчуження або з Донбасу, та учасників проекту, котрі ці розповіді записали. Історії написані живою мовою і доповнені фотографіями.

Думки й погляди, висловлені авторами, можуть не збігатися із думками і поглядами Фонду EVZ. Автори несуть повну відповідальність за зміст.

The opinions expressed by the authors are not necessarily those of the Foundation EVZ.
The author is solely responsible for the content.

УДК 82-3

Збірка містить історії вимушених переселенців, написані на основі інтерв'ю з мешканцями селища Вільча Вовчанського району Харківської області в рамках українсько-німецького проекту «Вільча – переселене село». Ця збірка є результатом співпраці вільчан, які розповіли про свій досвід переселення з Чорнобильської зони відчуження або з Донбасу, та учасників проекту, котрі ці розповіді записали. Історії написані живою мовою і доповнені фотографіями.

ПЕРЕСЕЛЕНІ: ІСТОРІЇ, СПОГАДИ, МРІЇ

Прибуття учасників проекту
в с. Вільча.
Фото Ганни Негатіної

Учасники проекту, м. Харків.
Фото Марії Сокольчук

Учасники проекту у благодійному
фонді «Слов'янське серце»,
м. Святогірськ.
Фото Анастасії Грязнової

Зупинка в покинутому
селищі Вільча
Київської області.
Фото Надії Величко

Серед трагедій і випробувань, які судилося пережити населенню України у XX столітті, значне місце посідають вимушені та примусові переселення громадян, тобто тимчасові чи безповоротні зміни місць проживання як у межах країни, так і за її кордонами, не за власним бажанням, а під тиском різних обставин. Цей процес, з одного боку, був невід'ємною складовою масштабних світових катаклізмів XX століття, в яких примусові міграції торкнулися мільйонів людей та стали загальнолюдською проблемою, з другого, — мав свою історичну, регіональну та навіть «техногенну» специфіку. Масові примусові переселення українців відбувалися як під час обох світових воєн та збройних протистоянь, так і в мирні часи, починаючи від депортацій років колективізації, повоєнного «обміну населенням» та переселення внаслідок будівництва певних об'єктів народного господарства до масового примусового виселення, спричиненого аварією на Чорнобильській АЕС, що не мало аналогів у європейській історії новітнього часу.

Вимушені переселення в історії України були подіями болісними і травматичними, вони не відповідали ані усталеним нормам економічного й соціального життя країни, ані нормам і звичкам повсякденного існування її мешканців. Здавалося, що зі здобуттям незалежності Україна мала назавжди позбутися цієї проблеми. Але в умовах російської агресії, окупації Криму та непроголошеної російсько-української війни перед українським суспільством знов постали виклики вимушеного переселення та великої кількості внутрішньо

Учасники проекту під час тренінгу «Створення документального відео», м. Харків.
Фото Анастасії Грязнової

переміщених осіб. Ці виклики потребують не тільки юридичного, соціального та економічного врегулювання, але й поглибленого вивчення феномену вимушеного переселення в історії країни, переважно з перспективи аналізу та популяризації історичних прикладів подолання чи зменшення впливу цього травматичного досвіду на подальше життя людини.

Ці переселення змінювали не тільки соціально-демографічну ситуацію в країні та впливали на її промислово-господарський та культурний ландшафт, вони ламали долі й родини, залишаючи глибоку рану в пам'яті та свідомості самих переселенців, їхніх нащадків. Утягнутими в наслідки цих примусових міграцій опинялися також постійні мешканці територій, на які прибували новопоселен-

Жителі с. Вільча біля пам'ятника Миколі Титенку під час подорожі до Поліської Вільчі, травень 2016.
Фото Надії Величко

Табличка при в'їзді до с. Вільча у Київській області.
Фото Надії Величко

ці. Проблеми встановлення та налагодження контактів між постійними мешканцями і новоприбульцями, їхнього взаємоприйняття й особливості досвіду співіснування та адаптації також є невід'ємними наслідками вимушеного переселення.

Вивченню досвіду двох таких переселень в історії України — вимушено-примусової зміни місця проживання внаслідок Чорнобильської катастрофи та воєнних дій на Сході України — був присвячений проект міжнародного молодіжного обміну «Вільча — переселене село», який був реалізований у рамках програми «МЕЕТ UP! Німецько-українські зустрічі молоді» за фінансової підтримки фонду «Пам'ять, відповідальність і майбутнє» (EVZ). Організаторами проекту виступили Чорнобильська історична майстерня (м. Харків, Україна), Рурський університет (м. Бохум, Німеччина) та Українська асоціація усної історії. Головною метою проекту було проголошено дослідження досвіду вимушеного переселення з Чорнобильської зони відчуження та з територій проведення АТО (Донецької та Луганської областей) на прикладі громади селища Вільча Вовчанського району Харківської області.

Селище Вільча Харківської області було вибрано не випадково, адже його було побудовано на початку 1990-х рр. спеціально для переселенців із села Поліського району Київської області з такою самою назвою, яке увійшло до зони безумовного (обов'язкового) відселення внаслідок Чорнобильської катастрофи і 1999 р. було знято з обліку. Упродовж 1993–1996 рр., тобто понад 7 років після аварії, до Вільчі Харківської області переїхала більшість мешканців поліської Вільчі. 80% людей, які мешкають у сучасній Вільчі, — переселенці та їхні нащадки.

Учасники проекту в м. Святогірськ. Фото Анастасії Грязнової

Коли в Україні 2014 р. почалися воєнні дії, мешканці Вільчі Харківської області прийняли сім'ї переселенців із зони воєнного конфлікту. Чорнобильський досвід перших переселенців допоміг в адаптації та інтеграції переселенцям сьогоднішнім. Саме ці аспекти взаємодії «старих» і «нових» переселенців було запропоновано дослідити двом молодіжним командам з України й Німеччини у рамках програми MEET UP!

До складу цих команд увійшли 28 молодих людей, серед яких студенти, аспіранти різних спеціальностей, вчителі й журналісти українських та німецьких міст, котрі впродовж 10 днів перебування в Україні відвідали з екскурсіями кілька міст, пройшли тренінги з усноїсторичного інтерв'ювання та знімання документального відео, а потім три дні провели у Вільчі, де жили в родинних пересе-

*Вільчанська селищна рада.
Фото Ганни Негатіної*

*Тетяна Леонідівна
Литвиненко,
жителька с. Вільча.
Фото Ганни Негатіної*

ленців, записували їхні усні історії та робили документальне відео.

Саме метод усної історії був основним для цього проекту. Дуже популярний останнім часом в Україні, він спрямований на документування і вивчення суб'єктивного досвіду людей, які були свідками чи учасниками певних історичних подій. Цей метод давно і заслужено уславився своєю демократичністю, фокусуванням на історіях життя звичайних людей, уважністю та чуйністю усноісторичних дослідників до чужої долі. Під час тренінгу студенти навчалися найбільш популярної методики проведення усноісторичного інтерв'ю — напівструктурованій бесіді, перша частина якої охоплює весь життєвий шлях оповідача, друга спрямована на детальну розповідь про участь цього оповідача у певній події. Під час першої частини інтерв'ю дослідник має уважно слухати, не переривати і не ставити запитання, а давати можливість співрозмовникові розповісти те і так, що і як він вважає за потрібне. І вже потім, коли співрозмовник закінчить оповідати свою історію життя, дослідник має можливість розпитати в деталях про певний період у житті, про ставлення до цього періоду, його значення і вплив.

Для проведення такого інтерв'ю — неодноразово було підкреслено на тренінгу — дослідник має володіти не тільки методикою історичного дослідження, але й навичками «активного слухання», умінням прислуховуватися, чути, співчувати оповідачеві, поважати його точку зору і досвід. Адже головний фокус усноісторичного дослідження — не сухий фактаж чи «об'єктивна істина», а суб'єктивні почуття, особисті ставлення, приватні оцінки та індивідуальні переживання. Саме такі навички та задокументовані завдяки їм «суб'єк-

тивні істини» приватних доль примушують історика, за відомим висловом П. Томпсона, з височини історичних теорій спуститися на землю — до індивідуальних людських життів, що лежать в їхній основі. Навіть більше, саме ця особливість усноісторичного дослідження не в останню чергу уможливила, на нашу думку, той перехід від політичної до моральної парадигми розгляду минулого, про який пишуть сучасні дослідники. Цей перехід полягає у заміні пам'яті про активних героїв, які боролися і перемагали, пам'яттю про пасивні та беззахисні жертви, яких переслідували та знищували. Є думка, що цей «етичний поворот» як перехід від героїзованих до віктимізованих форм пам'яті значно збільшив моральну чутливість суспільств, визначив нові правові та етичні стандарти і зробив історію набагато більш емоційною та людяною. Про емоційну, емпатичну та моральну утягнутість у процес запису інтерв'ю та під час подальшої з ним роботи напишуть у своїх есеях багато учасників проекту. Не буде перебільшенням сказати, що жоден з методів історичного дослідження не пропонує так багато (спів)переживань, емоцій, відчуттів та (само)рефлексій, як усна історія.

До цієї збірки увійшла 21 робота, написана на основі інтерв'ю з переселеними на початку 1990-х рр. мешканцями села Вільча і теперішніми внутрішньо переміщеними особами з Донецької та Луганської областей. Учасники проекту працювали переважно по двоє — один німецький та один український дослідник. Вони записували інтерв'ю з переселенцями з поліської Вільчі, а також з тими, хто був вимушений переїхати до села Вільча в Харківській області внаслідок воєнних дій на Сході України. Окрім цього, дослідники знімали документальне відео, робили

*Тетяна Миколаївна Шпанюк,
жителька с. Вільча.
Фото Ганни Негатіної*

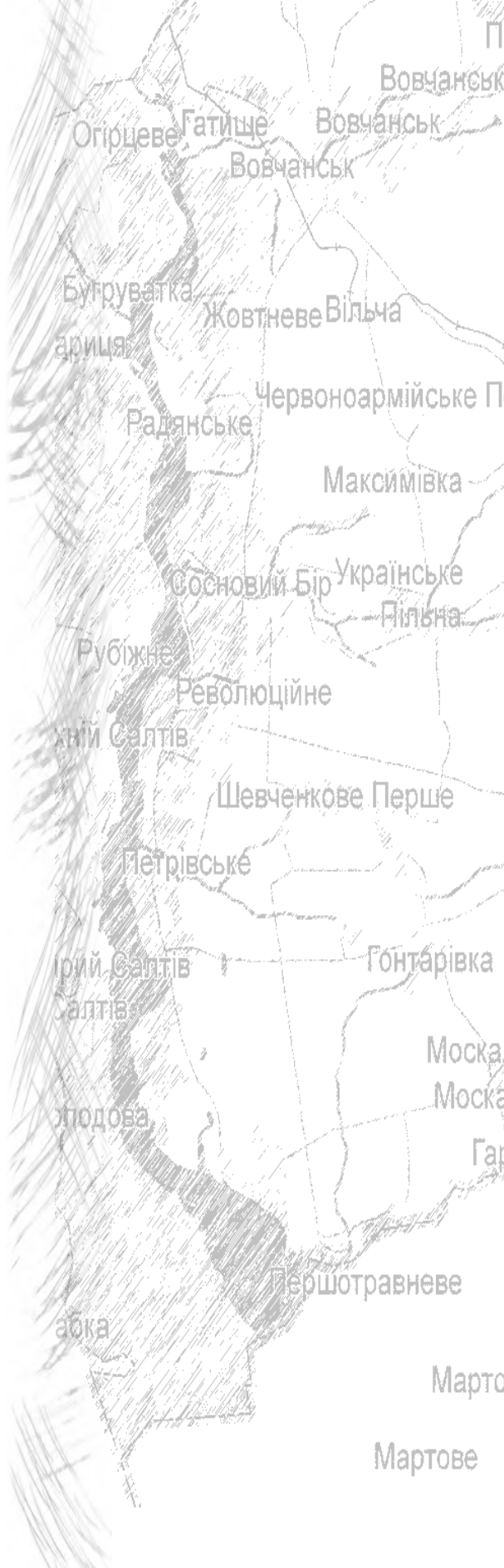
фотознімки, просто спілкувалися з мешканцями. Роботи, які зібрані в цьому виданні, були написані після повернення молодих людей додому, коли вже були розтекстовані інтерв'ю, розібрані та впорядковані фотографії, змонтоване відео. Деякі учасники у своїх роботах розлого цитують записані історії, інші — переказують почуте і віддають перевагу власним оцінкам. Хтось вдається до історичних узагальнень, а хтось акцентує увагу на внутрішньому світі, переживаннях і оцінках оповідача. Але при всьому розмаїтті форматів і сюжетів робіт єднає їх інше. Є такий вислів: «У цю роботу вкладено душу». Читачі цієї збірки матимуть змогу переконатися, що в кожну роботу вклали свої почуття, переживання та небайдужість усі учасники усноісторичного дослідження «Вільча — переселене село»: оповідачі й записувачі історій, автори й розробники проекту, керівники тренінгів і редактори збірника.

Вільчани у поліській Вільчі під час традиційних відвідин могил рідних, травень 2016.
Фото Надії Величко

Сподіваємося, що результати цього проєкту, зокрема й ця збірка есе, сприятимуть консолідації сучасного українського суспільства, поширенню практики порозуміння й примирення, основаної на базових цінностях людяності, толерантності, співчуття та небайдужості, що набуває особливої значущості в часи протистояння зовнішній агресії.

Гелінада Грінченко, д. і. н., проф. кафедри українознавства ХНУ імені В. Н. Каразіна, голова Української асоціації усної історії

Станіслава Петрівна
Мацапура.
Фото Дар'ї Цимбалюк

Дар'я Цимбалюк

ЧАС ЗБИРАТИ ПІСНІ

Коли мені доводилося представлятися за кордоном, я часто чула, що єдине, що відомо про Україну, — це Чорнобильська катастрофа. Чорнобиль: темний, апокаліптичний, трагічний, моторошний, нелюдський, мертвий.

Ми їдемо у Вільчу, в нову Вільчу. Подорож коротка, але виснажлива: вибоїсті дороги в серпневу спеку. Простір розтягнутий, подразливо сухий, випалений. Декілька років тому ціле селище старої Вільчі було переміщене на ці землі. Стара Вільча була заражена після Чорнобильської аварії: непридатна до життя. Це сталося 1986-го, але люди лишалися там ще протягом наступних шести років, жили на валізах, чекали, чекали, чекали на переселення. Коли ми приїжджаємо до Вільчі і починаємо брати інтерв'ю для дослідницького проекту про Чорнобиль та переселення, ми, всі молоді, народжені в іншій країні, в інші часи, безупинно питаємо вільчан: але чому, чому ви просто не переїхали самі, без допомоги держави? Ми не зовсім розуміємо радянські часи: стазис часто прийнятий за стабільність, маленькі речі, що спричиняли великі недосяжності, неможливість викинути заражений одяг через відсутність грошей, аби купити новий.

У Вільчі нас зустрічають цілими родинами. Ми сходимо з автобуса прямо в їхні обійми, їхні руки хапають наші плечі, наші валізи, наші сумки. З початком евакуації перші родини з Прип'яті були перевезені до сусідніх сіл, серед них — Вільча. Чи люди так само вітали і їх, відкриваючи обійми, відкриваючи будинки? Деякі вільчанські родини прийня-

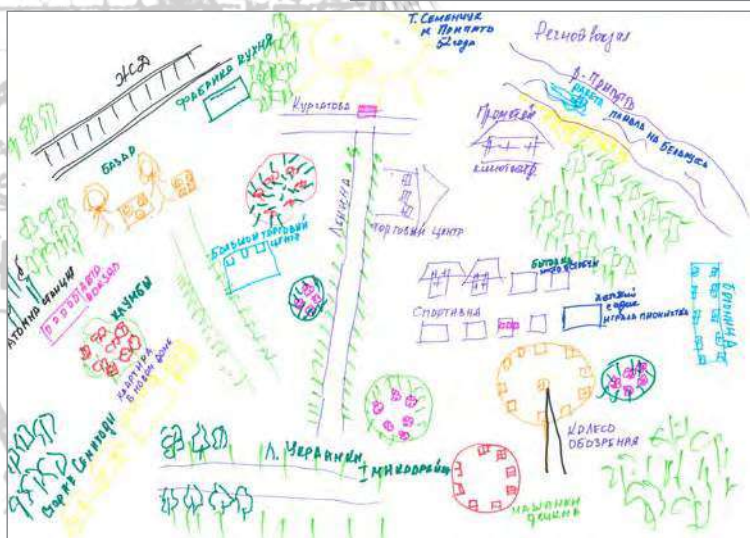
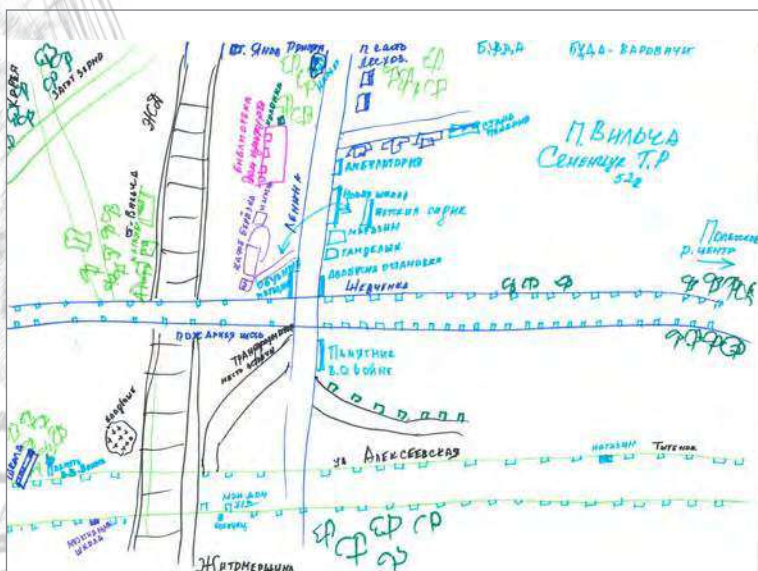
с. Вільча. Фото Олександра Негатіна

ли близько десяти людей і так і жили разом перші місяці після аварії. То були тяжкі часи, але люди пам'ятають, як ділилися хлібом, молоком, одягом, страхами, кошмарами, сподіваннями. Згодом перша хвиля евакуйованих була переселена в інші регіони України. Вільча була заражена, але не полишена, поки що. Держава поміняла дахи, побудувала нові дороги, але не змогла евакуювати людей протягом наступних шести років.

Поки ми йдемо до будинку моєї родини¹, я помічаю, що це нове селище не типове. Ми йдемо уздовж довгої вулиці без будинків. Великі шматки землі з поодинокими деревами, за ними хати притиснулися до вулиці в іншому напрямку. Вулиці розрізають простір, біжать у поля лінії будинків, великодушні

1 Авторка есе має на увазі родину Алли Іванівни Бурби, у якій вона зі своєю колежанкою за проектом Демет Огют проживала у Вільчі під час проекту.

Ментальна мапа
Тетяни Семенчук.
Фото Дар'ї Цимбалюк

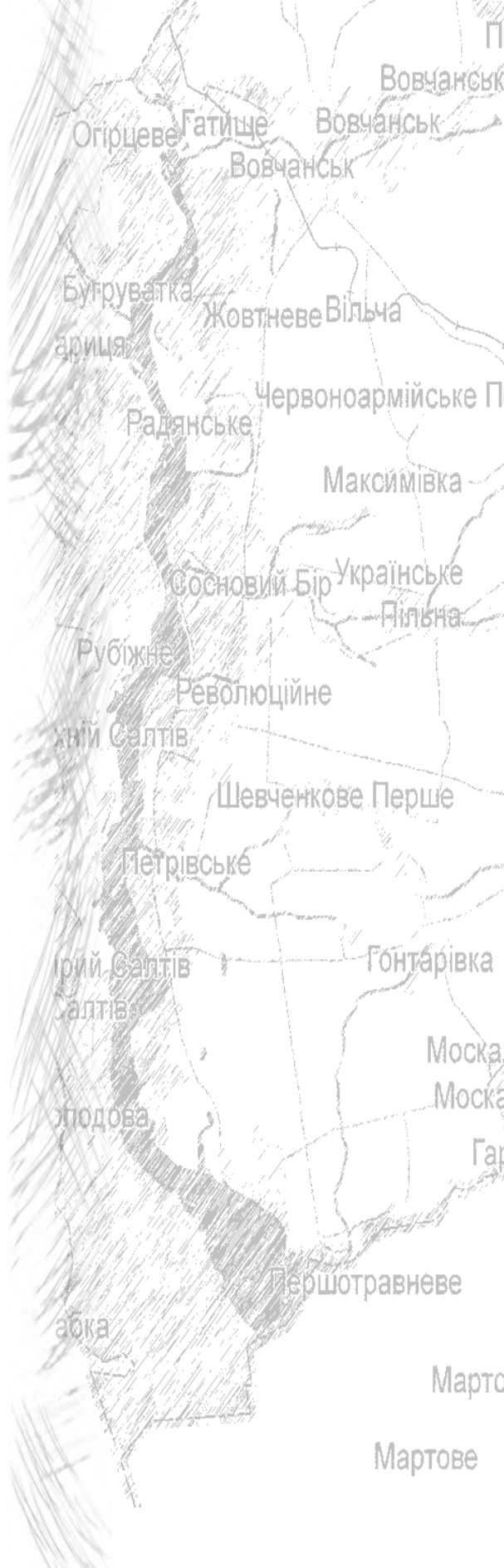
жести у відкритому просторі з величезними блоками трави і кущів поміж ними розділяють, роз'єднують, розбивають. У місцевій школі є маленький музей, там можна знайти амбітний план нового селища. Є дві неіснуючі Вільчі: та, що лишилася у зоні відчуження, і та, що так і не відбулася. Плани для нового селища були великими: спорткомплекс, палац культури. Але Радянський Союз розвалився і скоротив

амбітні мрії до паперових планів. Найпростіші речі зникли з крамниць. Молода незалежна Україна лише вчилася бути іншою країною.

Поки йдемо довгими вулицями Вільчі, нам складно знайти номери будинків. Тут вони не потрібні. Всі знають один одного і хто де живе. Коли люди приїхали до нової Вільчі, їм дозволили вибрати адреси поряд з будинками родичів та друзів. Якщо загубились, вони зателефонують тому, кого ви шукаєте. А там вам лише треба повернути направо, потім наліво, знову направо, і ви вже їх побачите, вони будуть махати вам: рука у повітрі — орієнтир на всі часи.

Ми ходимо від будинку до будинку і беремо інтерв'ю в місцевих жителів. Ввечері я повертаюся до родини, у якій я живу у Вільчі. Алла Іванівна Бурба, господиня дому, показує мені старий документ — договір купівлі землі. Він був виданий за часів Російської імперії. У договорі зазначено, що земля, яка тепер на кордоні із зоною відчуження, колись належала їхній родині. Тендітний м'який папір — право на володіння землею, непридатною для життя, виданий у країні, якої більше немає.

Наступного дня мама Алли Іванівни пані Станіслава приходить на кухню, поки ми говоримо про Чорнобильську аварію. Вона вдягла гарну жовту сукню. Пані Станіслава каже, що в селищі нема куди піти, не так, як це було в її старому селі, і тому сукня дарма висить у шафі. Вона сідає в кутку кухні й починає співати народних пісень: голосно, сяючи, володіючи простором. Пані Станіслава народилася в Казахстані. Її батьки були вимушено переселені з України. У дитинстві вона мріяла повернутися в Україну — і врешті-решт повернулася. Вона жила не у Вільчі,

а в іншому селі, яке не визначили достатньо зараженим, і тому жителі залишились. Село не ввійшло в зону відчуження, але зона почалася відразу за останнім городом. Чи земля переставала бути зараженою прямо там? Нарешті Станіслава переїхала в нову Вільчу, аби жити поряд із донькою. Сьогодні вона вдягнула найгарнішу жовту сукню і співає народних пісень на кухні. Історія її родини багата на міграційні траєкторії, але для пакування пісень не треба багато місця, їх можна вивезти у власному тілі.

Ми приїхали до нової Вільчі зібрати страшні історії про вибух, променеву хворобу і страждання. Ми приїхали почути про 1986 рік від людей, які були там, чия земля поглинула радіацію, чії тіла вважали небезпечними лише тому, що вони приїхали з того регіону. Люди розповідають нам усе, що ми, себто дослідники, хочемо почути, вони розказують нам про кровотечі при променевій хворобі, про те, що на них дивилися, як на заражених, про переїзд до нового селища в будинки без дахів і електроенергії. Вони розповідають нам усі ці історії, сидячи під яблунями, з онуками, що залазять їм на коліна, хапають, обіймають. Хлопчик відмовляється лягати спати без дідуся, і, поки ми продовжуємо розпитувати про вибух, евакуацію, зараження, переселення, хлопчик засинає під столом, охопивши дідушеві ноги, вкоренивши його.

Я лишаю хлопчика і дідуся та йду на наступне інтерв'ю, де жінка вітає мене вигуком: «Ой, ні, і оте знову мушу розповідати про 1986?».

Я сідаю за стіл у її саду, який важко дихає фруктами і ягодами, і нарешті розумію. Ні, ви не мусите розповідати про аварію. Розкажіть мені про ліси, відсутні в цих краях. Назвіть імена всіх сусідів на вулиці, яких ви пам'ятаєте, як учора. Розкажіть про ігри на замерзлому озері.

Розкажіть про музичну школу. Розкажіть про ансамбль танців. Розкажіть про що завгодно, я не шукаю певних наративів.

Ми приїхали у Вільчу в пошуках правдивої історії переселення та спогадів очевидців аварії. Ми приїхали готові до темряви. Ми зазирали в неї, і вона була тяжкою, страшною, невимовною. І все ж, можливо, серпневе сонце було занадто палючим або груші падали на землю занадто голосно, але куди я не подивлюся, я бачу руки, що тримають одна одну, дружини тримають чоловіків, онуки тримають бабусь, сусіди тримають сусідів, сади притулились один до одного, на вулицях не знайти номерів, всі імена напам'ять, хтось махає тобі в кінці вулиці — рука в повітрі, історії в літню спеку, щільно, разом, сполучено, плоть, кістки, кров та компот із ягід. Час вдягнути жовту сукню, заспівати пісню. Попри все, а не внаслідок.

с. Вільча. Фото Олександра Негатіна

Євгенія Подобна, Себастьян Делп

МІЖ СТАРОЮ ТА НОВОЮ ВІЛЬЧЕЮ

Антоніна Сидоренко.
Фото Євгенії Подобної

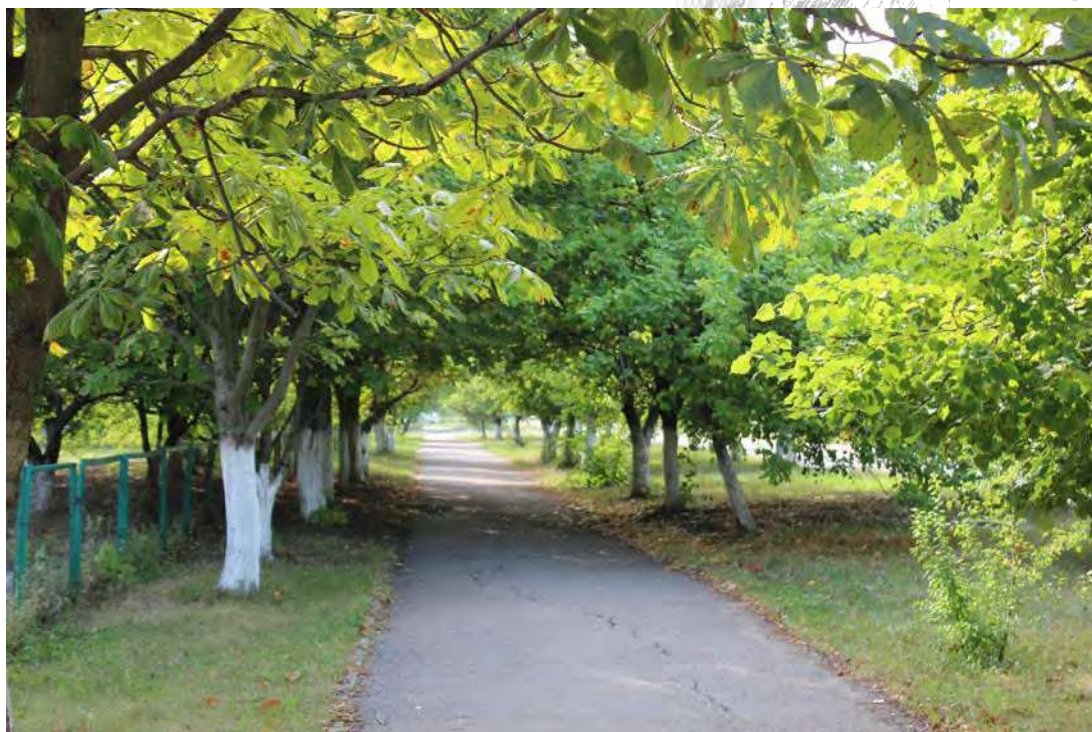
Вільчу, ту, що залишилася в зоні відчуження на Київщині, місцеві називають старою. Ту, де живуть зараз, на Харківщині, неподалік Вовчанська, — відповідно новою. Стару та нову Вільчу розділяють майже сім сотень кілометрів. Стара Вільча межувала з Білоруссю, нова розташована в кількох кілометрах від кордону з Росією.

Стара Вільча з'явилась на мапі України на початку ХХ століття, де-факто припинила існування у середині 1990-х, після переселення вільчан; де-юре була знята з обліку 12 травня 1999 року. Збудованому «з нуля» новому селищу лише чверть століття, офіційно засноване 1993 року. Стара Вільча потопала в лісі, нова — зведена посеред степу. «Вільча була дуже гарна, зелена. Ліс, кругом ліс. Від мого будинку до лісу було метрів 100. Наш будинок був крайній, на околиці, і кругом — ліс. Сто метрів — і їси чорницю, сто метрів — і гриби. Дуже повітря таке, запах грибів», — згадує вільчанка Світлана Піль. «От мені це дуже подобалось — не просто з баночки, а з кущика саме з їсти чорницю. І тато мені ці букети носив. Дуже були пахучі гриби там! Може, просто, бо вони рідні. Ну от тут вони так не пахнуть, як ті наші, лісові. Інша земля, мабуть. І яблука мені наші такі пахучі! В нас “антонівка” була — її посадив ще мій дідусь, він приїхав у ту Вільчу ще у 50-х роках. І в тих роках була та яблуня посаджена. Ми виїжджали — вона ще жива була».

Згадуючи про стару Вільчу, Світлана тяжко зітхає. Попри те, що з моменту переселення минуло понад 20 років, більшість вільчан досі згадує і про події 1986-го року, і про рідне селище зі сльозами на очах. На відміну від мешканців так званої 30-кілометрової зони відчуження, мешканців Вільчі почали переселяти аж 1992 року, через 6 років після аварії на ЧАЕС. Раніше це селище, що розташоване в майже півсотні кілометрів від Чорнобильської АЕС, вважали цілком безпечним для проживання. Парадоксально, але в перші дні після аварії саме Вільча, як і весь Поліський район, однією з перших приймала переселенців з Прип'яті та навколишніх сіл. Вільчанка Світлана Піль, якій на момент аварії було 11 років, згадує: «Ми тоді вчилися у школі, не розуміли того, що тоді відбувалось.

Антоніна та Василь Сидоренки під час подорожі до поліської Вільчі. Фото Надії Величко

с. Вільча. Фото Євгенії Подобної

Вільчанська школа.
Фото Євгенії Подобної

Нам цікаво було — що йдуть потяги, люди сидять в тих вагонах, їх багато так. А будинок, де ми жили, він був близько до залізниці, тому ми махали руками приїжджим, вони нам махали. Діти... нам було весело, сонечко світило, нічого страшного не було, нічого не боялись! Мій тато працював тоді на залізниці. Він дуже втомився за той час. Був величезний наплив, люди їхали, в нас розселяли по хатах, хто міг розбирали. Когось відправляли далі. В мене брат рідний в Чорнобилі жив. Вони поїхали в Дніпропетровськ, там родичі були. Багато хто з Прип'яті, в кого була рідня у Вільчі, то лишались і жили в нас певний час».

У Вільчі евакуйованих зустрічали, реєстрували, розселяли. Мешканка Вільчі переселенка Антоніна Сидоренко була однією з тих, хто зустрічав потяги з евакуйованими мешканцями Прип'яті: «І зараз перед очима: маса людей, ми сидимо, реєструємо їх — хто, куди розселяти, хто приходить брати людей. У когось були родичі, інших — по наших домітках розподіляли. Бо ж вивозили на кілька днів, як всім сказали. Я виходжу, а станція на височині, а на схилі — сидять люди, багато, з дітьми. Як у фільмі про війну — як людей вивозять. В неділю ми цим займались, а в понеділок я вже тиждень була в селищній раді — бо була прописка, бо потрібна була реєстрація їм усім. І в нас тоді штаб організували, по радіо передають весь час, що хтось загубився, хтось шукає рідних. Бо бувало — одного вивезли "дизелем", а іншого — автобусом, одного в Іванків, а іншого до нас — і вони шукали один одного. І тому весь час ці оголошення по радіо крутили. Як почнеш згадувати, то моторошно стає — особливо оці перші дні, оцей наплив людей. Запам'яталось, як прийшов один го-

ловний інженер, а він сам родом із Вільчі. Ми його запитуємо, чи надовго це, а він нам каже: «Це, дівчата, вже назавжди!». На той момент ані Антоніна Сидоренко, ані більшість її односельчан навіть не здогадувались, що незабаром і вони так само виселятимуться зі своїх будинків та переїжджатимуть в інший кінець країни, подалі від радіації.

Чоловік Антоніни Сидоренко працював на залізничній станції «Вільча» — одній із найбільших у цьому районі. Її звели 1928 року, а на час аварії на ЧАЕС вона була одним із вузлових пунктів ділянки Овруч-Семиходи-Чернігів. Нині це чи не єдине місце, що хоч якось нагадує про минуле життя селища, адже станція досі працює, хоча і перевозить тільки будівельні матеріали та вирубаний ліс. Уже з перших днів після аварії через вільчанську станцію курсували матеріали для ліквідації наслідків чорнобильської катастрофи.

Утім, саме залізнична станція стала однією з причин, чому жити у Вільчі стало смертельно небезпечно. «Бо там, крім просто зараження, ще й потягами багато навозили, коли евакуювали Прип'ять, везли туди грузи. А коли назад верталися, за станцією зробили мийку цих поїздів. Якби ж село було не заражене, її б зробили перед Вільчою. І там мили ці поїзда, вагони мили. Які можна було відмити — мили, і вони далі курсували, а ті, які вже не можна було відмити, — так і лишали», — згадує Антоніна Сидоренко.

Додаткову «порцію» радіації село отримало від процесу ліквідації наслідків аварії. Вільчани розповідають, що бронетехніку, яка працювала в епіцентрі зараження — у Прип'яті та на ЧАЕС — мили поблизу місцевої школи, на околиці селища. «В нашій

Малюнок школяра
Вільчанської школи.
Фото Євгенія Подобної

Світлана Піль,
Фото Євгенії Подобної

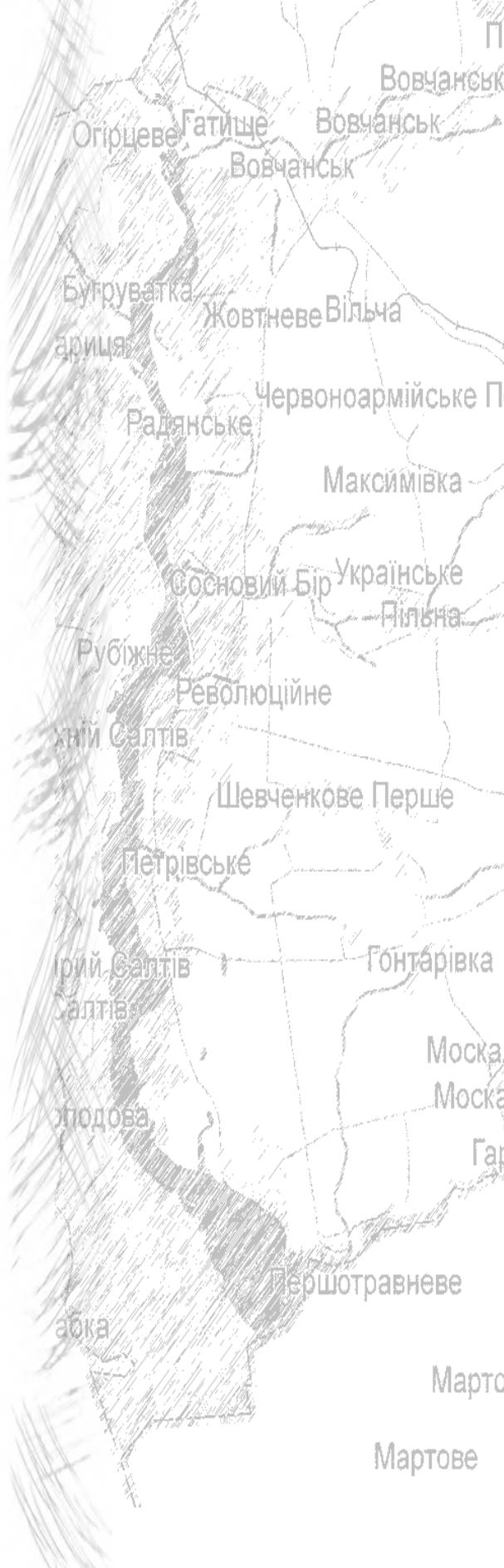
школі був госпіталь для тих, хто ліквідував аварію. Ми їх «партизанами» називали. Коли ми прийшли в школу 1 вересня — там було все помито, викрашено, побілено. І ніщо навіть не нагадувало про те, що тут було», — розповідає Світлана Піль, якій на момент аварії було 11 років.

Переселення вільчан було поетапним і тривало кілька років. Декого розселили на Київщині, пропонували переїхати до селищ Бишів та Березань, декому давали квартири в сусідніх областях. Ті ж, хто хотів і надалі жити громадою, чекали, доки для них збудують нове село. Родина пакувала валізи, щойно для неї добудовували будинок на Харківщині та знаходили машини для перевезення речей. Родина Антоніни Сидоренко переїхала на Харківщину однією з перших: «Очікували ми більшого. Та і планувалось тут значно більше, ніж було зроблено. Ну так, як нам говорили, будинки зі зручностями, тут асфальт. У нас пісок був, а тут чорнозем. Ми не могли до цього звикнути. Земля пересушена, картоплю садити [потрібно], а вона, як щєбінь. Боялись, що попечеться картопля. А вона, навпаки — така була! Тут в перші роки неймовірні врожаї були — і капуста, і картопля, і помідори. Ми до такого були не звиклі. Незвично було, що дерев немає. В нас було багато дерев, а тут — саду нема. Потім потрошку все робили. Тут все спочатку треба було починати, але людина для себе ж усе робить». Утім, більшість вільчан тішило, що вони змогли поселитись разом з родичами: Антоніна Сидоренко нині живе поряд з матюю, свекрухою і родинами двох сестер.

Родина Світлани Піль, навпаки, переїздила вже наприкінці 1990-х. Світлана згадує, що забирати з собою можна було речі, на які не спрацьовував лічильник, а після виїзду

вони мали помити за собою підлогу. Речі збирали та вантажили гуртом — разом з родичами і сусідами, які лишались чекати своєї черги. «Тато посадив грушу, прищепив її, і вона така була смачна. І перший рік, як ми мали переїжджати, вона тільки перший раз вродила. Здається, 10 було грушок, ми їх не діждалися, бо мали їхати. Тоді, коли грузились машини, речі переносили, сусіди помагали, було і не до груш. І тоді дядько привіз нам груші з того дерева. Ми, коли вже їхали на Харківщину сюди, забрали з собою собаку. В нас був спаніель Джессіка, ще й вагітна. Не всі залишали тварин. Не бігали бездомними масово. Хтось, як їхав, віддавав тварин сусідам, але здебільшого — усі забирали. Деякі тварини ховались, лякались машин, людей і так лишались у Вільчі. Але не кидали. Розказували за випадок, коли кішка вернулась з цієї Вільчі в ту стару Вільчу додому». Нині від будинку, де виросла Світлана, не лишилось нічого — він згорів, а руїни заросли лісом та чагарниками. Кажуть, після переселення у старій Вільчі траплялись пожежі.

У старій Вільчі кожен міг знайти собі роботу — в селищі працювало чимало підприємств: лісгосп, деревообробний завод, паливний склад, дві сільгоспхімії, радгоспна бригада. На новому місці вільчанам обіцяли звести комбінат, аби працевлаштувати переселенців, утім, цього так і не сталося. Тож, крім держслужби, школи, садочка та геріатричного пансіонату, роботи для місцевих немає. Після переїзду наступне випробування, яке довелось пройти вільчанами — це пошуки заробітку. «Сюди приїхали — Союз розпався, криза, роботи немає. Те, що нам тут з роботою обіцяли, — цього не було. Була безвихідь. Тоді всі дуже жалкували, що поїхали сюди, а не десь під Київ, бо там легше було роботу

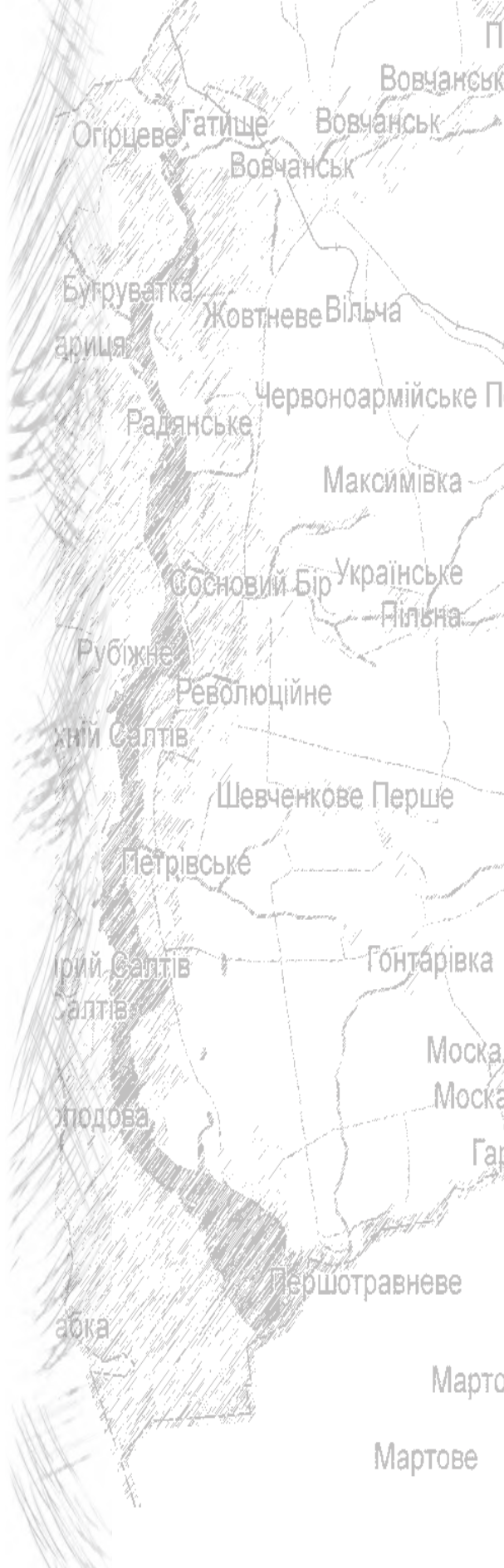
Пам'ятник
захисникам Батьківщини.
Фото Євгенії Подобної

знайти. Багато доль через те безробіття поламалось», — розповідає Антоніна Сидоренко.

Більшість вулиць нової Вільчі зберегла старі назви. Однак з'явилися і нові: одну з вулиць назвали на честь місцевого лікаря Євгена Гончаренка. Зі старою Вільчею нову пов'язує пам'ятник загиблим у Другій світовій війні. Місцеві досі сперечаються: одні кажуть, що сучасний пам'ятник — точна копія старого, інші, що новий відмінний і за розмірами, і що фігура жінки інша. Крім лісу, вільчани всі як один сумують за своїм клубом. Там збиралися на свята, організовували концерти, співали пісень. У новій Вільчі клубу немає — обіцяли, але так і не звели.

У нової Вільчі новий герб — помаранчеве сонце з елементами атомної структури, дзвін, надпис «Чорнобиль». «Це символізує одну із сумних сторінок історії селища, коли після вибуху на Чорнобильській АЕС селище повністю переселили на нове місце проживання в Харківську область. Подія сумна, але так само і героїчна — оскільки саме на залізничній станції Вільча проводилися основні доставки вантажу для ліквідації наслідків аварії», — пояснюють автори в геральдичному паспорті. Новий герб, нова історія, нові люди. Адже чимало сьогоднішніх вільчан народились уже тут, на Харківщині, і про історичну малу Батьківщину знають лише з фотографій та розповідей рідних. Утім, не лише корінні мешканці, але й більшість переселенців своїм домом вважають уже нову Вільчу. Антоніна Сидоренко разом з односельцями поверталась до рідного селища — у стару Вільчу пускають місцевих мешканців на великодні свята — побувати на могилах рідних та побачити свої будинки, часто вже майже зниклі: «Дім для мене — це все. Це те, де вся праця твоя вкладена. І думки, і старання,

що як зробити. Мені здається, як є житло — це все. Без нього дуже важко. Вже і ця Вільча мені рідна. Дочка моя от не хотіла їхати туди. Казала: “Не можу, хочу, щоб в мене в пам’яті лишилась та Вільча, красива”. Потім таки поїхала. Засмутилась дуже. І все одно, каже, згадую Вільчу такою, як вона була, — красивою». Світлана Піль одна з тих, хто у покинуте селище не повертався, каже, що не хоче ятрити стару рану: «Після переселення ні я, ні мої діти у Вільчі не були ні разу. Мені, чесно кажучи, не хочеться побачити ту Вільчу такою, якою вона стала зараз. Я бачила лише фотографії. Туди, де наш був будинок, — туди дійти вже неможливо. Мені було простіше тут прижитися — це юність була. Через рік після приїзду я влаштувалась на роботу. Знайомства нові, робота, вийшла заміж, діти народились. Воно згадується, звісно. Але татові, мамі важче було. Але те, що свої люди — легше було, що сюди виїхало все селище. Мій дім уже тут. Бо тут народились мої діти».

Тетяна Мацьків, Марвін Гілбіґ

ІСТОРІЇ ВІЛЬЧАН

Історія — явище складне та багатогранне. Як науку ми можемо поділити її на історію держави чи народу, історію села чи міста, історію соціальних груп чи історії окремих людей. Вивчати і розуміти історію ми можемо, аналізуючи особистий досвід учасників певних процесів та явищ. Звичайно, такі дослідження обмежені в часі і просторі, але їхня цінність полягає в тому, що вони показують проблему зсередини, розповідають з позиції першоджерела.

Не так давно, у середині ХХ ст., в історичній науці з'явився новий напрям досліджень — усна історія, яка вивчає певні наукові проблеми на основі особистих історій очевидців певних подій та явищ. Іншими словами, усна історія — це індивідуальне сприйняття тих суспільних криз, які змінили долю окремих індивідів.

Подією, що сколихнула весь світ, стала катастрофа на Чорнобильській АЕС. 1986 рік назавжди залишиться пам'ятною датою в українському календарі. Щоб зрозуміти катастрофу на Чорнобильській АЕС, потрібно її розглядати не лише як техногенну катастрофу, а й також як трагедію людей. Унаслідок вибуху на атомній електростанції величезна територія навколо стала місцем відчуження. Рідні домівки тисяч людей стали зоною відчуження, територією, що опинилась за колючим дротом.

Метою проекту «Вільча — переселене село» було не просто зібрати живі історії свідків Чорнобильської трагедії, а й проаналізувати їх, щоб краще зрозуміти, якою мі-

с. Вільча. Фото учасників проекту

рою чорнобильська тема є актуальною зараз. А стаття, яку ми пишемо, це, можливо, невеликий, але потрібний крок у пам'ятанні тих подій.

Нашій команді пощастило поспілкуватись із переселенцями із смт Вільча Поліського району Київської області. Їхній досвід на перший погляд схожий, але, поспілкувавшись, розумієш, що кожна історія переселення унікальна й особиста.

Організоване відселення Вільчі розпочалось на початку 1990-х років, оскільки цей населений пункт входив до так званої 50-кілометрової зони відселення. Таких містечок та сіл, як смт Вільча, на півночі Київській області

та прилеглих до неї просторах, десятки. Внаслідок аварії на ЧАЕС територія навколо станції підлягала обов'язковому відселенню через аномальний рівень радіоактивного забруднення. Відповідно з мапи України зникли десятки населених пунктів. Проте Вільча змогла знову відродитись на мапі України. Більша частина жителів цього селища та багато сімей із сусідніх населених пунктів на початку 1990-х років компактно переселились у Харківську область, де заснували нову Вільчу. Досвід їхнього переселення унікальний: вони змогли зберегти свою громаду та не втратити власну локальну ідентичність. Упродовж 1992–1994 рр. більшість мешканців Вільчі переїхала в Харківську область.

Під час проекту наша команда (Тетяна і Марвін) взяли інтерв'ю у двох людей, історії життя яких є, напевно, найкращим прикладом розуміння трагедії чорнобильської катастрофи. Проведення інтерв'ю було ключовим етапом першої частини міжнародного проекту «Вільча — переселене село», що відбувся у Харкові на початку серпня 2017 року. Інтерв'ю проводили в смт Вільча Харківської області 7–9 серпня 2017 року. Учасники мали можливість не лише поспілкуватись з місцевими жителями та зібрати дані, а також познайомитись з інфраструктурою Вільчі, щоб більш детально проаналізувати особливості переселення.

У своїх статтях автори використовують пряму мову інформантів без літературної редакції для збереження особливостей місцевого діалекту вільчан.

Інтерв'ю з Сергієм Тищенком

Перше інтерв'ю ми провели з Сергієм Тищенком². Історія його переселення цікава та водночас драматична. Пан Сергій із сім'єю не проживав у старій Вільчі, він жив у містечку Поліське (на той час районний центр однойменного Поліського району Київської області, до якого належало смт Вільча). Більша частина Поліського району не ввійшла до 30-кілометрової зони відчуження, а це означає, що як жителі Вільчі, так і Поліського не потрапили під вимушене переселення у перші місяці після аварії на ЧАЕС. Сергій Тищенко про це згадує так: «Це тільки Прип'ять була. Потім дали команду відселяти 30-кілометрову зону на протязі травня-червня. Там дуже багато сіл попало...».

Багато мешканців населених пунктів, прилеглих до території електростанції, 1986 року брали активну участь у ліквідації наслідків катастрофи. Наші співбесідники були одними з цих людей. Період аварії на АЕС та перші дні ліквідації посідають важливе місце у їхній пам'яті. Працюючи у структурі радянської міліції, пан Сергій згадував: «На день аварії працював в органах внутрішніх справ, у відділенні охорони по пожежній сигналізації. В день аварії, так би мовити, нас підняли по тривозі, десь о пів на четверту. І перше біля відділу був позваний автобус, ми сіли і поїхали в місто Прип'ять. Їхали ми, як кажуть, не знали куди. Знали, що щось сталося на атомній станції. Що саме? Ніхто нічого не знав. Ну туди ми приїхали, нас виставили по патрулюванню Прип'яті, по піддержанню громадського порядку. Це було десь в шість годин ранку. Десь пів на п'яту ми були вже в Прип'яті, а в шість годин ранку нас ви-

2 Тищенко Серій Васильович, 1959 р. н. Проживав до моменту відселення в м. Поліське Київської області із дружиною та дітьми. Працював у структурах міліції Поліського району.

Сергій Тищенко.
Фото Ганни Негатіної

Сергій Тищенко.
Фото з сімейного архіву

ставили по патрулюванню міста Прип'яті. В неділю 27-го, десь об 11-тій годині була видана команда, що будуть евакуйовувати місто Прип'ять. Ну було подано більше тисячі двісті автобусів, і фактично з другої години до восьмої все місто Прип'ять було вивезено. Вивезено, практично всі 100 процентів населення були вивезені в Поліський район, найближчий, 45 кілометрів від Прип'яті. Ну так же почалися перші дні аварії».

Варто зауважити, що на перше питання про історію життя люди, з якими ми розмовляли, найбільш чітко та послідовно розказували саме про перші дні аварії. Вони так щиро не ділились спогадами ані про шлюб, ані про народження дітей — найбільше про аварію, про найбільш кризові події, що закарбувались у пам'яті українського суспільства.

Трагедія Вільчі чи Поліського, інших населених пунктів, що ввійшли у зону відселення через декілька років, полягає в тому, що люди, переживши кризу «невідомої війни» у 1986 році, через кілька років пережили її вдруге. На початку 1990-х вони змушені були залишити все, покинути малу Батьківщину назавжди, без будь-якої можливості повернутись. Як розповідає очевидець тих подій Сергій Тищенко: «Ніхто не [підозрював]. Якщо зразу повиселяли всіх, нас не виселяли. Потому що як Вільча... був залізничний вузол, туди всі приходили ешелони. Це крайня точка була, а звідти вже прямо на станцію везли всі грузи. А Поліське був адміністративний центр, всі підприємства з Прип'яті знаходились в Поліському. Як відселити районний центр? Нема району. Фактично завдяки керівництву районному і вищестоящому. Людей оце нада було відселять зразу, в перші [дні], як кажуть. Ну, бо це там було все заражене, забрудненість страшна була».

Відселення жителів населених пунктів, що проживали у так званій 50-кілометро-

вій зоні ураження відбулось зовсім не відразу після аварії. Ще декілька років люди жили не підозрюючи, що їх чекатиме те саме. На запитання, як так сталося, що нова Батьківщина вільчан буде на півночі Харківщини, пан Сергій відповів так: «Всі області з України строїли... Получилось так, що приїхали представники з Харківської області: «Ми вас компактно, для вас построїмо селище, і будете тут жити». Ну, люди согласились, як кажуть...».

Не всі жителі населених пунктів змогли переселитись компактно та продовжити історію свого містечка чи села. Вільчанам пощастило. Як згадував Сергій, разом із вільчанами у нове селище Харківської області переїхали деякі мешканці сусідніх населених пунктів, серед яких і сам пан Сергій. Мотивації переїхати саме сюди в кожній сім'ї були різними. Для нашого співрозмовника — це можливість триматись разом із сім'єю: «У батька жінчиного, тестя, як сказати, тут сестра в Харкові жила. Семдесят кілометрів, тут рядом. От так і туди попали».

Період переселення Вільчі припав на непрості часи новітньої історії України: розвал СРСР, економічна та політична нестабільність, пошуки молодою державою шляху розвитку. Згідно з планом будівництва нового населеного пункту передбачалось створення елементів інфраструктури, зокрема консервного заводу. Проте економічні реалії країни внесли свої корективи. На час заселення побудовано було лишень першу лінію будинків, а про підприємства годі було і думати: «Тут же повинні були строїть на більш ніж дві тисячі будинків. Друга черга ще є. Ну якось з розпадом Радянського Союзу ця програма була, як кажуть, всесоюзного значення. Не тільки тут строїли, ще в Білорусії строїли, і в Росії там Брянська область, Курська, в них тоже єсть, тоже там багато попало, тоже були з зони відселення. Ну, фактично, саме найбільше постраждала

Весілля Сергія та Галини Тищенко.
Фото з сімейного архіву **равневе**

Галина Тищенко з дочкою та сином.
м. Святогірськ.
Фото з сімейного архіву

Україна і Білорусія. Пообіцяли золоті гори, як кажуть, пообіцяли. Приїхали представники з Поліського району, все показали, ну одні согласилися, вже коли почалось відселення у дев'яносто другому році».

На жаль, через 25 років після переселення проблеми зайнятості населення залишились. Жителі Вільчі згадують цей факт дуже часто, не лише тому що перед ними поставили проблеми адаптації та пошуку роботи, а й тому, що інфраструктура старої Вільчі була більш розвиненою. У Харківській області люди отримали лише будинки: «Да, трудно було з роботами. І до сих пір нема. Повинні тут були зробити і перероблюючий завод, там типу як консервного. Ну, як кажуть, з розпадом Союзу все це... Фактично, це спальне містечко. Зараз тут одні пенсіонери, молоді мало тут. Немає роботи, багато в Росію уїжджають на заробітки тоже. В самому райцентрі (Вовчанськ) фактично тоже нема. Я оце працював з перших днів, як кажуть, з жовтня дев'яносто третього року ось фактично по січень сімнадцятого року в Харківобленерго. На одному місці 23 роки...».

Безперечно, ті проблеми, з якими зіткнулись люди під час відселення, невинуваті очікування сформували у переселенців трагічний досвід переселення.

Процес переселення виглядав приблизно так: спочатку хтось з сім'ї їхав у Харківську область, далі документально оформляли всі деталі: про майно, дату відселення тощо. Перед відселенням усі речі, що їх вивозили, мали пройти спеціальну дозиметричну перевірку. Ті предмети, на яких було виявлено надмірну дозу радіації, підлягали вилученню. Для Сергія Тищенко спогади про переселення виявились особливо трагічними, бо свого часу, працюючи у міліції, він сам брав участь 1986 року у відселенні поселень, розміщених поблизу

атомної електростанції: «Написали, що буде село таке Володимирівка... відселятись. Уже знали скоко там, списки, двори. Знали даже, куди їх будуть відселять. Там за цей час де вже і побудували були, де відселяли, і в пусті будинки. Були там. Ну як відселяли? Так приїжджали, да. Тоді сразу забирали корови, все-все-все. Це нізя! Все це забирали. Людям видали компенсацію. Приїжджали чисто. Деякі даже місця були, перевіряли, радіація є, і те не можна було брать. Ну да, фонило страшно. І там машина приїжджала, там в бабушки, там то є. Там домашній скарб цей. Грузились і куди їх там вивозили, потім це все огажувалось колючой проволкой. Виставлялися пости».

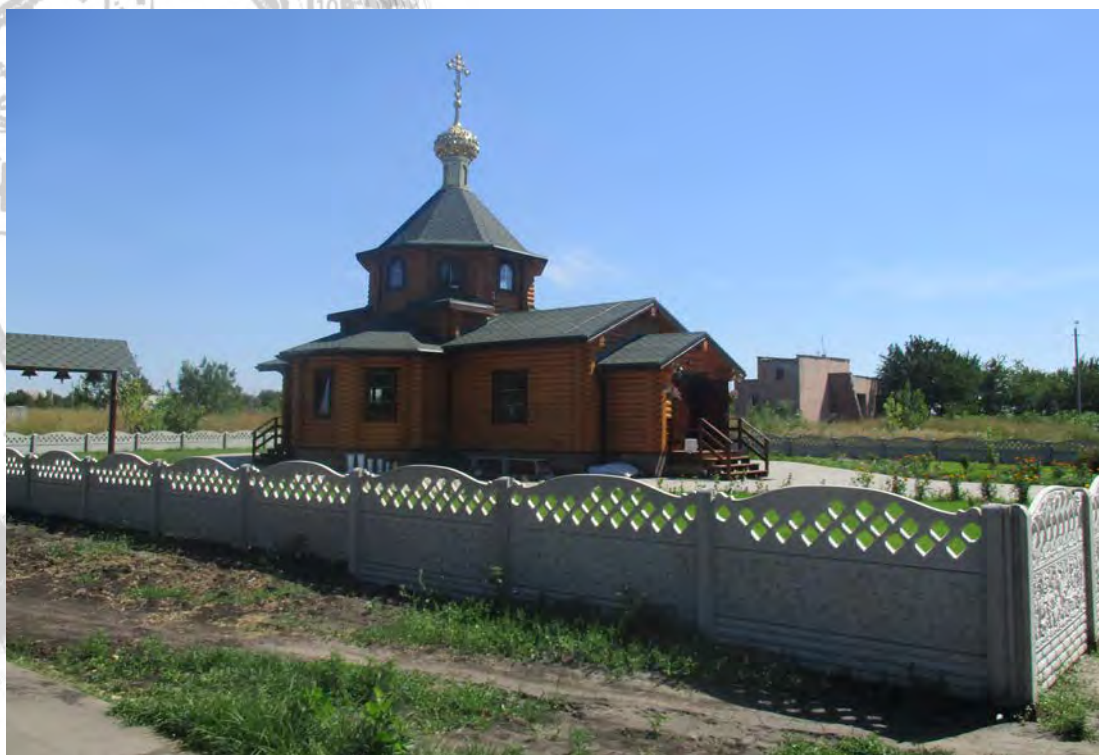
Для самого оповідача переселення було не менш тяжким. Безперечно, чинник прив'язаності до рідної землі відіграв велику роль. Окрім того, географічно дві Вільчі відмінні: стара — зона лісостепу, нове поселення у Харківській області — територія степу. З переїздом люди завжди стикаються з певним дискомфортом та адаптацією до місцевості та людей. Що найскладніше було в новій Вільчі — це не люди (всі ж бо знайомі!), а це незнайома місцевість: «По-перше, не знали вообщє території, можна було заблудиться. На той час ввечері, як темно, приїдеш десь в жовтні — вже темно було в часов шістьсім. Куди йти, як кажуть, незнайоме місце. Єдине було орієнтиром — башня водонапорна, там ліхтарик висів червоний».

Селище Вільча побудовано всього за декілька кілометрів від районного центру Вовчанськ. Безумовно, що в перші роки нових мешканців сприймали за чужих. Тут причин багато — переселенці отримали приватні садиби, що такі не кожен місцевий житель мав, окрім того — переселення відбувалось на початку 1990-х рр., коли закривали за-

води та фабрики, а масове безробіття було нормою. Нові жителі — це зменшення шансу влаштуватись хоч на якусь роботу. І, напевно, головне — це психологічний чинник, до незнайомих людей зазвичай ставляться з пересторогою у невеликій спільноті. Підтверджують це і слова нашого співбесідника: «Чесно, нас зразу восприняли як чужих. Ну, це і, мабуть, не токо, і скрізь. Я общаюсь з однокласниками з Київської області, вони деякі там тоже переселялись. Тоже, еслі десь в райцентр, то окремо будинки поставили, нема, як оце кажуть, перемішано, десь окремо...».

З часом все змінилось: минули роки, відбулася адаптація. Пан Сергій, як і багато інших вільчан, зміг прижитись та відчутти себе хоч трохи «своїм». Проте, поза інтерв'ю, у простій розмові дізнаєшся, що забути рідну домівку

с. Вільча. Фото учасників проекту

і на 100 відсотків прижитись тут більшість тих людей, що поїхали у свідомому віці, так і не змогла. З дітьми все інакше. Вони пристосовуються миттєво, а будь-які зміни для них не є такими тяжкими: «Скільки ще, пока оце ми наше покоління ще є. Молодь вже такого, мабуть, не буде. Їм це вже не цікаво. Ми, які туди виїхали двадцятилітні, двадцятип'ятирічні — ці ще все ж трохи пам'ятаємо. Як ці, хто десять, п'ять років, яким було виїжджали. Вже вони, мабуть, це вже забули, по своїх дітям бачу, що для них це ніяка, нецікава тема».

Щоб зберегти зв'язки та пам'ять про свій регіон, чорнобильці створили організації й товариства. Це важливий елемент збереження пам'яті та нагадування про небезпеки, пов'язані з використанням атомної енергії. Однією з таких організацій є Поліське земляцтво, про яке ми дізнаємось від Сергія: «Єсть таке там Поліське земляцтво. Колишній начальник райвідділу Поліського... земляцтво організував. І от кожного року, десь перед двадцять шостим³ чи після двадцять шостого збираються... Ну, канешно, важко, що вони приїхали рядом, 50–100 кілометрів, що нам 500. Да, була місцева влада, адміністрація Переяслава-Хмельницького, будинок культури. Звідси нас їздило 20 чоловік. Голова селищної ради, голова Чорнобильської організації, і там... Ансамбль “Вільчаночка” їздив тоже. Там співали, всім цікаво їм, сподобалось там. Ну, була така маленька частина, що то ми привезли їм ну як, свої там фотоальбом з цьої Вільчі, каравай, “Слобожанщина-25”, “Слобожанська Вільча-25”... Там єсть краєзнавчий музей, історико-археологічний у Переяславі, і там тоже, музей Поліського району, будинок чисто дерев'яний, з Поліського перевезли, а там збрали, поставили, і там оце ж всі експонати, фотографії з Поліського».

³ Мова йде про 26 квітня – дату аварії на Чорнобильській АЕС.

Сергій Тищенко
з учасниками проекту.
Фото Ганни Негатіної

Селище міського типу Вільча Харківської області 2017 року відсвяткувало двадцятип'ятиріччя з дня заснування. Сільська влада розробила герб-емблему, що розказує про Вільчу як переселене село.

Попри тривалий період, багато людей досі не звикли до нового місця проживання. На запитання «Ким Ви вважаєте себе?» наш оповідач відповів двояко: жителем Харківщини, але водночас представником Полісся, чи простіше — поліщуком.

Звичайно, людям властиво говорити не лише про минуле, а й про плани на майбутнє. Для пана Сергія, як батька та дідуся, головне — це діти, їхнє здоров'я та благополуччя. На запитання «Чи думали Ви про повернення на Київщину, поближче до малої Батьківщини?» наш інформант відповів, що думав. Проте такі думки були завжди, в реальності — це питання значно складніше і залежить від певних чинників, передусім матеріальних.

Розмова з паном Сергієм тривала близько години, а здавалось, що ми разом пережили довгі 30 років — від часів аварії до сьогодні.

Інтерв'ю із Василем Сидоренком

Друге інтерв'ю ми провели з паном Василем Сидоренком⁴. 1986 року під час аварії на Чорнобильській АЕС він працював черговим по залізничній станції Вільча. Він опинився в епіцентрі подій, бо саме залізнична станція Вільча була останнім пунктом, що прямо з'єднувався з атомною електростанцією.

Кожне інтерв'ю на тему Чорнобиля є глибоким та бентежним, проте з паном Василем воно було особливим. Напевно, тому, що мимоволі він став очевидцем таких подій, що перевернули життя його родини. Цікаво, що співрозмовники більш емоційно та відверто говорили про аварію та її глобальні наслідки. Щодо особистого досвіду переселення — подекуди уривчасто та небагато-словно. Очевидно, саме аварія стала найбільш травматичною сторінкою особистого життя, а відселення — як її закономірний наслідок.

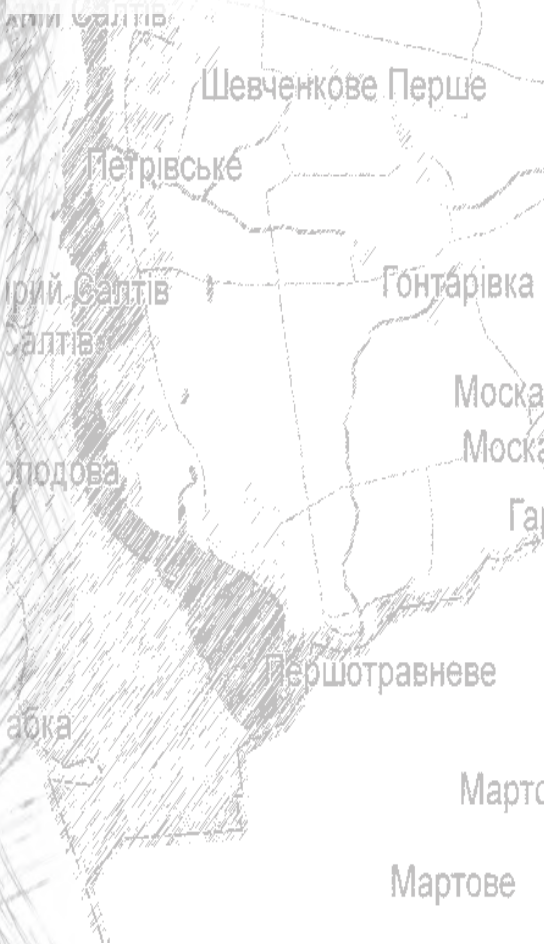
Пан Василь Сидоренко проживав у Вільчі із сім'єю на час аварії та виселення. Коли 1992 розпочалось відселення, їхня сім'я, не вагаючись, переселилась на Харківщину. Це була можливість зберегти сімейні зв'язки — переїхати і жити разом, як до аварії: «Ці молоді сім'ї, да а як молоді поїхали, то вже поїхали і батьки. Але це не всі їхали: дехто поїхав у Київську область, а дехто у Львів. По всіх місцях України. Ну, в основном усе населення нашого селища поїхало сюда, на Харківщину».

Близько шести років після аварії на атомній електростанції мешканці десятка таких

4 Сидоренко Василь народився 1956 року на Київщині. Після завершення училища культури в Києві був направлений на роботу в будинок культури смт Вільча Київської області у 1979 році. Через два роки почав працювати на залізничній станції Вільча. 1981 року одружився та проживав із сім'єю у Вільчі до моменту відселення.

Василь Сидоренко.
Фото Надії Величко

Демонстрація жителів смт. Поліське, які

Мітинги в смт Поліське з вимогою відселення, про які згадує Василь Сидоренко. Джерело: Вісник Переяславщини. Режим доступу: <http://visnik-press.com.ua/archives/56067>

населених пунктів проживали в зоні надмірної радіації. Відселення для них не було раптовим, а радше очікуваним та зрозумілим. У деяких населених пунктах ще наприкінці 1980-х років відбувались масові демонстрації, щоб якнайшвидше організувати відселення. Як згадує пан Василь: «... мітинги були це в районному центрі, це міг би краще... Приїжджали, даже в нас був хід такий в районний центр, греко-католики були у нас. І був такий в районному центрі, ходили: ну домагалися, щоби людей забрати із цієї радіоактивної зони. Затхей, прізвище згадав. Був він у Русі⁵, на той час був Рух, і якби вони це питання не підняли, то даже не знаю, як би було...».

Причини, що спонукали переїхати саме в Харківську область, були різними. Для більшості вільчан це можливість не втратити свій населений пункт, проживати компактно зі своїми родичами та знайомими, як це було на Київщині. Кожна із сімей мала і особисті причини. Наприклад, переїзд із родичами. Для сім'ї пана Василя — це необхідність вивести дітей якомога далі від зони ураження, туди, де чисто: «Мені казали, що з Київської області не їдь. Не розумію. І вчителі теж казали — залишайся. Із-за дітей поїхали сюди. Ну компактно... збереглись умови проживання. От я жив із сусідами поруч на Київщині і живу так як і тут. О це ж бо Люба, це ж моєї жінки двоюрідна сестра, ми поруч — одна сестра, друга і мої батьки. О, так багато. Місце зберігання, оце як там жили, так і тут збереглись. Оце так доволі непогано. Збереглись родинні зв'язки...».

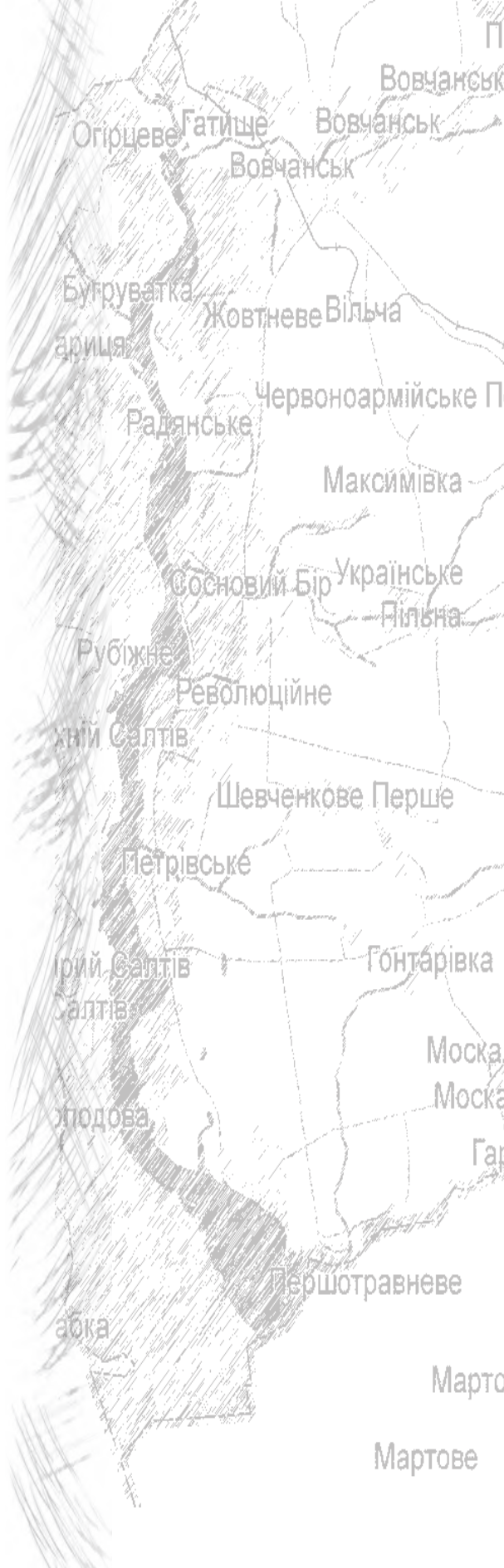
Перед тим, як переселитись, люди відвідали нове поселення та могли на власні очі переконатись, як просувається стан

5 Мова йде про Народний Рух України — опозиційна комуністичній владі політична організація, що була створена 1989 року.

будівництва. Про особливості переселення пан Василь говорить так: «Нам на той час дали автобус, щоб показати, де будуватись. Вони мали будувати на околиці Вовчанська. Прямо біля самого Вовчанська там поля, а з'ясувалось що по санітарним нормам не можна було там будуватись. ...Ну, боляче було, канєшно. Боляче, ну знали, що це за майбутнє дітей, треба їхати. І це ж Харків і область все ж так непогана, хороша область. І вони бистро будували. Ну, і ми поїхали сюди. Ну, я ж кажу, що ж не всі поїхали. Це селище було, що було 1200 будинків. Нас там ще друга черга будівництва, так і це там нема нічого. Не заселене. Не поїхали люди, там вже інфраструктура, там вже труби водянї положені, 16 кілометров водопровода положено було, поліетиленові труби, газ. І нарили цих фундаментів. Все і так воно залишилось. А ми поїхали, 680, по-моєму, десь плюс-мінус будинків оце тут у нас».

Переїжджаючи, кожна сім'я могла брати стільки речей, скільки б могло вміститись у дві вантажівки. Що цікаво, дуже часто це були не меблі чи інша фурнітура, це були будівельні матеріали (наприклад, дерево), те, що для звичайного жителя Київщини є нормою, для Харківщини більш дороге та дефіцитне: «Всі там речі, які перевозиш там, даже будівельні матеріали дехто віз. Бо тут вже в поле їхали, нічо немає».

Про момент відселення згадувалось мимоволі та спокійно. Більш важкими були спогади про відселення тих людей, що проживали у сільській місцевості. Вільча чи Поліське належали до типу міських поселень, більшість жителів працювала на заводах чи підприємствах. Натомість у сусідніх селах люди традиційно вели домашнє господарство, вирощували свійських тварин. І втрата всього нажитого є дуже тяжкою для людей.

Тому і не дивно, що такі моменти згадує інформант: «Ну у нас ще не так це селище більш до міського, а вот по селам, там, де сільське населення як щось, що цікаво, спочатку забирали... підсобне хазяйство. Да як ці на машинах, на автомобілі грузили великий рогатий скот — там було плачу, галасу. А моя ж мати жила там недалеко від Поліського. Ну, це було, канешно, боляче дивитись на це. В нас трошки проще. Коли вже машини загрузались таким, те, що по ходу речами. Ну, плакали люди, що там плакали, таке от так. Боляче, знаєш, кажу. Ну, це не дай Бог, канешно, нікому таке».

Після переселення мешканці нової Вільчі зіткнулись з проблемою нестачі води, відсутності асфальтованих доріг, зміни природного середовища тощо. У пам'яті кожної людини закарбовуються ті незвичні речі, з якими стикаєшся вперше. Новим для чорнобильських переселенців були, зокрема, клімат та ґрунт: «У нас кращий, в нас м'якший був клімат. Тут різкоконтинентальний, ночью можуть бути холодно, а літом до сорока можуть бути. І вітра, раз вітра, то в люди що головні болі. Скаржаться, що головні болі. В нас клімат був кращим... Ну і поле, поле. Ми то жили в лісі, а це в полі. Це було чисте поле — то за будови позасажували садами — і все чисте поле було».

Що найбільш запам'яталось сім'ї пана Василя, це ґрунт — чорнозем, якого на Поліссі не зустрінеш: «Важко, ще ж не було все побудовано дороги: дощ як пройшов, не можна було вийти — сапоги резинові — чорнозем. А малий ще був в нас, Саша, мав два місяці... Як тільки ходив, впав в чорнозем, вимазався... Дружині каже: "Куди ви мене приперли?" Ну що грязь — чорна земля-грязь не сприймалося, в нас все було зелено, серед лісу — пісок, а це чорнозем. Важко було, а так глянеш — серед поля нічого ж нема».

тись на стару Вільчу, будинок, де вони жили: «Дочка була в позапрошлом році... Дочка вже ж доросла... разок була. Син ще не був ні разу. А треба повести. Багато хто возить дітей. Ну, коріння своє треба знати».

Вільчани ідентифікують себе з Поліським краєм, хоча вже двадцять років як живуть на землях Слобожанщини. Наш співрозмовник зауважує, що: «Ми вже ось тут 25 років. Нічого так, но менталітет, канєшно, трохи різний. Хм.. трошки хм.. трошки не таке».

Можливість відвідати рідний край мають усі, хто був відселений протягом другої половини 1980-х — початку 1990-х років. Без жодних дозволів раз на рік у період великодніх свят діє спрощена система пропуску в зону відселення. Люди їдуть на могили своїх предків (місцеві називають цей ритуал «поїхати на гробки»). Пам'ять про предків і відвідування їхніх могил є частиною українсь-

Василь та Антоніна Сидоренки в поліській Вільчі, травень 2016.
Фото Надії Величко

кої традиційної культури, а для людей, які були відселені, — цей ритуал є також зв'язком із рідною землею. Які б не були перешкоди — відстань, тривалий час поїздки чи великі грошові витрати — кожен з відселених намагається відвідати могили предків: «Це таке наболівше питання! Я повернув до старої Вільчі, а особливо на кладовище, то ж на «гробки», в нас так кажуть, через п'ятнадцять років. Це дуже багато [часу]... А то такі святі місця — треба бути ж, а не получалось. Ну хоть своїх пращурів відвідать, хоть на кладовищі...».

За двадцять п'ять років, прожитих на Харківщині, вільчани в середньому п'ять-шість разів відвідували зону відселення. Спогади про відвідування зони відселення є надзвичайно емоційними. Покидаючи домівки понад двадцять п'ять років тому, вони зберегли в своїй пам'яті дуже чіткі спогади про будинки в такому вигляді, у якому вони їх залишили. Проте час бере своє: «Просто ж важко дивитись на всі умови, що там. Ну, все заросло, все розвалено... Бувають такі хвилини ностальгії. Бувають, хочеться туди. Ну як поїхали туди, як подививсь, що там робиться, що там ото. Наче після війни там все позаросло».

Не менш важливим для вільчан є вшанування пам'ятних дат, пов'язаних з аварією на ЧАЕС. У селищі є пам'ятний знак Чорнобиллю. Щороку люди приходять сюди, щоб згадати. Таке не забувають: «Ми ж зустрічаємось, перед двадцять шостим, це завжди мітинги, свічка пам'яті. Все це. Спілкуємось, згадуємось. Ну вот так в основном, це такі мінутки. Боляче, це такі хвилини...».

Єднає вільчан не лише спільна трагедія, а й місцеві свята. У багатьох населених пунктах України, особливо селах та малих містечках, святкують так звані «храмові свята»,

або ж «празники». Це свята на честь церкви, що є в цьому населеному пункті. Найчастіше храмове свято відзначають у день, коли церкву відкрили, чи на релігійне свято, пов'язане із назвою храму. Переїхавши з Київщини, вільчани зберегли і цю місцеву традицію: «[Збереглись] престольні свята. Це в першу чергу. Там була Казанська свято. Престольне свято, а тут вже святого Володимира... Оце обов'язково збереглось. І що цікаво, що в нас на тій Вільчі ні одного храму не було. Ото ж шістдесятих роках там по Поліську, ну як кругом по Україні, порозбирали. І в нас не було ні одного, а тут уже в цій Вільчі в нас два храми...».

Історія пана Василя ще більше переконує нас, що аварія на Чорнобильській АЕС — це трагедія як окремої людини, так і всього українського суспільства. Історія кожного чорнобильця — це гіркий досвід переселення та повчальний урок історії для нас, мета якого навчити та попередити схожу ситуацію. Сучасна політична ситуація в Україні змушує нас знову звернутись до проблеми переселення та появи внутрішньо переміщених осіб. Хоча причини переселення тоді і зараз різні, проблеми адаптації та подолання трагічного досвіду схожі. Проблема Чорнобильської катастрофи не втрачає своєї актуальності не лише як найбільша техногенна катастрофа у світі, а й як трагедія вимушених переселенців та появи зони відчуження.

Олексій Компанієць, Александер Шаарі

(НЕ)ПОМІТНІ ЗМІНИ: АДАПТАЦІЯ ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ ДО НОВИХ УМОВ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Ритм життя селянина, характер його занять, світогляд найбільшою мірою формуються під впливом природи. З огляду на це радикальна зміна навколишнього середовища є серйозним стресом і, без перебільшення, небезпечним викликом для нього. Від швидкості та успішності адаптації до нових умов залежить благополуччя селянської родини, фізичне та психологічне здоров'я її членів.

Складною постчорнобильською проблемою стала внутрішня міграція великої кількості населення. Це створило потребу капітального будівництва, працевлаштування, соціального забезпечення переселенців і помітно змінило культурну ситуацію в нових місцях компактного проживання переселених осіб.

Природні умови старої (Поліського району Київської області) та нової (Вовчанського району Харківської області) Вільчі істотно відрізняються. Доказами цього виступають як дані географічного районування, так і свідчення самих переселенців. Передусім спробуємо звернутися до даних загального географічного районування:

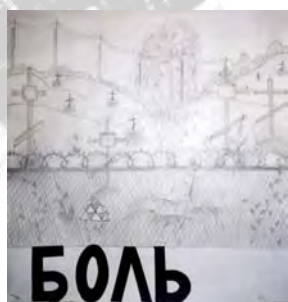
Природні особливості краю істотно вплинули на зайнятість населення та госпо-

Вокзал залізничної станції «Вільча»: 1960 та 2013 р.
Тільки на перший погляд може здатися, що тут мало що змінилося...

Характеристика	Стара Вільча	Нова Вільча
Фізико-географічне районування	Поліська зона, область Київського Полісся	Лісостепова зона, Харківська схилово-височинна область
Гідрологічне районування, забезпеченість водними ресурсами	Поліська область надмірної водності	Сіверсько-Донецько-Дніпровська область недостатньої вологості
Агроґрунтове районування	Дерново-підзолисті, глинисто-піщані ґрунти	Чорноземи типові середньогумусні важкосуглинисті; чорноземи реградовані; опідзолені ґрунти
Геоботанічне районування	Грабово-дубові ліси, дубово-соснові ліси, заплавні луки; болота	Різнотравно-злакові степи, байрачні дубові ліси
Річна к-ть опадів	прибл. 700 мм	прибл. 500 мм

дарство старої Вільчі. Завдяки потужним лісовим масивам, які оточували село, після Другої світової війни там з'явилися деревообробний та лісорізний заводи, а заняття промислами (полювання, рибальство, збирання та продаж грибів і ягід) перетворилися на частину неформальної економіки селянського двору — вагомий додаток до заробітної плати чи пенсії вільчан.

Близькість лісу зумовила те, що вироби з дерева посідали значне місце в традиційній культурі та побуті жителів старої Вільчі.

Прикметно, що аварія на ЧАЕС істотно не змінила усталений ритм життя вільчан. Як повідомила Любов Грищенко, на той час учениця 9 класу: «Мы не понимали, что там что-то произошло, что-то страшное. Этого не видно, на запах не ощутимо. Тем более мы же молодые — гуляли, по лесу ходили, картошку сажали и кушали первые года. Поз-

же сказали, що нельзя. А так, в юности гуляли по лесу, классами собирались, “маёвки” праздновали, даже не подозревая о происхождении».

За словами теперішнього селищного голови Миколи Івановича Лірського, після аварії на ЧАЕС, упродовж 1986–1994 рр. жителі старої Вільчі неодноразово їздили на риболовлю або по гриби. Як бачимо, традиційний характер взаємодії місцевих жителів із навколишніми природними об’єктами — річкою Бережесть, що бере початок у самій Вільчі, річками Грезлею, Прип’яттю та лісом — мало змінився.

Водночас окремі земельні ділянки навколо Вільчі стали непридатними для господарського використання через те, що туди закопували радіоактивні відходи. Як свідчить Микола Лірський, у багатьох місцях зусиллями військових було знято й утилізовано верхню частину зараженого ґрунту. Так само зараженими виявилися цілі лісові масиви. Нерозуміння справжньої суті того, що трапилось, легковажне ставлення до вірогідної небезпеки ілюструє ситуація, що її описала Любов Грищенко: «Были уроки “военки”. Нас там преподаватели водили по лесу с дозиметром, показывали: “Вот, дети, подходите сюда, смотрите, вот здесь дозиметр уже зашкаливает, смотрите, как много” (смех), и мы ж все смотрим. Сейчас быя уже своего ребёнка на такое не пустила, потому что понимаю, насколько это опасно. А тогда это воспринималось совершенно по-другому, никто не боялся». Разом з тим учасники інтерв’ю зауважують наявність заборони на вирощування овочів та фруктів на власних ділянках. Для вжитку вільчанам було дозволено купувати лише привезені товари.

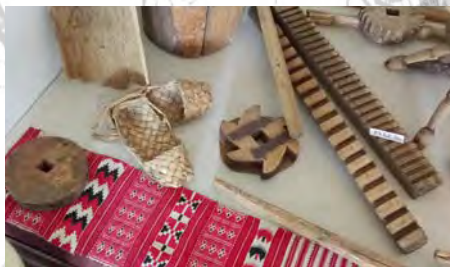

«ОТРУЄНІ ПЕЙЗАЖІ».

Малюнки дітей переселенців — учнів Вільчанської загальноосвітньої школи I–III ступенів Вовчанської районної ради Харківської області. Фото Олексія Компанійця та Александра Шаарі

Лісопильний завод у с. Вільча
Поліського району
Київської області.
Фото з архіву В. Феценка

Близькість лісу зумовила те,
що виробництво з дерева посідало
значне місце в традиційній
культурі та побуті жителів старої
Вільчі. Фрагменти експозиції
музею історії села Вільчанської
загальноосвітньої школи
I-III ступенів Вовчанської районної
ради Харківської області.
Фото Олексія Компанійця
та Александра Шаарі

Одна із респонденток, яка побажала залишитись анонімною, поділилася своїми очікуваннями і розчаруваннями від переселення, підтвердивши значну роль природного чинника в житті селян: «У нас там [у с. Вільча Поліського району Київської області — прим. авт.] лучче було жить набагато. І природа краще... Там лучче було. Там, наприклад, не хватає грошей, то нас лес [ліс — прим. авт.] кормив. Нас кормив лес. Ну там лучче, набагато лучче. Ну, там у нас помідор не було, огурков не було, капусти не було — ми закуплювали, но все одно лучче було. Нам малися не тут давать Вільчу, а десь коло річки мав быть посьолок. А чому не дали, а тут кинули — неізвесно. Обіщали золоті гори, але цього не зробили. А тут і до води важко добиться, нема води. Як нема води — усе вмерло. Нема света [світла — прим. авт.] — нема води. Дуже важко тут жить».

Мешканка селища на ім'я Ганна також наголосила на тому, що вільчанам, звичним до умов Полісся, було складно адаптуватись до нового навколишнього середовища: «Що було дуже цікаво, ми приїхали із лісу, Полісся, де всюди ліс, річки, а тут голий степ. Отож така ностальгія по тому. ... І оця грязь. Це була осінь, де все перерито, тому що будівництво досі тут йшло. Ми думали, що наш одяг і взуття буде — це резинові чоботи. Вистеляли кімнати ящиками картонними, бо грязюка нестерпна, і все поки що було таким недоробленим. І ото з дороги звернеш, так можна і погрузнути у грязь та дощі. І діти шли, отак човгаючи, брудні, що треба було кожного дня мити оте взуття, прати все».

Ще одна показова деталь: «І вітри, ми, напевно, до них і досі ще не звикли. Тому що вітер дує і дує. Буває вранці був затишок, і ду-

маєш, що це така погода, і тут знову звідки ж не взявся той вітер, знову дує».

Природні умови старої та нової Вільчі порівнює Василь Сидоренко: «В нас кращий, в нас м'ягший був клімат. Тут різкоконтинентальний: ночью може бути холодно, а літом до сорока може бути. І вітра, раз вітра, то в людини головні болі. Скаржаться, що головні болі. В нас клімат був кращим. Тут, я ж кажу, різкоконтинентальний більш-менш. Ну, і поле, поле. Ми то жили в лісі, а це в полі. Це було чисте поле — то забудови позасадили садами — і все чисте поле було».

Разом з навколишнім середовищем істотно змінилася техніка ведення вільчанами землеробства. Вільчанка Ганна повідомила: «Пам'ятаю і як чорнозем орали: нам потрібно було брати відбійні молотки, щоб розбити глиби чорнозему. Ми ж думали, що пооремо, а потім, коли нам випаде слухна година, ми щось там посадимо, але воно на такому сонці позасихало, хоч бери сокиру рубай. Але з часом вже звикли, знаємо, все так родить гарно. Ми із помідорами, огірками, кавунами, у нас там такого не було, все щось чуть-чуть, а тут

Мешканці нової Вільчі А.В. Можаровський та П.М. Рижевський ознайомлюються з місцевістю Вовчанського району. Фото з архіву А. Можаровського

Герб с. Вільча

усе насадили деревами фруктовими. У нас тут дуже гарно весною, коли цвітуть і черешня, і вишні, і яблуні, і абрикоси — все-все-все, і все це валяється, коли поспіє, що воно уже не цінне нами уже. Але де не є людина — вона звикає, пристосовуються до всіх умов».

Тісний зв'язок вільчан із природою знайшов відображення у геральдиці села. Зокрема, у верхній частині герба Вільчі, затвердженого 2014 р., на лазуровому полі зображений лелека та зірки. Лелека — це суто позитивний символ у більшості народів Європи, Азії, Америки і Австралії, емблема сонця, світла і добра. Лелека, що прилітає з теплих країв у кінці березня або на початку квітня, цілком природно асоціюється з весною і початком нового життя.

Драматизм цього символу полягає в тому, що цей великий гордовитий птах, який абсолютно не боїться людини і в'є гнізда на дахах будинків або на верхівках дерев, щорічно повертається на старе обжите місце. На відміну від лелеки, вільчанам не судилося повернутися через наслідки аварії на ЧАЕС — наймасштабнішої техногенної катастрофи ХХ ст. Незмінним з часу переселення, як влучно зауважила Любов Грищенко, залишився тільки ліс. Але можливо, це лише ззовні...

Люди, з якими в нас вийшло поспілкуватися, перебуваючи у селищі, одноставно назвали стару Вільчу рідною, акцентуючи увагу на тому, що навіть більш ніж через 20 років після переселення їм складно адаптуватися до нового середовища, зокрема й природного.

*Микола Пірський і Тетяна Семенчук розповідають учасникам проекту про селище.
Фото Ганни Негатіної*

ОДНА КРАЇНА — ДВІ ВІЛЬЧІ

Улітку 2017 року нам пощастило взяти участь у проекті «Вільча — переселене село». Ключовою метою стало знайомство української та німецької молоді з трагічною сторінкою історії України — Чорнобильською катастрофою. Завдяки насиченим лекціям, спілкуванню з ліквідаторами наслідків аварії та переселенцями із зони забруднення, в процесі проекту перед нами поступово вимальовувався хід подій того часу. Особливо сильне враження на всіх учасників справила поїздка у Вільчу. Там ми познайомилися з багатьма людьми із найрізноманітнішим життєвим досвідом, але всіх їх об'єднує та єдина «мала Батьківщина» і щира гостинність.

Кожне інтерв'ю чимось більше схоже на розмову, на щось неформальне, де люди ділилися відомостями про себе, про своє життя, фрагментами з нього, що пов'язані з Вільчею. Щоб структурувати хід розмови, ми з учасниками проекту сформували певний список питань, що дають можливість проаналізувати різні погляди на одні й ті самі речі. Далі піде мова про таких чудових людей, як Євгенія Довбиш та Любов Грищенко, яких так само пов'язала одна спільна сторінка у житті — Чорнобильська катастрофа.

Ми запитали у вільчан, як вони дізналися про те, що сталося, які були перші думки, чи могли взагалі уявити собі в той момент масштабність трагедії? Любов згадує про це: «Мама мене будить рано та каже: “Люба, Люба, швидше прокидайся, Чорнобильська

Антоніна Шепелева біля будинку родини Грищенко.

Фото Ангеліни Картак

Зліва направо: Майя Юрковська, Анжеліка Можаровська, Ангеліна Картак, Юлія Литвиненко, Марія Федотова, Віта Грона. Фото Антоніни Шепелевої

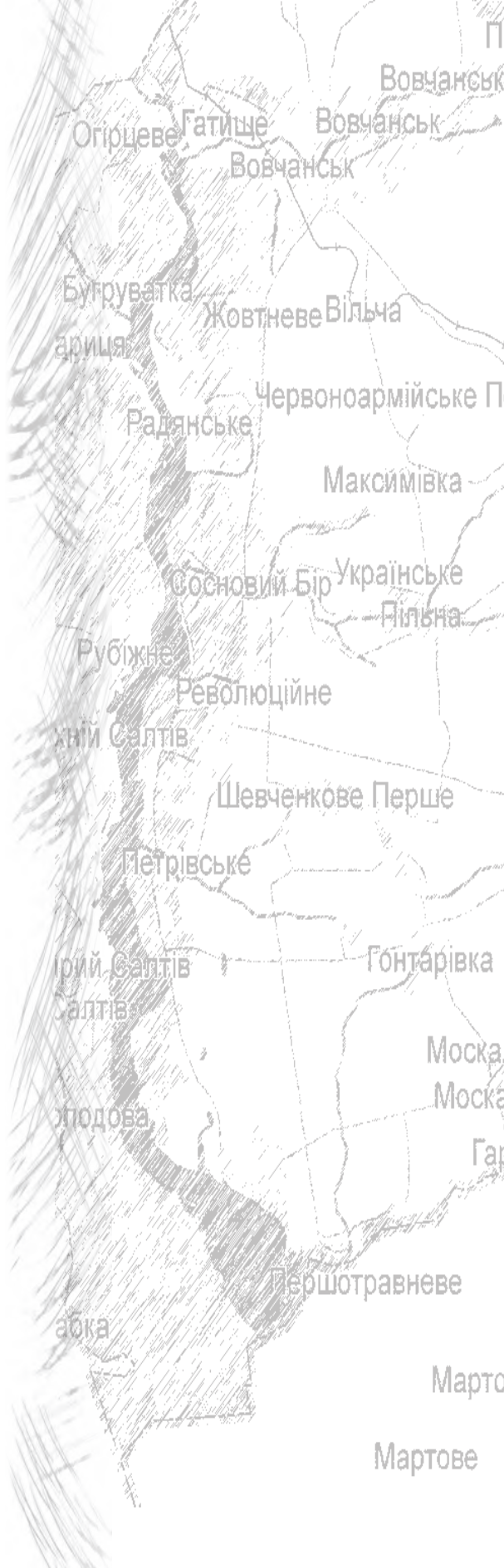
вибухнула!" А я спросоння думаю: "Як вибухнула? Якби вона вибухнула, то нас би вже не було, це ж атомна станція, як бомба, а тут всього 40 кілометрів". Кажу: "Мама, це щось не те, яка атомна станція, вона не могла вибухнути!". А вона каже: "Так, Люба, вона точно вибухнула"». Хто собі міг уявити в той момент, що насправді відбувалося на станції? Досить тривалий час місцеві так і продовжували жити у звичайному ритмі.

Чи можна звинувачувати державу в тому, що населення вчасно не було поінформовано про аварію? Очевидно, що так. Під час травневих демонстрацій влада блищала своїм лицемірством на тлі сотень людей, які не підозрювали ні про що. З другого боку, розголос спричинив би паніку, яка могла в результаті

привести до ще більших проблем. І так час минав, вільчани продовжували жити як звично, не роблячи ніяких заходів безпеки. Єдине, що заборонялося робити — це вирощувати щось на городах. Були звичні «уроки воєнки», де учнів водили з дозиметром по лісу: «Ось, діти, підходьте сюди, дивіться, ось тут дозиметр вже зашкалює, дивіться, як багато», і ми ж всі дивимося. ...Тоді це сприймалося абсолютно по-іншому, ніхто не боявся», — згадує Любов.

Щороку дітей відправляли в табори на оздоровлення, на море, подалі від будинку, але це все одно ніяк не допомагало. Діти все частіше починали хворіти, рівень смертності збільшувався, і питання переселення порушувалося все частіше. Зокрема, у Вільчу почали приїжджати бригади для агітації, від киян та харків'ян. Заманювали чим могли, обіцяли переселити всім селом, швидко, буквально за рік. Пані Любов згадує, що після однієї з таких агітаційних промов піднялася жінка, яка вже переїхала зі свого рідного села: «Люди добрі, не їдьте, не кидайте будинок, тому що це своє, земля своя лікує!», — так плакала! Я до цього часу говорю і мені самій плакати хочеться». Вибір припав на те, щоб переселитися далі від місця катастрофи.

Єдине, що часто помічають жителі, — можна було залишити старше покоління, а молодих відправити в нове село. Для зрілих людей переїзд був особливо складний. «Старшому поколінню було важче звикнути до всього і зважитись. От всі кажуть, що переселення — це гірше пожежі, тому що це означає залишити свої спогади», — каже пані Євгенія. Залишати власноруч побудовані будинки, беручи з собою лише пам'ять, і наново їхати освоювати нове місце було тяжко. Добре, коли були рідні, що допомагали. Ко-

лективний переїзд сприяє менш болісному переживанню того, що відбувається, навіть морально. Як результат, вільчани вже досить тривало прожили на новому місці, обжилися, як би це не було складно. Проте все одно на питання: «Чи можна порівняти дві Вільчі?» від Любові звучить категоричне: «Ні, ніяк не можна. Ось розумієш, до цього часу йду по селу тут, відчуття, як на дачі, як ніби тимчасово». Завжди є та нитка, яка буде тягнути людей на свою Батьківщину, туди, де народився і прожив юність. Навіть якщо нинішнє місце вже міцно прикипіло, тією працею, якою спочатку опановували нове село: «Пам'ятаю, як чорнозем орали. Нам потрібно було брати відбійні молотки, щоб розбити брила чорнозему», — згадувала Євгенія. Згодом стає звичніше, прив'язуєшся до місцевих, але все одно відчуття себе «як вдома» не приходить.

Чи багато хто взагалі замислювалися коли-небудь, що для них означає поняття «дім»? Складно дати точне визначення, але те, де є це місце, для вільчан очевидно. Наприклад, для Євгенії: «Це така малесенька ячейка — «Дім». Це не асоціація з будівлею, це скоріше відчуття, пов'язане з місцем, приходячи куди відчуваєш себе комфортно, де чекають приємні тобі люди і куди хочеться повертатися». До всього цього можна додати ще спогади. Адже найсильніші враження залишають спогади з дитинства та молодості, що у майбутньому гріють душу. Особливі спогади пов'язані з місцевістю: природа навколо, ліс, у якому часто збирали гриби, ягоди, де гуляли, збиралися гуртом — все це тримається в пам'яті. А те, що зворотного шляху немає, тисне морально і змушує бажати повернення ще більше.

Любов розповідає про свою знайому, яка нещодавно їздила на Батьківщину, біля кор-

с. Вільча. Фото Ангеліни Картак

дону з Білоруссю. Раніше її турбували безперервні шуми в голові, що змушувало постійно приймати пігулки, але, зїздивши туди, радісно ділилася: «Люба, я забула, що таке болить голова, я там так виспалася, там таке повітря!» Все це, звичайно, можна пояснити тим, що клімат не підходить, але, з другого боку, можливо, це щось рідне лікує. Відмінність завжди буде відчуватися, будинок буде нагадувати про себе ностальгією за минулим. «І вітри, ми, напевно, до них і досі ще не звикли», — зауважує пані Євгенія.

Переїхавши на нове місце, вільчани почали освоюватися, наводили лад у новому будинку, саджали сади та городи, облагороджували селище, знайомилися з поблизу розташованими містами, мешканці яких, до речі, спочатку недовірливо поставилися до нових

Ангеліна Картак,
Антоніна Сидоренко,
Любов Грищенко, Ганна Пінчук,
Марина Грищенко.
Фото Антоніни Шепелевої

Антоніна Шепелева
з Любов'ю Грищенко та її дочкою.
Фото Ангеліни Картак

Фото
Ангеліни Картак

сусідів. Це був непростий час у країні: розвал СРСР, заводи закривалися, навколо безробіття, відсутні робочі місця треба ділити з ново-прибулими сусідами, яким, на думку місцевих жителів, нові будинки дісталися просто так. Через це виникав конфлікт. «Казали, що ми бандерівці. Насправді, коли я їхала до Львова, там кажуть, що ми москалі. Тепер як його зрозуміти?», — дивується Євгенія. І справді, питання національної непримиренності є навіть зараз, і гостро стоїть на порядку денному. Але складно в цей момент було обом сторонам, тому з часом, знайомлячись, все більше люди змінювали свою думку. Самі вільчани дуже відрізнялися від звичних місцевих жителів: навіть зараз, прогулюючись селом, не побачиш у дворах жодних воріт, паркани більше схожі на формальність, що наводить на думку про відвертість мешканців, а поспілкувавшись, чуєш українську говірку разом з щирою доброзичливістю. «Спочатку було все у штики, але потім вони ж теж бачать, які ми. Багато хто працює у Вовчі [скорочення від Вовчанськ], оженилися, родини поперепліталися», — каже Євгенія. Згодом кордони між поселеннями будуть стиратися, з'являється нове покоління, вже з іншим поглядом на життя. «Але для наших дітей, для моєї дитини та внучки, я думаю, що це вже їхня “мала Батьківщина”. Вони вчилися тут, в Харкові закінчували вищі навчальні заклади. А для моїх батьків Батьківщиною лишилася та Вільча», — ділиться Євгенія.

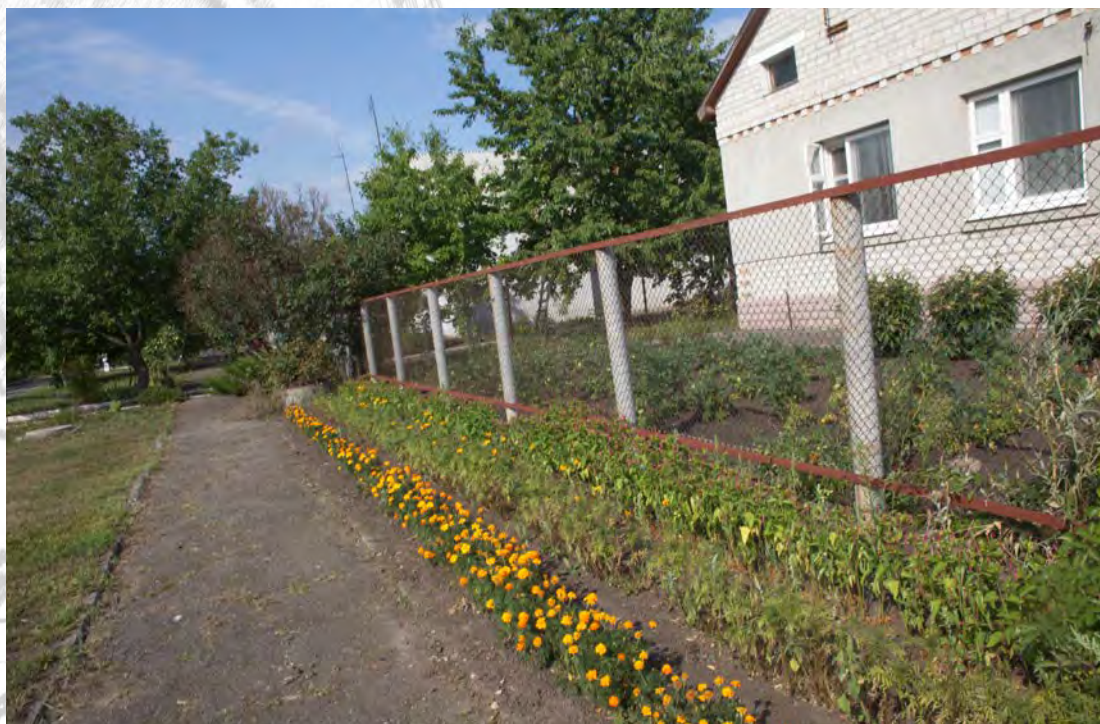
Непростий період переживає Україна і зараз. Війна на сході країни змушує знову сколихнутися суспільство. Проливається кров, знищуються міста і будинки зовсім невинних людей. Стає страшно, якщо навіть тільки на мить уявити себе на місці жителів, де в будь-яку хвилину може початися бом-

бардування. Ситуація повторюється: люди біжать сім'ями зі своїх будинків, щоб зберегти собі життя. Чи можна порівнювати дві історії переселення одного народу? Багато фактів схиляють до того, що можна, але на думку Любові, ситуація дещо відрізняється: «Я зараз розумію, що нам було тоді легше, ми всі разом переїхали, у нас була підтримка. Щось не так — “Ой кума!”, “Ой сусід!”. У них такої підтримки немає, тому що вони виїжджають поодиночі, їм дуже важко. Але у них є надія повернутися додому, у нас цього вже немає».

Проблеми минулого відлунюють і сьогодні, що створює додаткові перешкоди і в без того складній ситуації. Це і дефіцит робочих місць, що стає причиною посилення криміногенності у великих містах, куди переважно прямують біженці. Все це знов виливається в тиск з боку місцевих жителів. Переселенка з Донецької області Аліна Проценко розповідає: «Для деяких людей переселенці — це щось таке дике, коли запитують: “А ви звідки? У вас говір не харківський”. Відповідаєш: “З Донецька”. І ставляться до цього — ніби з бльмом на оці. Бувало, ми грали з сином на майданчику. Дізнавшись, звідки ми, матуся в першому випадку хапала дитину і бігла в інший кінець майданчика, кажучи йому: “Не треба, синку, з тим хлопчиком спілкуватися”. А буває люди з такою агресією починають висловлюватися, поливати брудом, хоча я людина, яка не має ніякого відношення до політики, я тільки постраждала від цього». Безперечно, є ті, хто нормально ставиться до переселенців, таких багато, і це є великою підтримкою.

Вочевидь, що держава з навислими проблемами переселенців в повній мірі не може впоратися, але цього ніколи й не відбудеться, якщо ініціатива не йтиме від населення. Що

с. Вільча. Фото Олександра Негатіна

ми можемо зробити від себе, щоб хоч якось полегшити ситуацію, яка склалася? Люба, яка працює з переселенцями, розповідає: «Фінансова підтримка дуже важлива зараз. Продукти — це необхідно. Але найголовніше для них зараз — це порозуміння. ...Ось людина може не їсти два-три дні, аніж це слухати — “приїхали”, “понаїхали”. Ось це дуже важко їм чути». Крім всіх матеріальних благ, які дуже необхідні попервах, інколи гостріше бракує простого людського взаєморозуміння. Суспільство стає все жорсткіше до будь-якого прояву вразливості, сприймаючи це як якусь заразну хворобу. «Як тато мій покійний говорив, повчання таке давав: “Як би щоб в житті не було, запам’ятай — завжди залишайся людиною”», — говорить Любов.

А поки сьогоднішні переселенці змушені шукати різні шляхи для того, щоб мати гідне

життя, всупереч усім складнощам. Одним з мотиваторів триматися і зберігати силу духу, долаючи величезні зусилля, служить думка про те, що одного разу вони зможуть повернутися на свою Батьківщину. «Як би там не було, я розумію, що їм дуже хочеться повернутися додому. Розвалений він чи ні — він свій, вони будуть будувати його, ліпити, останні сили будуть віддавати на те, щоб його відремонтувати», — підсумовує Любов.

Як підсумок всієї історії, яка вийшла внаслідок інтерпретування двох інтерв'ю — Любові та Євгенії — виникли такі думки: дім — єдиний. Це може бути і місто, і країна рівною мірою. Розуміючи, що всі ми «під одним дахом», нам хочеться бачити свій дім цілісним та мирним. Як раніше жителям Вільчі довелося розлучитися зі своїм селищем, щоб убезпечити себе та дітей, так і зараз жителі Донбасу, переслідуючи ту саму мету, їдуть від розвалених бомбардуванням будинків. Після всього пережитого, хіба найважливіше є ділити людей за якимись надуманим мірками, коли все, що їм потрібно в цей час від нас, — це просте розуміння. Така людська натура: душа завжди буде тягнути до того самого «Дому».

«Сниться не ця Вільча...», — Євгенія.

Євгенія Довбиш. Вільча
Фото Антоніни Шепелевої

Алла Іванівна Бурба.
Фото Ганни Негатіної

Алла Іванівна проводить учасників
проекту до свого будинку.
Фото Анастасії Грязнової

Дар'я Цимбалюк, Демет Огют

ЗІ СПОГАДІВ РОДИНИ БУРБА

(Матеріали збирали Дар'я Цимбалюк,
Демет Огют, Антоніна Шепелєва)

У Вільчі мене прийняла гостинна родина Бурба. Із розмов з пані Аллою, паном Олександром та пані Станіславою, мамою Алли Іванівни, я дібрала декілька цитат і фотографій про їхній досвід переселення з Вільчі у Вільчу і не тільки.

Про школу

Пані Алла жила у старій Вільчі з 1985 року. Вона була направлена туди після закінчення педдагогічного училища і все життя працювала вчителем початкових класів, як у старій, так і в новій Вільчі: «В 1985 році направлена, а в 1986 сталася аварія на ЧАЕС. З самого початку аварії і впродовж всього часу я працювала в школі, знаходилася з дітьми. І також брала участь у розселенні людей, які були із міста Прип'яті, міста Чорнобиля, по домівках. А в літні місяці їздила разом з дітьми у різні місця, подалі від цієї катастрофи. І коли сталася аварія, діти були вивезені із селища Вільча, а навчальний рік розпочався не першого вересня, а розпочався пізніше, тому що на території школи знаходився госпіталь, військовий. І на цій же території знаходився транспорт, який брав участь в ліквідації аварії ЧАЕС. Ми, вчителі, коли госпіталь вивезли вже, ремонтували школу, приводили до порядку. І в нашу школу вже влилися діти не тільки вільчанські, а влилися діти із сусідних сіл, в яких школи були вже закриті»

ті... В 1992 році почалося перше відселення. А в 1993 році ми вже масово почали відїжджати. І перші діти, які приїхали сюди, на нову Вільчу, навчання в них відбувалося не на території нашого селища, а на території м. Вовчанськ. Тому що школа ця ще не була готова так, як потрібно, до прийняття дітей. І коли ми вже приїхали сюди, я з родиною приїхала, то пішла працювати в школу. Ми всі — вчителі, батьки своїми силами меблі готували, готували класи до прийому перших дітей. І вже в 1993 році діти пішли в вересні у школу, тому що я приїхала, я вже першого вересня пішла працювати в школу. І дійсно, селище було ще до кінця не добудоване, і зараз ви бачите, що дійсно дуже-дуже багато недобудованого. Але школа прийняла дітей, і було дуже багато дітей. По два паралельних класи було у нас. І дуже був красивий перший випуск учнів».

Про подорож до старої Вільчі і фотографії

Алла та Олександр за нагоди намагаються їздити до старої Вільчі. Пані Алла показала мені фотографії з останньої мандрівки і згадала, як там все було раніше: «В мене ось є фотографії тієї школи, в якій я працювала. Це в минулому році ми їздили. Ви бачите, частини даху вже немає, вона повалена. Одні дерева стоять на сторожі. А це, як считалося, центр селища Вільчі. Це все вже дерева тут. Воно все заросло. Ось це залізнична станція. Вона більш-менш існувала ще після аварії. Люди виїжджали, а вона діюча була. А тепер знову, наскільки я знаю, вирішили відновити її, відновити залізничний шлях.

А це будинок, де ми з чоловіком жили. З 88 року до 93 року. Тут у нас донька народилася. А це вулиця, на якій ми проживали. Вулиця Лісна називалася. Біля лісу. Там знаходився деревообробний завод».

Будинок батьків у поліській Вільчі.
Фото з сімейного архіву

Будинок родини у поліській Вільчі.
Фото з сімейного архіву

Родичі Алли Іванівни.
Фото з сімейного архіву

Олександр і Алла Бурба.
Фото Дар'ї Цимбалюк

Про траєкторії переселення своєї родини

Як виявилось, переселення з Вільчу у Вільчу — не перше переселення за історію родини пані Алли. Її бабуся була вимушено переселена в Казахстан, а мама вже добровільно повернулася на землю рідних: «До війни моя бабуся Каміля із мамою Тофілею, із сестрою, Антоня звали, були з Житомирської області переселені в Казахстан. Житла там не було, переселили їх в намети. І ось вони у Північному Казахстані жили у наметах, у холод. І моя мама розповідала, що у бабусі, йдучи на роботу і приходячи з роботи, ноги були покриті інеем. І обтирали оце все, щоб нагріти ноги... Ось моя бабуся вийшла заміж за... я його називала “мій дідусь”, Карла. Він по національності — німець. Рідня в нього в Німеччині проживає... На жаль, вже ні бабусі, ні дідуса немає в живих. Вони похоронені на тій же землі, в Казахстані. А моя мама, коли було відкриття цілини, мій тато теж поїхав на відкриття цілини, і там вони познайомилися і одружилися. І мама із татком приїхали в Поліський район, в той час Іванківський район Київської області. Там татко працював трактористом, мама — певний час поштарем, потім працювала завідуючою фермою і завідуючою складом до пенсії. Вони мали господарство, гарний будинок збудували самі. (Пані Алла народилася в селі Орджонікідзе, зараз Романівка. — прим. авт.) [...] А коли захворів татко, ми перевезли їх сюди».

Про право власності на землю

Пані Алла показує документ купівлі землі, виданий ще 1912 року, за часів Російської імперії, і розповідає про свої родинні землі: «Мій татусь з “целини” повернувся на свою землю. І коли тато вже знав, що він уже хворий, він нам розповів історію свого життя. І він возив нас туди, де пройшло його дитинство.

Він 1930 року народження. Його дід купив оцю землю. І ця земля певний час належала їм, поки їх не заставили насильно переїхати до села, до колгоспу. А так вони господарювали окремо. Отут все детально написано: скільки належало лісу, скільки належало землі, яка пахалася, яку купив мій прадід у поміщика Хрякова. Це було у 1912 році. І ось план землі навіть. Зараз там ліс повністю. Коли нас возив татко, то він показував, де знаходилася кузня, де будинок, де ставок. Чиста-чиста вода в ставку була. Навіть жива черепаха була».

Про будинок дитинства

Про будинок дитинства розповідає пан Олександр і показує старі й нові його фотографії: «Оце моїх батьків домівка, в якій я виріс. Я народився прямо в селищі Вільча. Оце наша домівка була, вона вже, конечно, зруйнована. Оце, що осталося. Ми в минулому році їздили і фотографували. [...] Вже нема куди повертатися, потому что половина села згоріло. Все заросше. У нас там було дуже хорошо, в нас база трьох районів, асфальтний завод, лесхоз, нижній склад, багато магазинів. [...] Якби можна нас не вивозити б звідти... А це дерев'яний будинок, ще не обложений. Це батько, брат і я. А будинок після обложений був цеглою».

Про вільчанський футбол

Пан Олександр — завзятий футболіст, він розповідає нам про вільчанські команди: «На старій Вільчі у нас були дві футбольні команди». Пан Олександр показує своє фото, зроблене під час футбольних тренувань: «Це вже після аварії. Я вже закінчив технікум і працював в лісхозі. Я її був, ну як, я організував команду цю. Грали ми в районі. Ми часто знімали перші місця в районі, їздили на зльоти в Ірпінь».

Алла Іванівна Бурба біля школи в поліській Вільчі, травень 2016.
Фото Надії Величко

Родина Алли Бурби з учасницею проекту Демет Огют.
Фото Дар'ї Цимбалюк

с. Вільча.
Фото Олександра Негатіна

Про життя після аварії

На час аварії пані Станіслава жила в селі Орджонікідзе, нині Романівка, яке не потрапило в зону відчуження, але розташоване на межі з нею: «Скільки до Черемошна? Ну кілометри чотири, то повиселяли то село. А потім назад вернули. Обміряли, що чисто. Назад вернули. А виселяли від нашого села два кілометри, то счітай, що шість кілометрів. А тоді назад вернули (сміється.) А нас не виселяли. Ну нам уже платили на продукти аж 1 грн 60 коп. На пітаніє, на місяць (сміється). А були такі села, що 2 грн 60 коп., то їм вже трошки більше на 1 грн. А я говорила: «Ну нащо робити тіє ведомості, щоб поштар ото носив?» Вона не носила кожний місяць, а носила за 3 місяці. Мені 4,80 грн

Документ 1912 р. Фото з сімейного архіву

Поліська Вільча. Вулиця, на якій проживала родина. Фото з сімейного архіву

і діду 4,80 грн. 9,60 грн. 9,60 на 3 місяці на 2 душі! (сміється) [...] Виходить у полузоні, не поймеш, у якій... Потом ми уже поняли, що воно таке. А так зразу як взорвалось. Ну взорвалось, взорвалось, взорвалось, взорвалось. Не було у думці в нас, що це таке воно вредне... Там мили все водою, такою піною зливали, вулиці і все. А в нас там нескілька кілометрів до лісу проволку натягли. Колючу проволку натягли понад лісом. Та ну що ж ви це натягли оцю колючу проволку? Людина переступила проволку, пішла в ліс. А люди ж по гриби ходили і по ягоди».

Про евакуацію з Прип'яті

«Взорвалось. Я ще не представляла, що воно вредне таке. Вивозять людей, вивозять. І в нас в селі розселяли. В мене в хату, значить, чоловік із жінкою із Донецька. Щойно зробили квартиру в Чорнобилі, ще даже вещи не розложили. Їхня дочка із чоловіком і двоє діток. Шість душ привели. Вони з сумочками спортивненькими, там консерви у тій сумоч-

ці. Все, більше ж нічого люди не взяли з собою. Чай якийсь, заварку, і все. Шість душ до нас. Нехай живуть! Там до сусіда чотири душі: чоловік з дружиною і двоє діток, білоруси вони. Видно, в Чорнобилі жили. Молоді вони (сусіди), але дуже п'яниці. Вони ж як зайшли до хати, а там неможливо жити, і вони до нас. Плачуть: "Ми не можемо там". Я вже кажу: "Ну, де шість душ, хай буде десять". Та й десять в нас проживали весь час. Я їм перину, подушок у нас багато. Воно й зараз подушок багато. Перину дала, на полу вони застелили в кімнаті, подушки. Я робила на фермі, і склад на мені був, і буряки, і картошка, і за все я отвечала... На шість часів я їду на роботу, це мені треба було й попоратися, а чоловік на тракторі робив, теж на роботу. Я ні шафи не закривала, нічого. Ось де молоко, де яйця, ось де сало, де картошка, ось де всьо... Варить, їште. Вони і готували, а я на роботі. Хороші були дуже люди. Той чоловік дарма, що він з гóрода, він із зятям дрова перерізають, колють, і зложать, і все. Жінки ці їсти готувлять, городські (сміється). Прийшлося картошку садить, каже білорус: "Де лошаді? Я умею орать". Так он каже: "Будем картошку сажать". Взяли ми ті коні, картошку садили, дуже добрі були люди. Я од них нічого не скривала, нічого. І даже вже як вони виїхали, Новомосковськ десь є город, так оці вот, що шість душ, писали нам письмо благодарності, що ми їх так прийняли».

Дуже дякую родині Бурба за такий гостинний прийом!

Олександр Бурба.
Фото з сімейного архіву

Залізнична станція у поліській Вільчі.
Фото з сімейного архіву

Поліська Вільча. Школа.
Фото з сімейного архіву

Поліська Вільча. Центр селища.
Фото з сімейного архіву

Світлана Вікторівна Маркевич.
Фото Ганни Негатіної

Владислава Якименко,
Каролайн Еберштайн

ЖИТТЯ ВІЛЬЧАНКИ «ДО ТА ПІСЛЯ АВАРІЇ»

Одного літнього вечора я опинилася в затишному будинку звичайної вільчанської сім'ї. Та прийшла я сюди не просто почаявати та отримати сонячний заряд енергії тихого селища, а докопатися до історичної глибини Вільчі, поділитися з вами тими проблемами, що тривожать душі переселенців.

Як учасниця проекту «Вільча-переселене село» я ставлю собі на меті розширити знання про катастрофу, що сталася на Чорнобильській АЕС 1986 року, описати додання наслідків аварії через призму бачення світу дитини, переселенця й уже реалізованої матері та відповісти на вічні питання, з якими стикається кожен на стежці життя.

Героїня моєї розповіді — Світлана Вікторівна Маркевич.

Дитинство та раптовий виїзд із зони відчуження

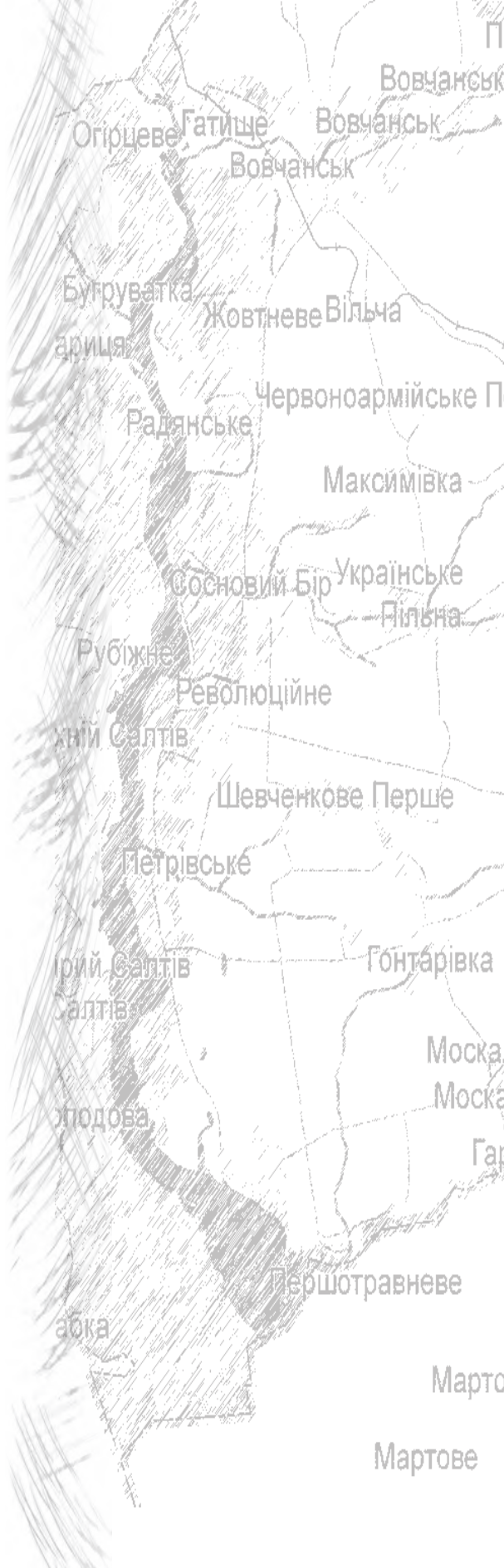
Життя Світлани почалося у селі Вільча Київської області в 1972 році. Росла вона у звичайній сім'ї, де батько був шофером, а мати працювала на пошті. Саме тоді, коли Світлана навчалася в 6 класі, сталася трагічна подія — аварія на Чорнобильській атомній електростанції.

«Що я пам'ятаю? Мені було тоді тринадцять років. Я була ще дитиною. Дорослі говорили, що щось сталося. Ми, як діти, це серйозно не сприймали й думали, що це пожар, потушать і все буде нормально. Че-

рез пару днів почали вивозити Прип'ять. Ми це бачили, тому що ми жили у Вільчі, і в нас була узлова залізнична станція, і через нас проходило майже все. Ми почали усвідомлювати, що дійсно трапилася трагедія: потік машин, автобусів. Нам було й цікаво, і страшно, і не зрозуміло. Ми не знали, що воно буде далі, і ми чули, як дорослі говорили...».

Згадуючи своє життя, Світлана розділила його на дві умовні частини: до аварії та після аварії. Люди не знали, що ці події матимуть такі масштабні наслідки для них, що їм доведеться кудись їхати, кидати свої домівки. «Коли це сталося? Це сталося у квітні. У травні усіх дітей зібрали, автобусами завезли в Київ на ЖД вокзал, посадили у вагони й повезли в піонерський табір "Альбатрос" під Одесу. От я цей час згадую із теплотою. Ми розуміли, що ми переживали щось страшне, що батьки залишилися там. Нас вивезли на 4 місяці, і ми не знали, що буде далі. Не було ж такого зв'язку, як зараз. А тоді ми не могли нікуди зателефонувати, листи писали чуть лі не кожен день батькам, і вони нам теж писали».

Світлана згадує дні у таборі з теплотою в серці. Директор табору ставився з розумінням та щирою добротою до дітей: «Як приїжджали батьки, він дозволяв їм тиждень чи два пожити на території піонерського табору з дітьми. Для випускників десятого класу організували грандіозний випуск: дівчатам шили плаття, хлопцям костюми, накривали шикарні столи, навіть батьки випускників приїхали... Нам одягу дали всю, тому що ту нашу забрали. Нас годували, нас сприймали, як своїх дітей. Коли туди їхали, ми плакали. Але за чотири місяці проживання ми подружилися з усіма. Кожне літо школу вивозили кудись, щоб на канікулах ми не були в селищі. Село

наше тоді дуже змінилося: до аварії в нас було багато підприємств, багато транспорту. А після аварії ще більше вони там побудували, базу для зони звозили. Дуже багато всякого проходило: людей, техніки. Ми мили усе, перекривали, стелили асфальт, навіть по самим малесеньким вуличкам на дві-три хати, і думали, що так і будемо жити. Нам побудували новий дитячий садок, амбулаторію нову побудували, школу уже майже достроїли й уже все необхідне в школу привезли. У школі звертали увагу на те, щоб діти гарно їли. Упродовж дня нас возили до школи, нам 3 км було йти. Раніше ми добирались хто як, а потім з району приїжджали автобуси й нас возили: утром завозили, після уроків завозили назад у центр, тому що сама школа була на окраїні селища, у лісі стояла. Думали, що будемо так жити».

Згадуючи сам процес переселення та обговорення цього питання, пані Світлана, як і багато інших переселенців з Вільчі, вказує на штучне забруднення їхнього селища: «У 90-х роках постановили, що селище теж “загрянzone” і треба всіх вивозити... Усе-таки більше “навозили”. Спочатку в нас чисто було, а радіацію навозили, і тоді же прийняте було рішення що треба переселять. Куди це нас повезуть?»

Вона пригадує, що питання, куди переселяти село, вирішували тривалий час: «Дуже довго це питання вирішувалось. Спочатку у Київській області малося будуватися селище в Макарівському районі. Поїхали туди активісти із селища, їм не сподобалось... Харківська область сказала, що от вони будуть займатися будівництвом цього селища, що селище ж буде наче як показательне...». З образою пані Світлана говорить про державні обіцянки щодо побудови нової Віль-

Світлана Маркевич з дочкою Анною та чоловіком Олександром Штихом.
Фото Ганни Негатіної

чі: «Ми побудуємо показательний посьолок, щоб весь Союз видел вот как хорошо живут чернобыльцы!» Ну, його ж немає! А чому? Тому що так обставини склалися історично: розвалився Союз, Україна стала самостійна, незалежна, і вона сама просто не змогла більше потягнути таке будівництво, тому що воно дуже велике й грандіозне. А що ми тоді мали, коли Україна стала вільна? Нічого».

Знайомство з новим домом

Пані Світлана переїхала в нову Вільчу 1 червня 1993 року. Переселення відбувалося так: чий будинок уже збудований — давали ордер, і тоді вже можна було оселитися. «Я їхала з надією на нове життя, що от щось цікаве буде, якісь нові знайомства... Ну, в 20 років про що ми можемо мріяти? Та

тільки про таке... А от ті люди, які вже прожили довгий час на тій Вільчі, їхали з горем на душі й з каменем у серці. Як у мене бабуся сюди переїжджала — їй уже було майже 70 років — вона зовсім не хотіла сюди їхати. Вона каже: «Я там народилася, прожила все життя, чому я повинна залишати в свої такі роки все й починати нове життя?»».

Коли ми з групою учасників проекту приїхали до селища, я здивувалася, адже це було одне з найприємніших селищ, у якому мені довелося побувати. Усе зелене! Але так було не завжди. Якщо ви приїхали б сюди десь двадцятьма роками раніше, ви б побачили поле й недобудовані будинки на тлі техніки та океану бруду. Пані Світлана так описує ті часи: «Як ідеш в сапогах резинових, ног не можна було витянути, земля ж така вязка. Ми ж привикли до піщаної, у нас зовсім другий клімат був, усе було друге. А тут ми приїжджаємо і нема нічого, нема де від сонця заховатися, випікало так. Це ж ми швиденько понасаджали дерева (ну, правда, купували уже сажанці). Хотіли озеленитися, хоть деревце яке виросло, хоть тінь якась була, ну і розробляли землю. Нам дуже важко було, тому що земля відрізнялася: як казала бабуся, там я легенько лопаткою копала на Київщині, а тут я не можу вила встромити в землю».

Як же переселенці адаптувалися до нових умов? Якою мірою це було складно та як реагувало оточення? «Дійсно складно було, тому що чомусь нас не розуміло це населення. Говорили, що от ви і хати нові маєте, і компенсації вам там подавали за ті будинки, які ви залишили. Насправді, в мене батьки отримали таку компенсацію, що я купила тільки спальню за ті гроші. Так вибачте, у мене батьки самі будували той будинок, а перед самою аварією брату взагалі новий дім звели...

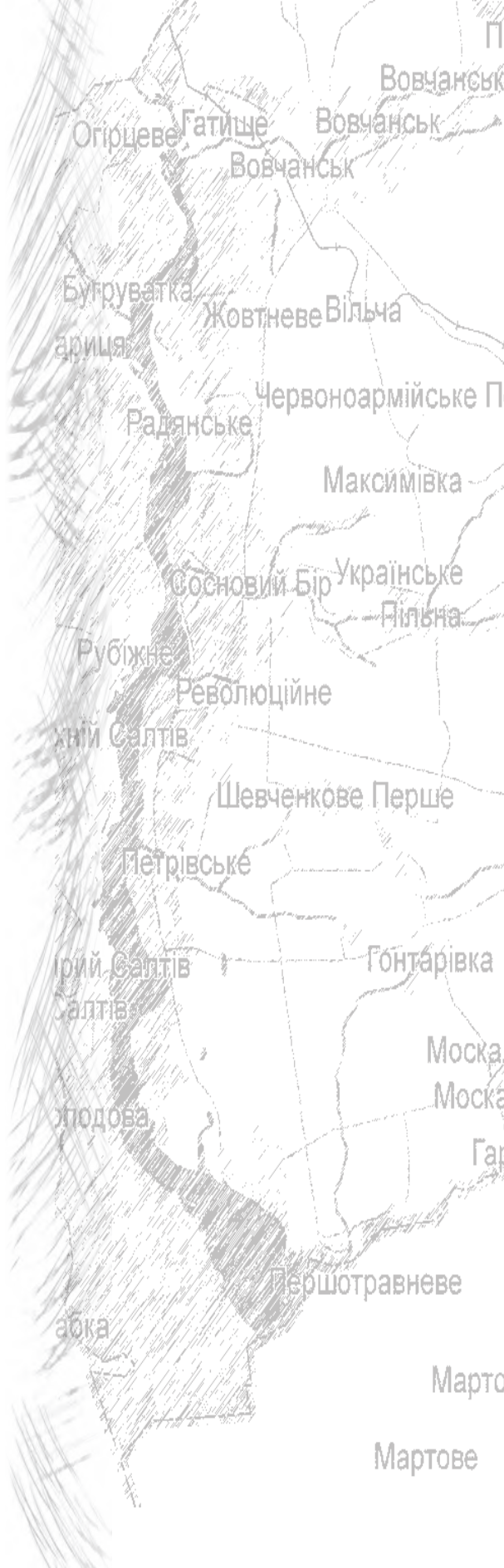
Ну такий менталітет, таке мишленіє у людей... от льготи... а шо ж ті льготи? Господі! А здоров'є, скільки людей повмирили, скільки хворіє!».

Відголоски минулого в нашому майбутньому

Тільки-но я зайшла до будинку, як мене зустріла світловолоса й дуже талановита дівчинка Аня, дочка пані Світлани. Увесь час перебування у Вільчі ми розважалися, граючи в ігри та малюючи різноманітних поні. Дівчинка також відчуває на собі наслідки Чорнобильської катастрофи: «Моя дитина, Аня, в нас теж хвора. Вона народилася із вадою серця, і лікарі поставили, що це дійсно пов'язано з Чорнобилем. Нам робили операцію, імунітет у нас ослаблений, но ми їй не хочемо розказувать. Вона як звичайна дитина, у чомусь обмежуємо її, но стараємося жити, наче вона звичайна дитина. Ми не кажемо їй про інвалідність, пов'язану із Чорнобилем. Це відголоски минулого, хай і я хворію. Дитина в мене така народилася, ну скіки ми пережили! А це ж не тільки в мой сім'ї, скіки таких по Україні! А не тільки по Україні, а й по Білорусії й інших територіях».

Душа, що шукає повернення на Батьківщину хоч уві сні

Трагедія в житті переселенців відкарбувалася не тільки на фізичному стані, а й турбує їхні підсвідомість і дух тривалий час. Попри те, що люди знайшли вже свій куточок для життя, мають необхідний мінімум для спокійного проживання й розвитку, спогади не полишають їх, зринають навіть у сновидіннях. Вільчан тягне до рідної домівки навіть попри відстань та життєві умови: «Згадую, як я сюди приїхала, мені декілька років снилася та Вільча, і сни були одні й ті ж. Я літала

по тих вулицях і от згадувала, хто де живе з друзів, з родичів, що я наче маю такий дар, можу переміщатися через сни. Видно, воно ж усе в підсвідомості остається, і потім відображається в наших снах».

Проблеми сьогодні

На сьогодні Вільча стикається з проблемою урбанізації. Молодь не бачить умов працевлаштування і залишає своє родинне сільське гніздечко. Слід пам'ятати, що історичний спадок може бути втрачений. Але можливість зберегти його залежить не тільки від жителів, а й від місцевої адміністрації, обласних органів, державного уряду і навіть цього проекту!

Справжнім криком душі з уст пані Світлани прозвучав її вислів-заклик до українського суспільства: «Треба, щоб узнали люди, що є такі проблеми, що, може, щось дійсно побудують, щоб молодьож від нас не уїхала, а оставалася і могла тут продовжувати наше життя тут, щоб наше селище не залишилося далеко в історії».

Треба припинити говорити й обіцяти та нарешті почати діяти! Людині треба ж заробити, щоб жити, а проблема з робочими місцями й досі актуальна. Героїня моєї розповіді 5 років щодня їздила у Вовчанськ, щоб заробити грошей, та зараз звільнилося робоче місце у дитячому садочку, і тепер пані Світлана працює там. Але не всім жителям пощастило знайти собі роботу у Вільчі. Та держава весь час «обіцяє»: «А скіки було проектів! От приїхали, там виділили гроші. Все! Птицефабрику вам строїмо! Фух! Слава Богу! Хоть робота буде людям! Раз-раз — і у нас всьо куда-то іщезло...».

Більш того, проблем у селищі більше,

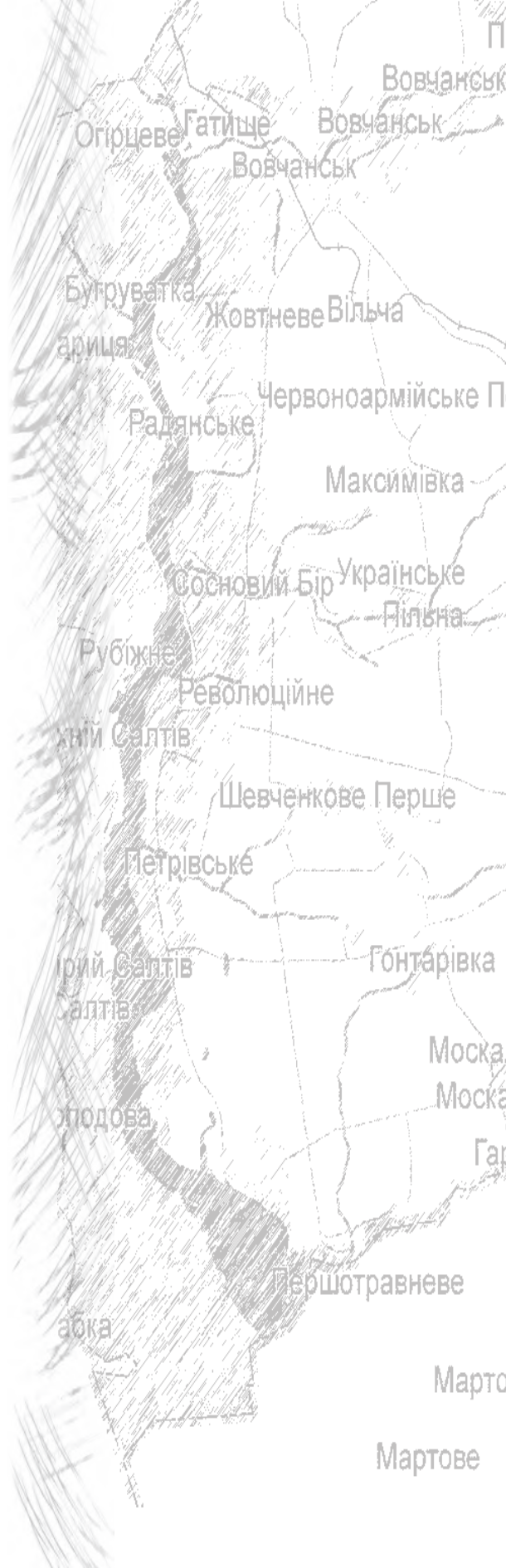

*Світлана Маркевич.
Фото з сімейного архіву*

ніж вам може здатися, починаючи від дитячого садочка, закінчуючи школою і так далі. «У нас вода яка дорога! Труби вже старі, надо мінять. У нас тепер куб води — 61 грн. Де таке було по Україні? Це вони рахують з каналізацією. Ти як куб води використав, значить куб вилив в каналізацію, так вони вважають і рахують. А постіратися? А в наших умовах це ж поливать город треба багато. Польєш скільки — розоришся, як то кажуть. Треба, щоб хоч трохи побеспокоїлась власть про нас, правильно?».

Попри все, що було в житті простої та щирої вільчанки Світлани, — вона щаслива людина, яка має чудову дитину та повного ентузіазму чоловіка, свою домівку, роботу, сусідів, що завжди допоможуть: «Я вже відчуваю, що я вдома. Сюди їхала в 20 років, тут мені зараз 44. У мене вже родина тут, дитина, і вже це моя маленька Батьківщина».

Поспілкувавшись з переселенцями, які живуть у Вільчі, я зрозуміла: що більше людина потрапляє у безвихідь, відчай, то добріша вона, то оптимістичніше налаштована та краще відчуває на тонкому рівні вібрацій любов до всього та співчуття. Яскравий приклад — вільчани, які щиро готові віддати максимум добра кожному. Відчувши на собі тяжкі життєві випробування, героїня моєї розповіді, як і багато інших жителів селища, не зламалася, матеріальні потреби не затьмарили доброго серця та людяності. Тому, навчаючись у них, пам'ятайте, що вас нічого не знищить, ніякі життєві умови, завжди є надія, треба тільки бачити її серцем!

Марія Франовська

ІСТОРІЯ ПРО БУРЯК І АБРИКОСИ

«Є відмінність між важливістю та значущістю. Те, що постійно повторюють медіа, може бути важливим. Однак значущість — це сфера вищого порядку». — Джефрі Кунс (цитата з інтерв'ю із Сарою Торнтон).

Я розплакалась після інтерв'ю з мешканкою вільчанського Центру матері та дитини. Правда, не для фарсу, — я мала дуже змішані відчуття. Уже потім, переслуховуючи і прокручуючи в голові Розмову, я відчула причину своїх сліз. Я готувалась почути щось важливе. А почула — значуще. За каркасом побутових проблем боязко ховались історії, мрії, очікування — і мовчання то було страшне. Ми блукали спогадами.

СПОГАДИ ПРО МИНУЛЕ

У смт Вільча при місцевій Греко-католицькій церкві діяв Центр матері та дитини, де тимчасовий прихисток могли знайти одинокі матері, вимушено переселені із зони АТО. У цьому Центрі мене зустріла молода жінка. Вона тримала на руках одну дитину, за ногу її обіймала друга. Я було подумала, що це старша сестра дівчат, але і ім'я збіглося, і впевнена поведінка дала мені зрозуміти, що все гаразд — ми зустрілися. Мою оповідачку звати Настя.

«И ничего веселого в моей жизни во-о-обще нет»

Настя сирота, мама померла, коли їй було 4 роки. Із братом вони потрапили в інтернат. А далі — училище, гуртожиток і вагітність

Фото Себастьяна Делпа

у 18 років. Народила. Мати-одиначка. Тодішній хлопець «нашел в Москве фифу». Брат купив невеликий флігельок у рідному селищі. Там і мешкала з донькою, поки не познайомились із другим чоловіком. Переїхала з ним у Крим, народила другу доньку. Часто бив. А брат — ув'язнений.

Ось так Настя буквально за декілька хвилин розповіла мені Історію власного життя. Їй лише 25 — і вона справді виглядає молодше. Ділиться, що дівчата у Центрі їй не вірили, питали: «А де Ваша мама?». Довелось «відксерити» паспорт і покласти на стіл — мама тут.

Настя приїхала в Центр з чіткою метою — їй потрібно вирішити питання із паспортом, оформити статус переселенки і відповідно пільги. Із грошима на документи допомагає інший брат. Планувала оформити швидко, адже гроші потрібні завжди. Тим

Фото Себастьяна Делпа

паче, скоро зима — дівчатам потрібні курточки й чобітки. Була надія, що сьогодні — в день інтерв'ю — Настя забере майже останній документ і встигне все зробити. Але ні, у старшої доньки загострилась алергія. Тому довелось лишитися в Центрі. А це означає, що додому, у селище в Луганській області, жінка з дітьми повернеться нескоро.

СПОГАДИ ПРО МИНУЛЕ: ДІМ

У Центрі добре — набагато краще, ніж Настя очікувала. Але не те.

У Криму — море гарне-гарне і прозоре. Нещодавно Настя з подругою їздили на озеро коло Вільчі. Доньки питали: «Мама, а это точно море? Это не море... Море красивое». Але душа «не лягла».

Де дім? Там, у селищі під Луганськом. «Мне там спокійней. Да, худо-бедно, там угля нет, но как-то жила. И беременная с Викой я жила там, брат в Москве работал, и уголь замерзал, приходилось там долбить, и вода перемерзала, но зато я там счастли-

вая была. Вот, знаете, я прихожу домой, на-топлю печку, и сидим с дочкой, и радости-и-и... Мы игрались, у меня не было этого нервоза постоянного».

Парадокс — саме на території можливих бойових дій людина очікує знову відчувати безпеку. І ми довго дискутували про те, що таке «дім» для людини. Настя казала, що дім — це там, де «душа ляже».

«Замуж не хочу. У мене и в мыслях такого не будет. 7 лет — год за три»

Для доньок — напевно, Крим. Вони часто про нього згадують, але для Насті це місце уособлює не дуже приємні спогади. Це радше страх — другий чоловік часто знімав руку на жінку.

Мрії

«И жуков колорадских собирать»

Настя уявляє свій дім, але ледь не з обуренням уточнює: він має бути великий. Мають бути курочки-козочки і, звісно, город. Але не хоче, щоб дівчата жили в селі. Харків — хороше місто, є метро. Бачить їх лікарками: молодша — терапевт, а старша — хірург. Так, хірург, бо Лера не буде довго когось вислуховувати. Пробувати лишитись в Харкові Настя не хоче — «це неможливо». Та й місто велике, там, вважає жінка, на першому місці гроші, кар'єра. Краще повернутись у флігельок під Луганськом. «Тяжело там жить. Та и тут, в принципе, тяжело: только жилье сколько стоит». Про помешкання Настя згадує не раз — вона вважає це основою проблемою переселенця. Та і з роботою в селищі ситуація невтішна: селище шахтарське, зарплатню половину дають грошима, половину — їжею. А що робити, коли ти

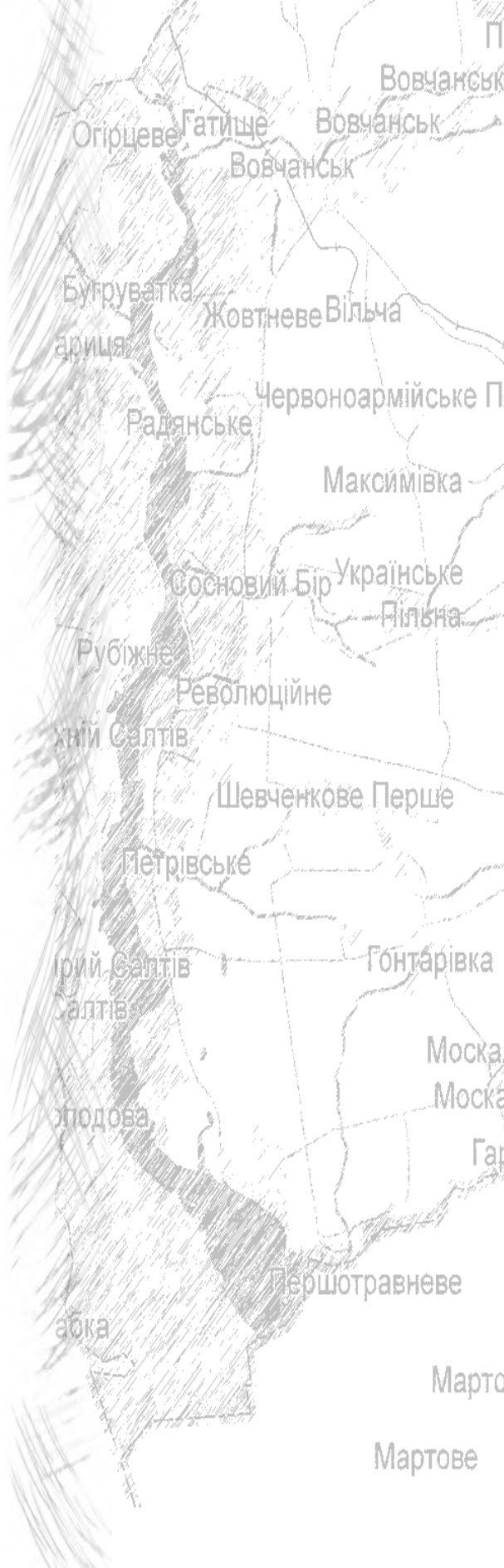

Фото Євгенії Подобної

не шахтар? Але попри власні ж мрії та контраргументи Настя стоїть на своєму — хочу додому.

«Лучше домой вернуться. Угля пойду на-тырю у соседей».

Причиною моєї розгубленості був настрій інтерв'ю. Мені стало дуже страшно від того, як молода жінка ставить на собі хрест. Повна апатія до життя — вона нічого не хоче. Так, вона говорить про свої мрії. Вони боязкі та непевні — не показуються повністю, а обережно виглядають скраю, навіть не питають, чи мають вони право на існування. Так, вона згадує про свої дитячі фантазії — ділова адвokatка. Але між саркастичними смішками в очах читається: «Ну да, класно. Але ж ти розумієш — цього всього н-е-б-у-д-е».

Настя подарувала мені важливе відчуття — відчуття прірви між важливим і значущим. І це, чесно, страшно — бачити апатію до власного майбутнього в іншій людині, коли ти живеш у парадигмі «все можливо».

Я дізналась, що в Центрі пропонують перевчитись, але Настя не ходить на курси. Якась подруга розповідала їй про роботу в Харкові. Але грошей немає, та і кімнату «донецьким» не здають. Жінка багато розповідала мені про упереджене ставлення до неї як до переселенки у різних бюрократичних структурах. Але я перепитала про хороші спогади — виявляється, такі теж є. Рано чи пізно війна закінчиться — ми маємо боротися із кризою довіри, яка стає дедалі масштабнішою.

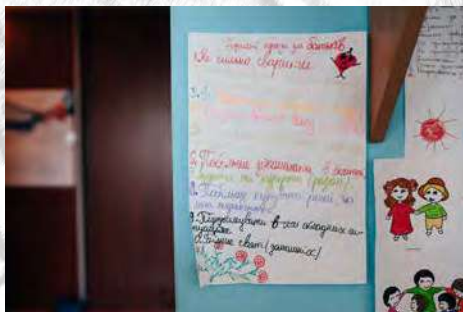
Я вірю, що немає поганих людей. Ніхто не хоче бути бідним/жалюгідним/бездомним/зрадником. Бувають погані системи. І наше завдання — створювати такі системи, такі простори, де люди будуть відчувати безпеку і розуміння (не плутати з патерналізмом!).

Чесно кажучи, я очікувала від Насті апеляцій до політики. Принаймні пояснень про причини повернення на окуповану територію, роздумів про кордони держави, звинувачень різних сторін. Але ні, жодного натяку на це. «Нет, ожидания не совпали. Я когда сюда ехала, я думала: люди войдут в положение, подскажут куда сходить, какую справку сделать. Но я приехала и поняла, что меня со стороны в сторону кч-швырь, кч-швырь! Нет, подруга, нет. И у меня, честно, тогда руки опускались».

І тут Настя пожартувала, що вона зрозуміла, що вчора був точно місяць, як вона у Вільчі, за тим, що їй прийшла смс про заблокування рахунку. Настя взагалі перебуває поза політичним дискурсом. Вона не дивиться телевизор, у неї немає грошей регулярно поповнювати мобільний інтернет. Вона не мислить категоріями політичного. Вона щиро не розуміє, «чому ці люди так не хочуть, щоб вони з доньками повернулись додому і щасливо жили? Чому вони такі

Центр матері та дитини, с. Вільча. Фото Євгенії Подобної

Центр матері та дитини, с. Вільча.
Фото Євгенії Подобної

злі, це ж не з власної кишені гроші? І вони у цьому не винуваті!». І таких, як Настя, — тисячі. Тож друге наше завдання — створити спільне понятійне поле у всіх системах і просторах.

СТОСУНКИ З ВІЛЬЧАНАМИ

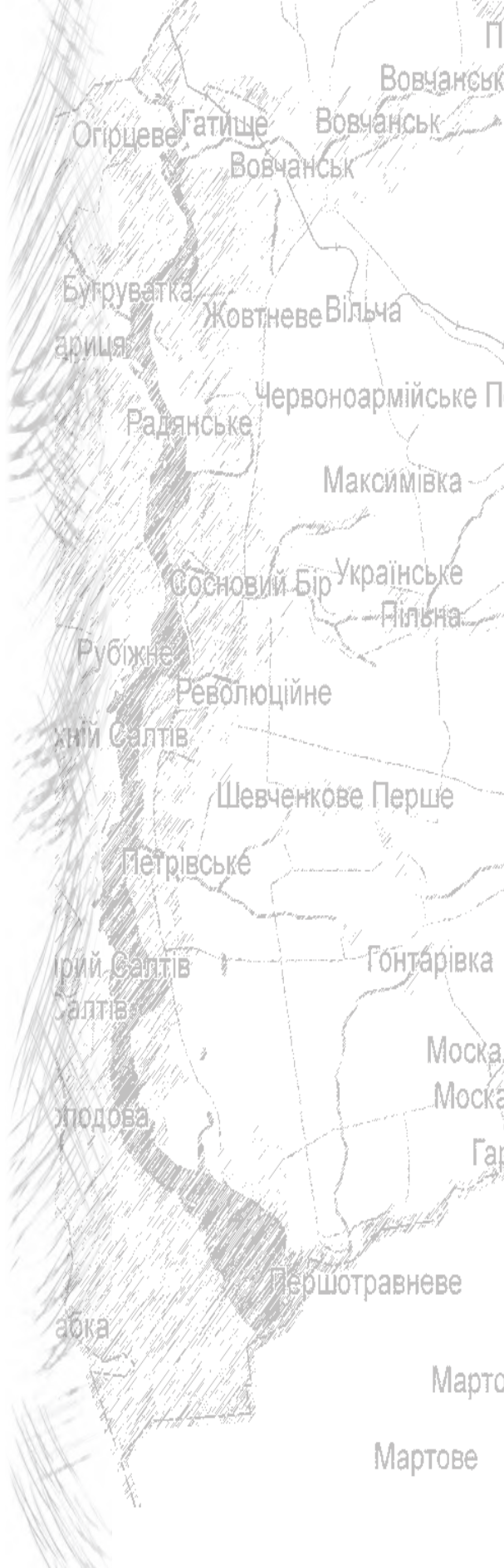
«Вот аж удивительно, здесь действительно хорошо относятся»

Настя каже, що вільчанці їх підтримують: і з дітьми потішають, і собаки у них добрі, і розмови гарні. З усмішкою розповідає про один випадок: «Я вообщє просто перловку не люблю. А мы ели тут ее 4 дня — тут нельзя выкидывать. Я говорю: “Не могу уже ее есть 4 дня, казан наварили”. А она мне говорит: “Так, Настюха, бери малых, приходи”. И дала мне где-то 2 килограмма картошки, лука. Говорит: “пойди себе картошки нажарь”. И мы с девчонками взяли, кто перловку не любит, сделали салат, нажарили картошки».

Але Настя не надто акцентувала на Вільчі, на особливості цього села і біді самих вільчан протягом розмови. Лише в кінці — у відповідь на пряме питання — згадала історію: «Редко вспоминают. Но, есть тут Инна, иногда приходит и говорит: приехали, ни магазинов тебе, ничего не было, без денег, ото, говорит, мы одну бурячину маленькую делили на четыре части, чтобы борщ сварить. Есть постоянно хотели. Только переселились — откуда у тебя деньги, вообще что-то? Она беременная уже была сыном. Уже такой живот — выше головы. Вот правду говорят, что трехразовое питание: понедельник, среда, пятница. А это реальность такая была. Пока муж там на поле работал, понедельник — поели, потом — чай несколько дней, потом там что-то сварганили. Это потом уже, ко-

нечно, люди що-то обуштраивали, у кого-то хозяйство, первая зарплата, первая кружка. А сначала тоже переселиться... Поэтому, говорит, наверное, вильчане не обсуждают никого и хорошо к вам относятся, потому что они сами, почти в каждом доме — это переселенцы Чернобыля. И они, как никто другой, знают, как это тяжело — переехать, когда у тебя вообще ничего нету. И она тоже постоянно приносит эти помидорчики, огурчики со своего огородика. Они говорят, что сами были в такой ситуации и года ничего не меняют. Сколько уже лет прошло, у них есть что-то внутри, что дает все равно помнить. И они не закидывают камнями, а наоборот — помогают. Кто советом, кто помидорчиками-огурчиками, кто те же абрикоски приносит: “ой, детям компотик сварите”».

Із розмов з вильчанами помітно, що вони більше рефлексують над історіями жінок з Центру. Вони порівнюють долі і досвіди переселення, знаходять щось спільне, а щось відмінне. Однак ми досі живемо в культурі мовчання. Одна з жінок поділилась, що вони жахалися нашого приїзду і навіть домовлялись «багато не говорити, а то ще чорнобильські заберуть». Та все ж я хочу озвучити її важливу тезу: ми маємо взяти до уваги чорнобильський досвід для вирішення нових проблем.

Дар'я Цимбалюк, Демет Огют

ІСТОРІЯ ОЛЬГИ ПЕТРІВНИ ПЕРЕДЕЛЬСЬКИХ

Ольга Петрівна все життя працювала медсестрою. На момент аварії на ЧАЕС вона жила в селищі Поліське і безпосередньо брала участь у ліквідації наслідків катастрофи. Нижче я подаю вибірку з інтерв'ю з Ольгою Петрівною.

Про життя до аварії

«Я з 1956 року народження. Родилася і проживала в Поліському районі, в селищі Поліське. Вулиця Грезля, 67. Там народилася, там жила, школу кінчила. Потім поступила. Ну, я ще робила на швейній фабриці. А потім дважди поступала я. Тоді раніше дуже важко було поступити. Потом поступила я в Мака-рівське медучилище, фельдшерське відділен-ня, спецгрупа, яка ішла тільки на закордон. Ну, ми не знали, що це таке, але у всяком випадку, нас учили воєнно-польовим роботам: скла-дять, шить, штопать і все, як остальных.

Ну і потім кінчила училище. Я залиши-лася в районному центрі. Мене взяли опера-ційною медсестрою. І все життя я працювала в хірургії операційною медсестрою. Патоло-гіческа хірургія».

Про вибух

«А потім в нас взорвалась атомна. В мене якраз було дежурство 26-го апреля. Я, конечно, не зрозуміла, що це таке. Ну, во всяком випадку прийшла невідіма война.

Ольга Петрівна Передельських
з онуком Володимиром.
Фото Дар'ї Цимбалюк

ЧОРНОБИЛЬ
(нежил.)

7

Занісса

В лікарню в теченні суток евакуїровали всіх. Ночю евакуїровали по домам... І в нас була там Обласна туббольніца. І хворих тяжьолых переводили в туббольніцу. Так освободились відділення, тому що ішла евакуація із Прип'яті. Но первое, что я могу сказать — це мій чоловік — Передельських Олександр Миколайович працював на скорой допомозі. І первое, це коснулося швидкої допомоги. Їх вісім бригад було. І вісім бригад в теченні суток сформірували на евакуацію Прип'яті. Вони саме більше й постраждали — швидка допомога».

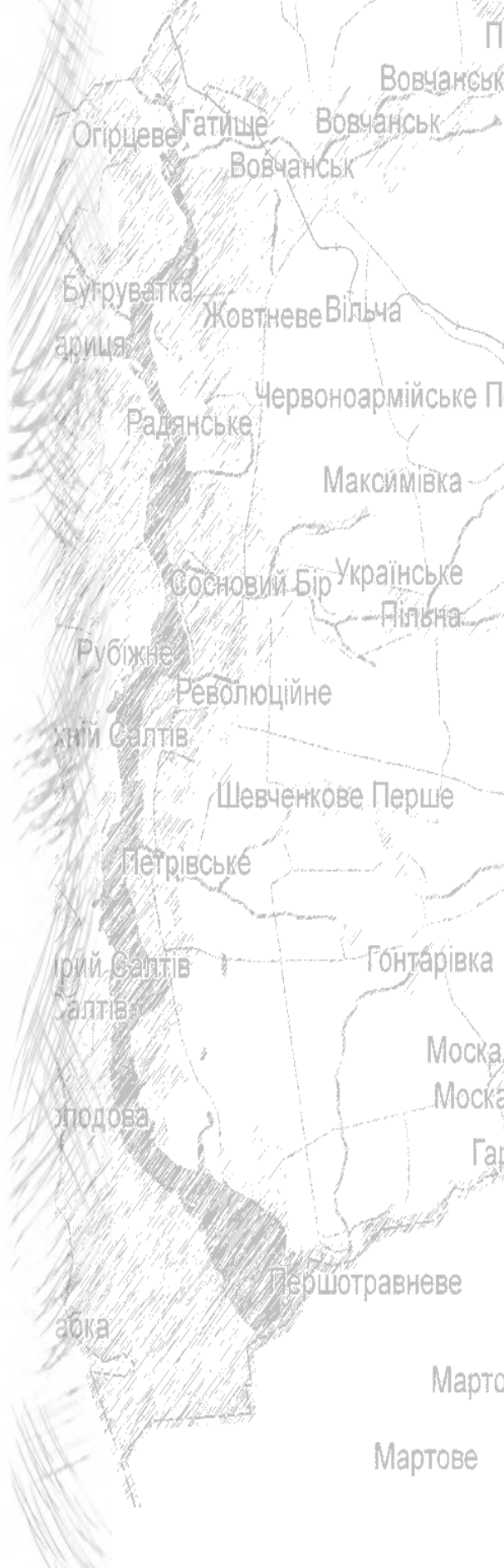
Про перші дні після вибуху

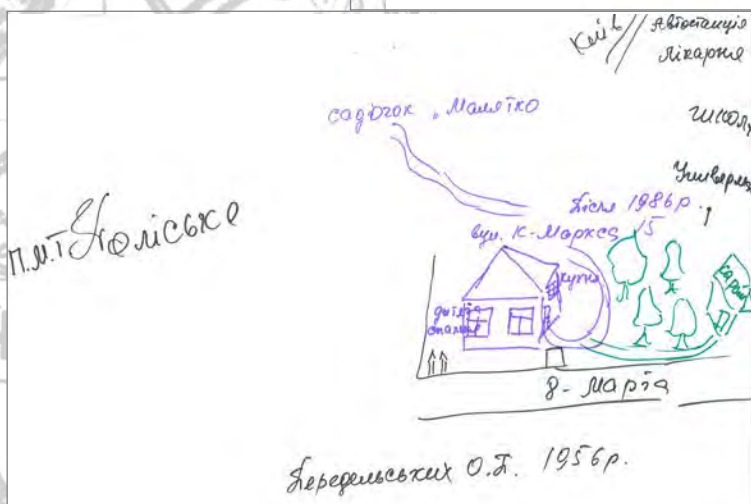
«Ми готовили з дівчатами хірургічне відділення, матеріал, все. Ну, я вам скажу, я бачила ожогі лучевие, я бачила кровотечі лучевие. Це з усіх дирок: глаза, нос, уши і все остальне іде кров. Капілярна, вона така знаєте, як сукровиця. Це страшно, конечно. Ожоги, вони, як то кажуть, ізличались, но в основном вони під майським сонцем проявляються. Як би то не було. Хто був у тапочках, і бабуськи були в чулочках, то так воно і проявляється кожного разу. Скільки можна от так руки і лице, і все...

Чоловік приїхав через троє суток. Я не знаю, де він був. Ну, в Прип'яті точно він був. Евакуація була. Де вони в Прип'яті, куди вони їх там возили? Він мені не казав...

А дітки в нас були, двоє. Катюша була 2,5, а Людочка була 4,5. І ми так як воєнообязанніє, нас не пускали, а вивозить надо було. Штаб там набирался в Поліському районі, штаб, военний штаб, гражданский штаб. Ой, вивозить надо було.

Я приїхала через троє суток, Саша приїхав ще на сутки пізніше. Я в понеділок, а він у вівторок. Це я точно помню. Дітки наші

Ментальна мапа,
яку склала
Ольга Петрівна.
Фото Дар'ї Цимбалюк

лежать. Мама з батьком кажуть: «Не знаєм, ангіна». Но оказывається, це була лучева, яка без температури іде. Велику дозу вони получили. Нас же забрали, а баба з дідом що? В пісочку гуляють, гуляють і гуляють».

Про вивезення дітей

«Що нам тоді сказали, що нам треба вивозить діток. Так як ми воєннообязанние, нас не випускали. Даже штаб грозився розстрілом (сміється). А я кажу: «Ви не маєте права, тому що дітки в мене до восьми ро-

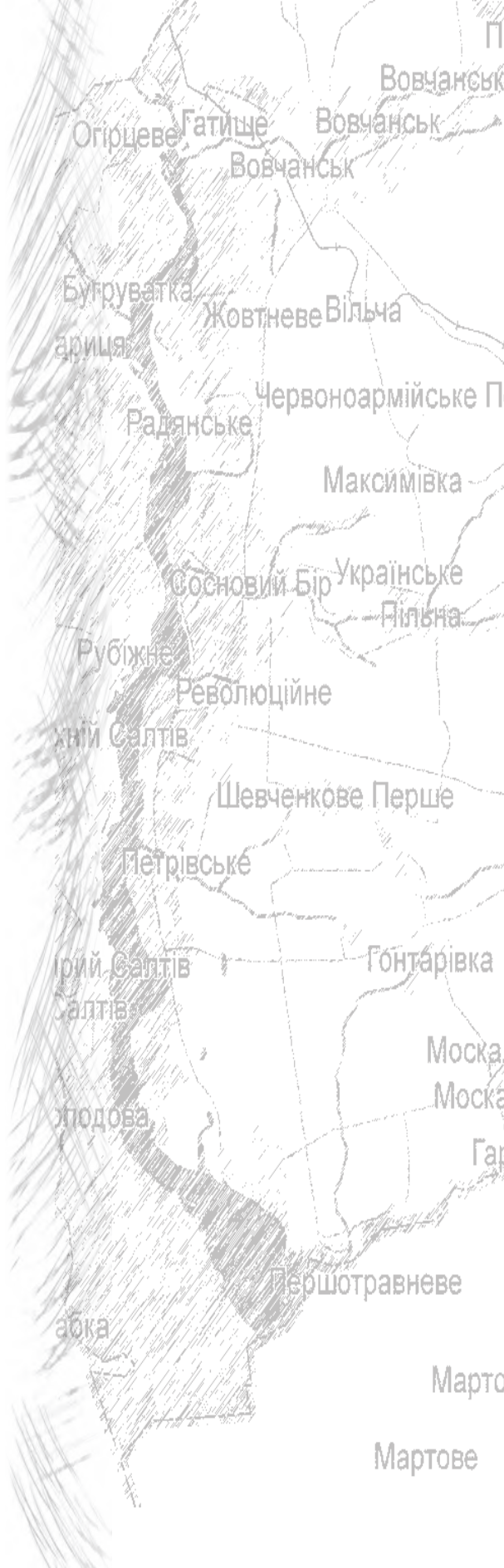
ків”. Но все одно мене не пустили. І я організувала маму, і вона виїхала сюди, в Харківську область із дітками. А потім прийшла заміна, мабуть, через місяць прийшла заміна. Їхали лікарі, і нас уже освободжали от роботи, потому што надо було нас “чистить”. І я з дітками уїхала в Одесу. А потім дозиметр зміряв: одержу надо було викинуть, а жили дуже бідненько... Так я саму більше дозу получила, з усіх мам. І я не знаю, я даже не знаю, де я його получила стільки. Так само і Саша. Саша дуже багато получил».

Про роботу швидкої

«Це ж три года обслуговування йшло польської скорої помочи в 30 км зону, потому што там залишалися ще люди, які не хотіли уезжать. І оце три роки вони обслуговували. Визивало там КП, з пропуску 30-кілометрового. Оце, видно, дозванювалися до КП, а КП тоді вже передавало на район, і наша швидка допомога їздила ще три роки в зону, обслуговували, потому што не хотіли... Ну, що таке старіка сдвінути з места?» Показує фото: «Це 1986-й рік. Це таке обмундірованіє було. Це во время аварії. Прийшов на скору помоч, а прийшов у чоботях, не було обувки купити. Ще робив у кірзачках... А це я. Це ми оперували. Це моя робота. Все там, там. Все 1986-ий».

Про одяг

«Коли я приїхала в Одесу, в нас забрали одяг. Нам дівчата, самі работнікі приносили з дому. І я міняла, бо я понимала, що це не можна, бо воно фотографірується, як і з тіла, так і з одержу. А в чоловіка то вообщє надо було все відібрати. Тоді бідненько жили: одні штани були. Так дозиметр зміряє да каже, що викинуть треба одержу. А я кажу: “Що я на завтра одіну?”. Бідненько жили. Це ж ще 1986–1987-й рік».

Олександр Передельських.
Фото з сімейного архіву

Про повернення в Поліське

«В августі місяці ми повернулися. Нас вивезли десь в кінці мая, десь 30-го було мая. Це вже последня група. А то раніше вивезли діток. І вернулися ми перед сентябрьом, не помню якого числа. Десь перед сентябрьом, потому что дітям надо було у школу ідти. Ми байкували, що не можна повертатися, но вихода не було. І в кінці ми прожили і пропрацювали там до 1993-го года, 1-го апреля ми тільки уїхали. Ми все понимали, але куди їхати? Хати немає, квартири нема, не дають. Все строїлося, строїлося, строїлося. Куди воно строїлося? Потому что строїлося тим людям, які були в 30-кілометровій зоні, і їм первоначально треба було».

Про переїзд у нову Вільчу

«Хотілося б лучшего, ну так, як нам пообіцяли тут роботу... А як приїхали сюди, сказали, що в нас своїх хватає. І ми залишилися з двома дітками без роботи і у розбитого корита, у цьому домі недостроєним. Зруб був, а тепло, вода строїлося по ходу життя. Свет подключався. Це, конечно, второстепенно, це можна було пережити, а то, що роботи не було... Потом вирішилося. Я через рік устроїлася вже в амбулаторію. А чоловік так і не устроївся. Він був фельдшером первой категорії. В Вовчанську там медучілище своє.

Ми переїхали, а перва помоч нада була населенню. Ми так, як були первіє тут з медработників, то, конечно, наши були всі ночі і дні. Не вспів ноги витяг, тут як тут стукають у двері. Телефонів тоді не було й бігли до першої хати».

Про хворобу

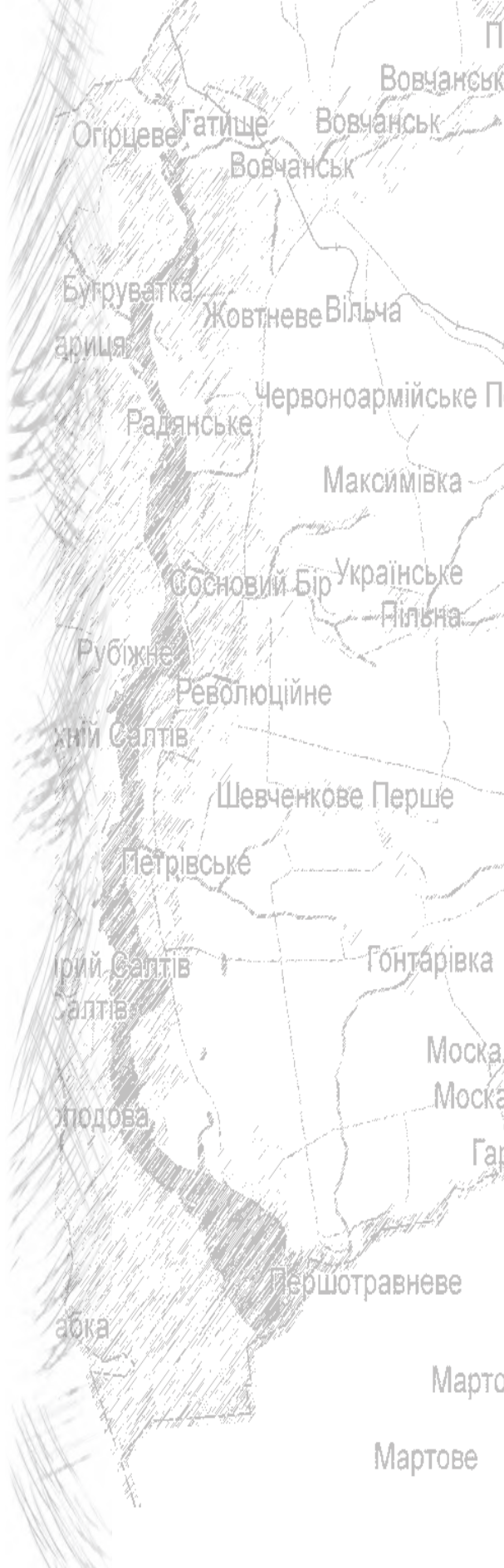
«Чоловік, болів він дуже. Ну і потім ми тут трошки прожили... Нам було скільки? Ми

переїхали, нам було 38 років. Аварія була, як нам 30 було. А сюди переїхали, як нам було 38. І в має місяці його паралізувало. 8-го мая його паралізувало, 26-го мая мене паралізувало. Підождіть, в 1993-му ми приїхали. Через два роки, мабуть, паралізувало нас обох. Гіпертонічний інсульт. Я вісім місяців отходила от того, поки я навчилася говорити, ходити. (Сміється.) А потім в 44 мене паралізувало. А його сразу інфаркт через рік. Він помер от такої хвороби, що я Вам кажу, одна із тисяч. Як він казав: «Значить, тисячний я буду. І нічого мені не зроблять». Кровотеча така була, от як я бачила кровотечі там, там, привозили. Така сама в нього була. І в реанімації він 9 днів полежав, нічого не можна було зробити. Кровотеча повторювалася, повторювалася.

Ну, ще тоді я два місяці в госпіталі пролежала, я не знаю чого. Оце ж 87-й рік я начала задихаться. Я дихала так, начебто мішок. Ми ж ще тоді були молоденькі, 31 рік. Я считала, що це молода жінка. Я тоже зараз молоденька, тільки мені 61. Як мішок такий. Я жалоби пред'являла. Ходить я не могла, мені так тяжко було. Я майже всьо время лежала в госпіталі. Мені там 17 капельниць поставили. І зразу мені давали другу групу, комісували. Но я отказалась. Всьо-таки 31 год. Як це на групу? Ну як це на групу? А цих кормить як? Чим зароблять? Тоді ж копійки платили. Ну і медсестра скільки получала? 72 гривні».

Про переселення

«Ми з першого дня переселялись. Ми 10 років жили на чемоданах. Ми не жили, ми существовали. Ми нічого не робили, так як ми в 1985-му році хотіли строїть собі дом. Ми поженилися в 1980, а в 1985 уже навезли кірпіча, камня, піска, щоб строїть

дом. Ми думали самі переїхати, але як поїдеш, не маючи роботи, не маючи криши над головою? Дуже маленька зарплата у медсестри і у фельдшера».

Про сни

«Кожну ніч — сни. Сниться робота, перше годи. Оперіровалі, оперіровалі, оперіровали... А це вже сниться, що я хочу в хірургію зайти, і я не можу зайти. Вже другі люди, друге все. А дом сниться, от не тут сниться, там сниться».

Про дім

«Від дому вже не залишилось нічого. Ще є, ми приїзжали, це були ми із Сашою в 1998-му році, ні, в 2007-му році. Він через рік помер. І там іще стояла хата: і віконце, і криша, все стояло. А вже приїхала я десь через років 5, то вже хати не було. Там пожарище було, і воно згоріло».

Про ліквідацію наслідків аварії

«І я думаю, що ліквідаторів заслуговують усі, хто там проживав і робив. Не тільки там я і мій чоловік. Там усі працювали. Працювали від душі. І скільки помочі було Прип'яті! Коли Прип'ять почали евакуювати, то в мене домік був невеличкий, і в мене проживало з Прип'яті троє людей. А у мами з батьком дом був величезний, то там 11 чоловік жило».

Валентина Барило, Торбен Крістофер

СПОМИНИ, ЩО НЕ ПІДВЛАДНІ ЧАСУ

Тиша. Спокій. Розмірене життя. У кожного свої турботи: сім'я, робота, господарство. Саме так виглядало життя мешканців селища міського типу Вільча, що розташовувалось у Поліському районі Київської області. Населений пункт був за 157 км від Києва та 50 км від Чорнобиля. У Вільчі проживало близько 3 тисяч осіб. Не можна сказати, що це селище було раєм на землі, проте і скаржитися на життя місцеві мешканці не спішили. Жили, як і всі: працювали, відпочивали, виховували дітей.

Аж раптом, як грім серед ясного неба, сталася подія, яка перевернула життя сотень тисяч людей не лише в тодішньому Радянському Союзі, а й поза його межами. Цим так званим «громом...» була катастрофа на Чорнобильській атомній електростанції. У ніч проти 26 квітня 1986 року сталася аварія на четвертому реакторі. Ніхто навіть подумати не міг, до яких серйозних наслідків призведе ця катастрофа. Дехто з очевидців згадує, що після того, як прогримів вибух на ЧАЕС, вони кинулися до вікон, щоб подивитися, що ж там сталося. Атомна станція стояла в заграві — горів реактор. Це було так гарно та незвично, що люди підіймалися навіть на дахи своїх багатоповерхівок, аби краще роздивитися це сяяння. Чи комусь тоді спадало на думку, що це було дуже небезпечно? Відповідь очевидна... Ніхто навіть не припускав, що там могло статися щось непередбачуване, що щось пішло не так, не за планом. Адже там проводилися

Поліська Вільча.
Фото Надії Величко

Пам'ятник загиблим у Другій світовій війні, Поліська Вільча.
Фото Надії Величко

с. Вільча. Фото Себастьяна Делпа

звичайні проектні випробування. Правду знали лише спеціалісти, працівники станції та керівна верхівка...

Найстрашнішим, однак, було те, що внаслідок аварії стався викид у навколишнє середовище великої кількості радіоактивних речовин. Простіше кажучи, на свободу вивралася радіація. Радіація... Дійсно страшно. Адже її неможливо зупинити, утримати під контролем. Складно було навіть уявити, куди посує хмара радіоактивного пилу. Які території, населені пункти були в зоні ризику? Мабуть, знадобилось би багато часу, щоб назвати всі країни, міста, селища та села, які пізнали лихо, пережили біду внаслідок цієї аварії.

Одним з таких населених пунктів було селище міського типу Вільча. Чи думали місцеві жителі, що одного разу станеться подія, яка змусить їх назавжди покинути свою домівку? Очевидно, такий розвиток подій не снівся їм навіть у найстрашніших снах. Найгіршим було те, що жителі зовсім не мали вибору. Було

сказано: «Переселити!» Отож, ніхто не наважився чинити опір. Одна із переселенок Вільчі пані М., яка анонімно поділилася своїми спогадами, розповідає, що тоді їм обіцяли золоті гори. «Тут, сказали, усе готове! Усе! Заходьте, живіть». Проте реальність виявилася приголомшливою, жорстокою. «Ну а сюди нас привезли і кинули в степ. Ні дерев не було, ніде нічого не було. Степ і [...] хати були... Початку у нас не було де, на чому зварити дітям їсти. На плитках варили. Не було нічого, так заселялися і все... В общем, людей обманули: як котенят в мішку привезли, кинули, і все!».

Після приїзду в нову Вільчу, що розташована у Вовчанському районі Харківської області, пані М. була справді розчарована. Вона згадує, що «кругом була грязь і все». Однак повернутися назад, у свій дім, вона вже не могла, просто не мала права. Адже їй потрібно було думати не лише про себе, а й про своїх

с. Вільча. Фото Себастьяна Делпа

Схема Вільчі.
Фото Себастьяна Дьоппа

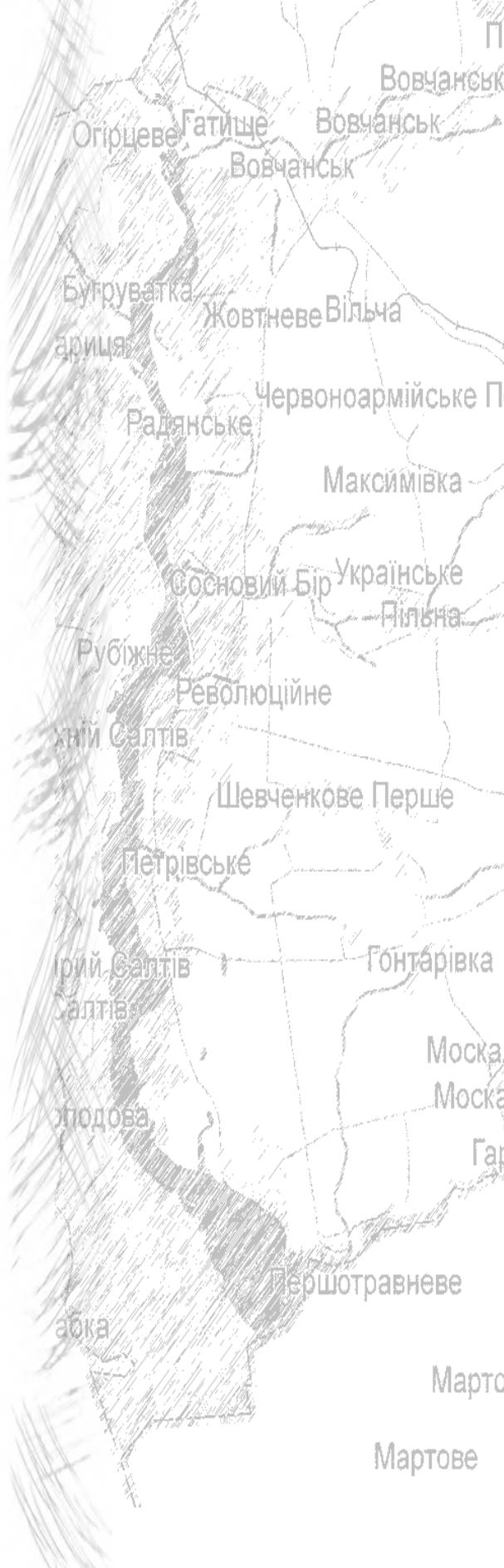
Схема с. Вільча.
Фото Анастасії Грязнової

діточок. Пані М. згадує: «Поїхали люди того, що боліли діти. В мене, наприклад, дівочка, так в неї аналізи на лейкоз показували. Кров постійно носом йшла, плями синенькі по ній ішли. Нам просто [сказали], що нада поменяють місце жителя. Бо буде, ну под лейкоз вона йшла, от». Тож жінці нічого не залишалося, як зібрати речі, забрати дітей та переселитися. Їй потрібно було рятувати своїх дітей, поки ще було не пізно, поки можна було ще щось вдіяти. «А так би я не поїхала, сиділа би там...». Крім того, в старій Вільчі почали закриватися

школи. «В нас почали й світ отключать». Поступово вся інфраструктура селища занепадала. Людей ніби готували до переселення, крок за кроком. Трохи дивно, що мешканцям дозволяли з собою забирати геть усе. «Брали все. Проблем у цьому не було. Хто що мог, те і брав». Ніхто, мабуть, навіть не думав про те, що все було з радіацією, опромінене. Чи, може, тоді в них були інші думки, проблеми, турботи. А думати про радіацію... просто не залишилося часу...

Відтоді минуло понад 20 років. Але пані М. і досі з сумом згадує свою рідну домівку, що залишилася там, у далекій Вільчі Київської області. «Ну що, у нас там лучче було жить, набагато. І природа там краща, все. Робот хватало. Там лучче було жить. [...] У нас там і клуби були, і заводи. Все було. В нас дуже багато було підприємств різних. І хоть маленька Вільча була: дві школи, садик був, магазин, залізна дорога. Район недалеко був, [усього] 15 км. Ну там лучче було». З тугою в голосі жінка розповідає про своє таке дороге серцю селище. Дуже тяжко звикнути до нової домівки. І тяжко не лише цій переселенці. Дуже багато людей старшого віку хотіли б повернутися в стару Вільчу. Або хоча б просто поїхати туди й подивитися на неї. «Молодим вже до старої Вільчі байдуже, вони тут уже народилися. Ну, вони мало що знають про неї. А мене тільки туди тягне. Коли б я туди поїхала, мені за це, може, так би і не боліло... Може, як побачила б ті розвалини, то я б, може, і не це... А так я туди хочу. От так з ким общаюся. Усі хочуть додому вернутися. Тут і там наша домівка, но...» Спомини сильніші за дійсність. А яка вона насправді ця «дійсність»? Пані М. не знає, що сталося з її будинком. Вона може тільки припускати. Припущення припущенням. Але поки не пе-

реконаєшся сам, допоки не побачиш все на власні очі... Складно повірити. Ще складніше примиритися з очевидними фактами.

«Тут умовій нема для життя. Ну що толку, що посьолок красивий, удобства, все є в дому, у нас там не було цього. Ну, там лучче набагато було. А тут ніяких от... тут нема де молодьожі быть». Пані М. розповідає, що в новій Вільчі зовсім немає умов для молоді. Немає робочих місць. «Була ферма, і ту розтягли, 7 км від нас. То люди й по фермах робили і де хоч. А зараз нема ні колгоспу, нема нічого. Усе розвалили. І от куди молодьожі дітись? А молодьожі багато!» Відсутність роботи, шалені комунальні платежі... Усе це частіше й частіше змушує молодих людей покидати свої будинки та їхати в міста чи за кордон в пошуках кращого життя. Може виникнути питання: чому ж «покидати»? Можливо, правильніше було б написати «продавати»? Зовсім ні. На превеликий жаль, ніякої помилки тут немає. «Багато же і уїжджає людей, тільки ще не можуть продати домов. Ніхто не купляє. Поначалу да. Харків ринувся сюди. А зараз 53 дома продається, і ніхто не бере». Отож, складно тут. «Люди ідуть і в АТО робить, дітей своїх одправляють, ну хто куда. Де можна копійку заробить, туди і йдуть, куда попало... А пенсіонерам, то тем боліе — виживають. На виживаніе людей кинули сюди». У Вільчі дуже високі комунальні платежі. А роботи немає. Звідки ж людям гроші брати? Більшість, наприклад, взимку працює лише на «комунальні». Сім'я пані М. не є винятком. З сумом жінка розповідає також про те, що багато людей просто спивається. Від безвиході: «... оддай за комунальніє і сідай спокійненько, і сиди, жди смерті. Тут комунальніє все вбивають, дома гарніє, посьолок непоганий, но...».

Однак не все так погано. У Вільчі є магазини, кафе. Тож, в принципі, можна купити їжу. Також там відкрили геріатричний пансіонат. А це ж хоч якісь робочі місця!

У Вільчі немає власної лікарні. Якщо щось трапляється, потрібно їхати в районий центр. А там... «там просто здирають гроші і все». Але мешканцям пощастило з лікарем, точніше, «участковим». «Цей старається то тим, то тим людині допомогти. А в Вовчанську... це гібле місце в районі. А він постійно тут, з нами. Он до любого пацієнта і приїде, і все. Ну, йому одному тоже ж важко — Вільча велика!». Тож з медициною тут тяжко. Ще потрібно враховувати той факт, що зараз ліки коштують чимало. А в людей же ітак грошей не вистачає. «Ну от проживи на пенсію... Ну, це добре, що я отримую [пільги за чоловіка]. А у нас є такі, що по 1500, по 1000 гривень получают. І оплатить комунальні, і ще ж

с. Вільча. Фото Ганни Негатіної

Поліська Вільча, травень 2016.
Фото Надії Величко

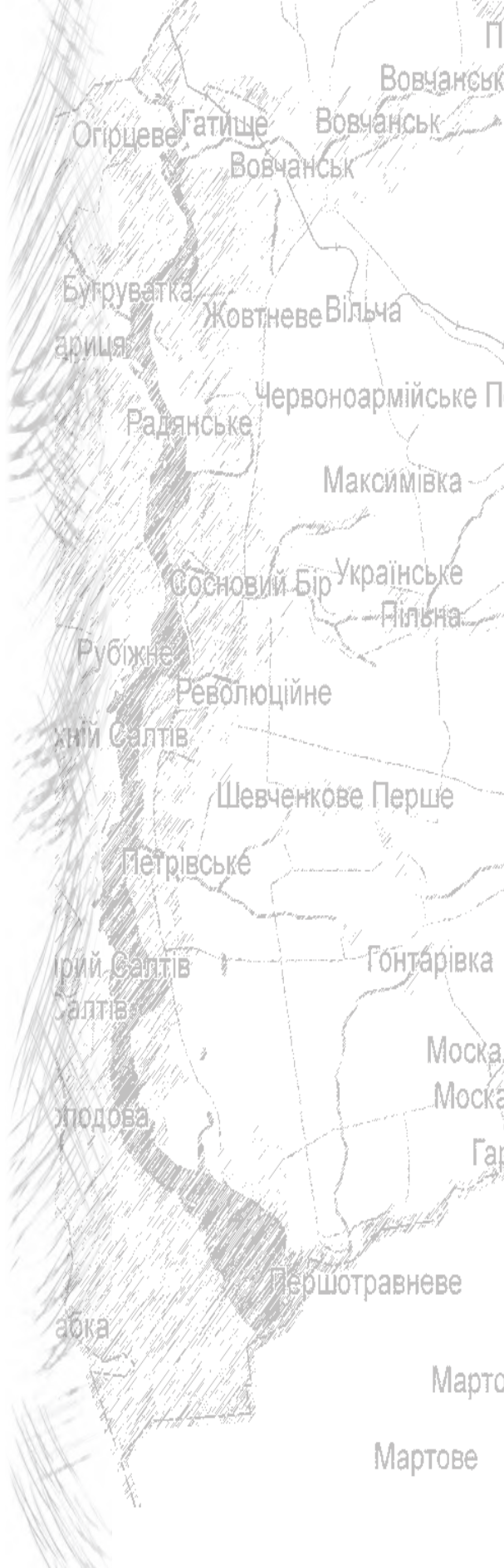
лікарство нада купить. Нам дають безплатно, но там капля в морі. Спочатку було нормально: давали і лікарство нам, все виписували, все [було] харашо. А зараз усе платне». Без роботи людям складно в селищі прожити. Багато мешканців, з-поміж них і пані М., мають городи, тож можуть вирощувати овочі та фрукти. Власна продукція все ж таки допомагає хоч трохи заощадити.

Що стосується відносин між односельцями... Що ж, тут усе досить складно. Як розповідає пані М., то спочатку всі одне одному допомагали. «Кругом люди однакові: те може, те може. Ну, всі згруповано жили». Та це й не дивно. Усіх об'єднувала одна спільна біда. І це було правильно — триматися разом. Однак зараз усе змінилося. «А зараз кожен сам по собі, бояться... Зараз так: бояться, щоб один до одного зайшов у гості». Що стало причиною такої поведінки людей? Невідомо. Можна лише здогадуватися.

Наостанок хотілося б сказати, що від історії пані М. стає моторошно, якимось лячно та тяжко на душі. Ось уявіть: тихе, спокійне життя. Далекоглядні плани на майбутнє. Сім'я. Затишний будинок. Господарство. Чудова природа... І ось раптом стається те, що кардинально змінює життя. Відтепер ця гармонія, мирна картина змінюється. Постійний страх, загроза радіації, хвороби, страшні діагнози, тисячі, сотні тисяч смертей, вимушене переселення... Цей список можна продовжувати далі й далі, але людям потрібно було знайти в собі сили жити далі, жити заради своїх дітей. Дуже складно все починати з самого початку, з чистого аркуша. Але мешканці старої Вільчі, що була розташована в Поліському районі, лише за 50 км від епіцентру однієї з наймасштабніших та найстрашніших техногенних катастроф на нашій планеті, не зневі-

рилися, не піддалися горю, паніці. Вони поїхали невідомо куди, аби захистити своїх дітей. Звісно, пані М. тяжко в новій Вільчі. Мабуть, не минає жодного дня, щоб жінка не згадала про своє минуле, про свій будинок, чоловіка. Але вона живе, і це — найголовніше. У неї є сім'я: діти та онуки. Вона не сама. За словами пані М., саме діти стали тією рушійною силою, тим каталізатором, причиною, чому вона зважилася на переселення. Передусім вона думала про їхнє здоров'я та безпеку. Саме тому пані М. і опинилася в новій Вільчі, що на Харківщині. І як би складно тут не було, їй допомагають діти. Тепер їхня черга...

Ця історія, однак, була розказана не просто так. Усі ми маємо пам'ятати, що світле майбутнє можливе лише за умови, що ми будемо пам'ятати минуле, вчитися на помилках та ніколи не дозволимо повторитися тим страшним подіям. І хотілося б, щоб кожен пам'ятав, що саме сталося вночі 26 квітня 1986 року в Чорнобилі!

Микола Концур, Беатріс Піщек

ПЕРЕСЕЛЕНА ВІЛЬЧА

Трапляються моменти в житті, котрі закарбовуються в пам'яті, стають ключовими, коли згадуєш відрізок свого життя. Для мене таким моментом літа 2017 року стала участь у проєкті «Вільча — переселене село».

Усе почалось зі знайомства нашої, української групи, та німецької групи. Перед нами було завдання підготуватись до спілкування та інтерв'ю з переселенцями з Чорнобильської зони та зони нинішнього воєнного конфлікту, які проживають у селищі Вільча Харківської області. Впродовж тижня ми вивчали на тренінгах методи усноїсторичного дослідження, готувалися до інтерв'ювання та складали питальник. Нас готували до зйомок документального відео та запису майбутніх інтерв'ю. В рамках програми ми подорожували Харківською та Донецькою областями, відвідали благодійну організацію «Слов'янське серце» в місті Слов'яногірськ та пам'ятки історичної спадщини. Навіть для мене, людини, яка була в Лаврі неодноразово, екскурсія видалась цікавою, бо ми потрапили у відреставровані частини комплексу, а гіді розповіли чимало цікавої та нової для мене інформації.

Основна частина проєкту була сфокусована на Вільчі. Наше знайомство з вільчанами почалось з моменту прибуття до селища, коли нас зустріли родини, в яких ми поселилися. Мене та моїх німецьких друзів Себастьяна і Марвіна гостинно прийняла родина Юрковських, яка з перших хвилин вразила нас своєю добротою та відкритістю. Поки ми їхали селом, я помітив, що воно збудоване не типово — широкі новенькі вулиці, добротні облаштовані будинки, між будинками видніють рівні ділянки, що поросли травою,

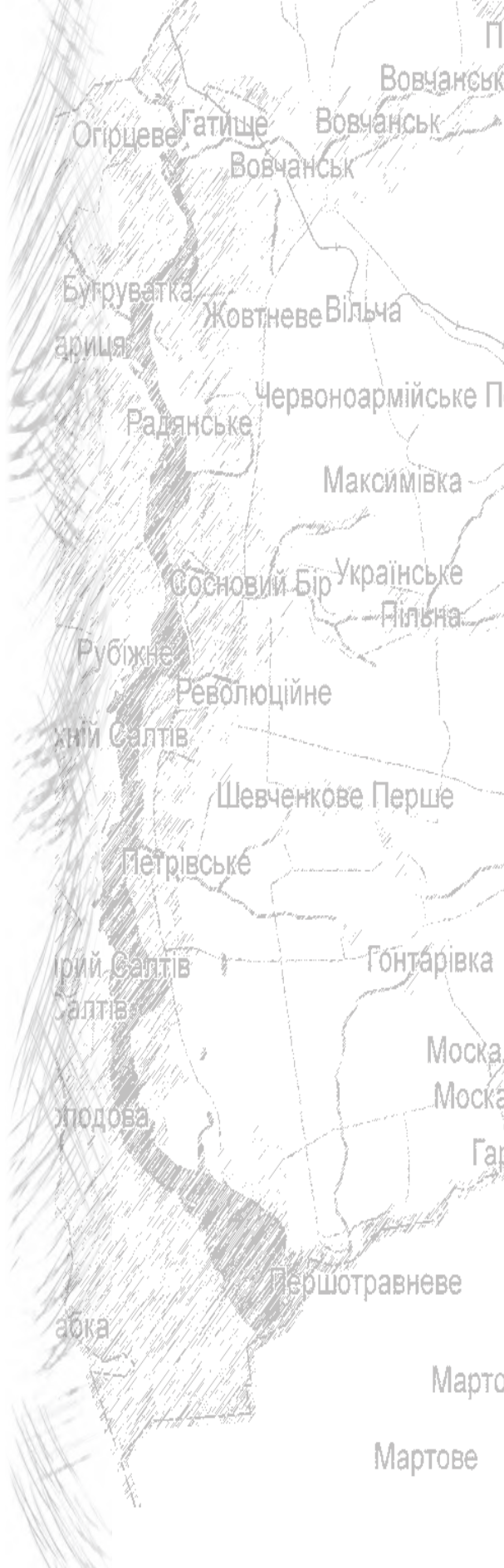
Галина Невмержицька.
Фото з сімейного архіву

з першого погляду видно план, за яким будували нову Вільчу, тоді як навколишні села розрослись більш стихійно. Я розумів те, що за кожним будинком прихована історія, яку варто розказати світу, зберегти її для майбутніх поколінь.

Після того, як облаштувались, ми зустрілись усією групою біля Центру матері та дитини при церкві, де допомагають самотнім матерям, що потрапили у скруту. Ми відвідали дитячі кімнати, ігрові, молебну кімнату та житлові приміщення для мам, поспілкувались з мешканками та маленькими мешканцями благодійного закладу. Дуже зацікавила мене та групу місцева школа, у якій я побачив план нової Вільчі, музей, присвячений жертвам аварії та ліквідаторам. Видно, що зв'язок між старою Вільчею та новою неперервний, нове покоління знає та пам'ятає свою історію. Ввечері ми робили фото- та відеозйомку, спілкувались із місцевою молоддю.

Інтерв'ю з Галиною Невмержицькою

Перше інтерв'ю ми взяли у завідувачки дитячого садка села Вільча Галини Сергіївни Невмержицької. З першого погляду дитячий садок випромінює радість, оптимізм. Ми знайомимось з Галиною Сергіївною. Дуже інтелегентна, освічена жінка, що пережила багато випробувань долі, людина, яка щиро розповідала про сумні події, що відбувалися під час та після трагедії, додавши до кожної деталі свої емоції та почуття. З великою турботою вона розповідала як про вихованців садочка, так і про власних дітей. Завдяки живій розмові ми побачили зовсім інший бік аварії на ЧАЕС, яка надзвичайно вражає одночасно як своєю буденністю, так і трагічністю. Як згадує Галина Сергіївна, дізналась вона про трагедію випадково, коли разом працювала нагороді з сусідкою, яка розповіла про ава-

рію на ЧАЕС. Проте Галина не повірила в це, доки їй не зателефонував чоловік та сказав не випускати на вулицю їхнього сина, якому було на той час 6 років. Чоловік також повідомив, що в Чорнобилі сталась аварія та вся лікарня готується до прийому постраждалих. Потім їй із сім'єю довелось переїхати, бо ситуація загрожувала життю дітей. Після трагедії вона повернулась у Вільчу, де ще кілька років працювала. Вона згадувала, як було тяжко від того, що не можна було їсти фрукти з дерев. Люди небагато знали про загрозу від навколишнього середовища, бо влада запевняла про «нормальність» життя, доки іноземні спеціалісти не повідомили, що їхнє селище забруднене і через кілька років ситуація стане критичною. Тож вони мусили переселятись.

Переселення було поетапним. Було запропоновано кілька населених пунктів у Київській області. Дехто з вільчан отримав житло в інших областях. Проте основна громада залишилась у Вільчі та чекала, доки їм збудують нові будинки в Харківській області. Було заплановано забезпечити людей роботою. Кількома планами будинків передбачалось розселити багатодітні сім'ї. Загалом перспективи були доволі грандіозні. Також Галина Сергіївна розповіла, як 1992 року вони переїхали, тобто 8 жовтня ввечері вони вже були в новій Вільчі. Їх забезпечили двома машинами, деякі речі взяли з собою. Проте до 8 жовтня вони вже двічі чи тричі були біля свого нового будинку та переконались, що в них уже все готове. Переїхала її сім'я однією з перших, з її свідчень: «ордер був номер 20».

За моїми враженнями від інтерв'ю, це була історія люблячої дружини та матері, вихователя, молоді жінки, яка раптово стала жертвою та заручницею обставин, на які вона у жодний спосіб не могла вплинути. Гали-

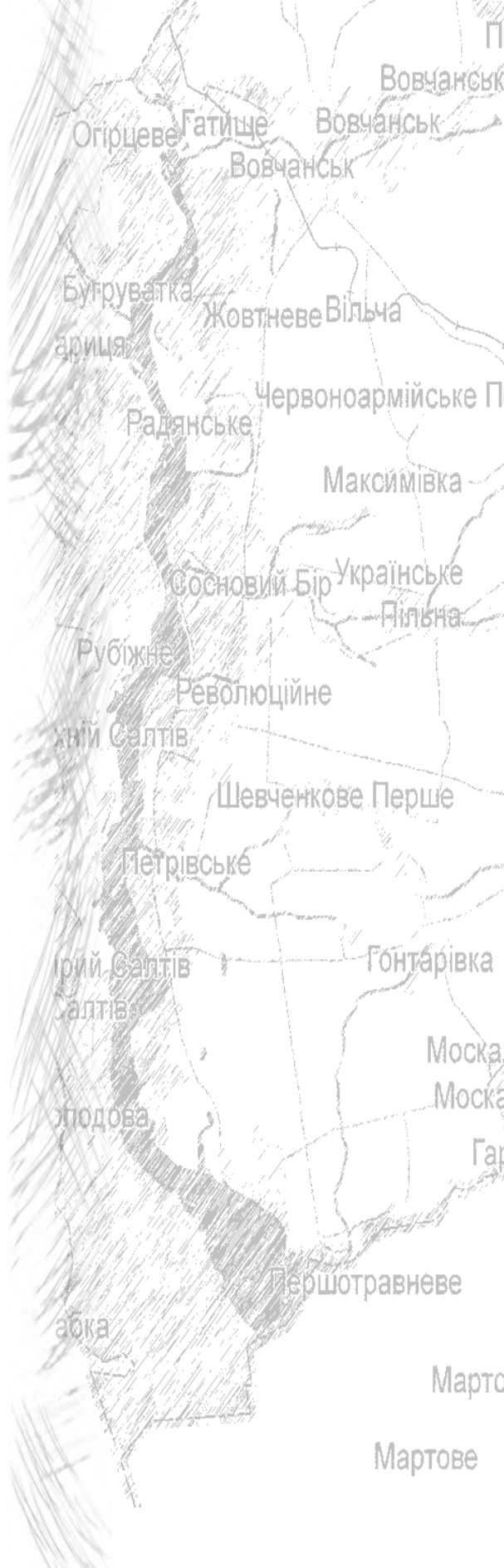
на Сергіївна детально описала той день, коли сталась страшна аварія, що назавжди змінила життя її родини та сотень тисяч мешканців зони відчуження.

Слухаючи розповідь Галини Сергіївни, я та мої німецькі друзі потрапили у той теплий квітневий день, коли палав реактор, а люди навіть не здогадувались про небезпеку. Я відчув, і мені була зрозуміла та тривога, яку ця жінка переживала, залишаючи свій дім влітку 1986 року, той сум за рідним селом, адже 2014 року моя родина вимушена була виїхати з рідного міста Горлівка в Донецькій області через воєнний конфлікт. Мені було неймовірно боляче слухати розповідь про те, як нещодавно Галина Сергіївна відвідувала свій будинок у старій Вільчі, де на місці будинку, у якому вона провела своє життя, стояли дерева, адже вони проросли крізь стелю та стіни, а все село потопало у траві, через яку було складно віднайти навіть вулицю. В одну мить її життя змінилось, вона втратила все, крім надії та віри у краще майбутнє! У ті складні часи вона сумлінно виконувала свій обов'язок вихователя, а під час переїзду їй, як директорці, вдалось зберегти весь колектив дитячого садка.

Відчувалось, що свій колектив і вихованців Галина Сергіївна дуже любить, і під час своєї розповіді вона не раз згадувала дітей з садка наче своїх, рідних. Як пояснювала Галина Сергіївна, вона та багато її односельчан знаходять відраду у праці, яка відвертає їх від сумних думок та спогадів, згуртовує, додає віри у світле майбутнє.

Після інтерв'ю ми ще деякий час поспілкувались за чаєм та печивом уже як давні друзі чи близькі родичі сім'ї Невмержицьких.

Того ж дня нас чекало знайомство з багатьма вільчанами, котрі допомагали нашій

групі в магазині, у подорожі до найближчого містечка Вовчанськ. Вони розповідали про відносини з корінним населенням, про роботу та труднощі, які колись траплялись або ще турбують їх.

Коли ми повернулися після інтерв'ю до будинку родини Юрковських, були приємно вражені, адже на нас чекав запашний шашлик та смачні домашні страви! Майже до пізньої ночі ми розмовляли на різні теми, подружжя Юрковських розпитувало хлопців про Німеччину, про їхні враження від України, а німецьким студентам було цікаво дізнатись про життя звичайної української сім'ї, довідатись більше про село та місцеві звичаї.

ІНТЕРВ'Ю З АНАТОЛІЄМ ЮРКОВСЬКИМ

Наступного дня ми записали інтерв'ю з Юрковським Анатолієм Альбертовичем. Під час та після трагедії на ЧАЕС родина Юрковських проживала в зоні радіоактивного забруднення, а голова родини безпосередньо брав участь у заходах з ліквідації наслідків аварії, бо працював на одному з блоків. Анатолій Альбертович розповів про свою роботу на реакторі ЧАЕС, про будівництво саркофага над зруйнованим реактором, про події, що траплялись під час ліквідації та багато інших надзвичайно цікавих подробиць, пов'язаних з тим періодом його життя.

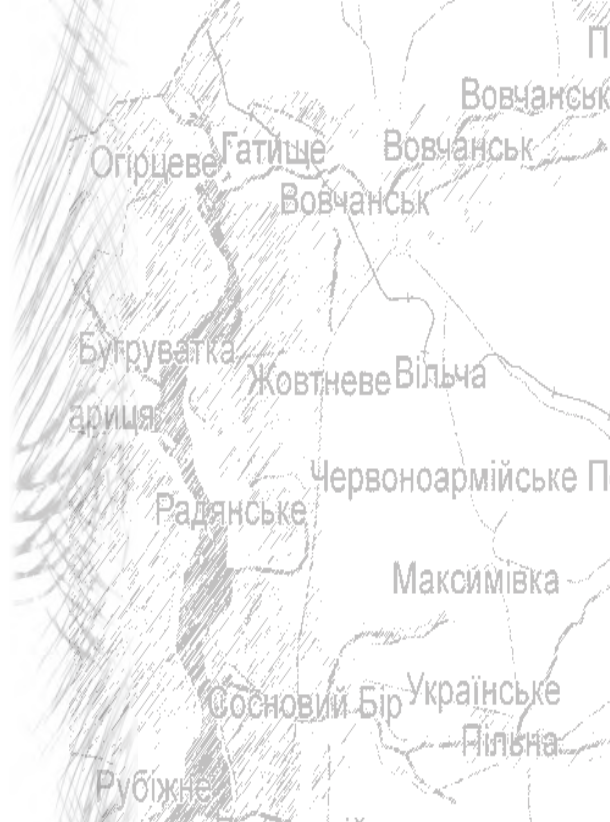
Нас вразило те, як сильно ця трагедія вдарила по їхній сім'ї, вплинула на здоров'я всіх членів родини, які були труднощі, що з ними зіткнулись переселенці, починаючи з чистого аркуша нове, незвичне для них життя на новій землі. Розповів чоловік і про організоване відселення зі старої Вільчі, бо на початку 1990-х років цей населений пункт внесли до зони відселення через зараженість. Перед самим відселенням сім'я Юрковських зіткнулась з проблемами здоров'я, бо на мо-

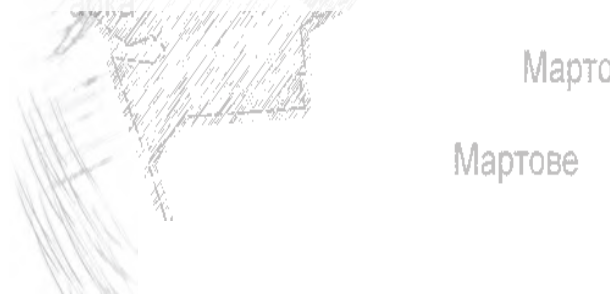
Будинок родини Юрковських.
Фото Олександра Негатіна

мент переїзду Анатолій Альбертович лежав у лікарні, а діти вже мусили йти до школи, але вона вже не працювала. Попри все, разом ці проблеми було подолано.

Як 32 роки тому, так і зараз вільчани підтримують один одного. Знаковим був випадок, коли внаслідок пожежі в Юрковських був пошкоджений дах сараю взимку, і тоді, під час морозу прийшли 12 друзів сім'ї, які за 2 дні збудували новий дах. Колективно, як каже Анатолій Альбертович, було подолано величезну кількість як загальних, так і особистих проблем вільчан. Проте Анатолій Альбертович жаліється, що молодь виїздить з Вільчі, бо шукає роботу в Харкові, адже в самій Вільчі її немає. Надію він бачить у молоді. Як і більшість вільчан, сім'я Юрковських розповіла нам про відмінності у природі, які вони відчували під час переїзду,

Анатолій і Майя Юрковські. Фото Ганни Негатиної

ми почули про роботу та про онука. Та попри всі проблеми, цій родині вдалось облаштувати новий будинок, створити в ньому затишок та оточити себе атмосферою сімейного благополуччя.

Після кожного досвіду спілкування з вільчанами я зрозумів, як важливо триматись разом у складних життєвих обставинах, якими важкими можуть бути життєві іспити та те, що рідний дім — це там, де тебе люблять, допоможуть, дадуть віру у світле майбутнє. Прикладом цього і є вільчани, бо їм вдалось зберегти громаду, заснувати та зберегти нову Вільчу та протягом всіх цих років втримати власну ідентичність у таких обставинах. Коли я виїздив з Вільчі, мені дуже запам'ятався герб, на якому зображено лелеку, що символізує початок нового життя, вірність та любов. Усі ці поняття цілком можуть описати вільчани, котрі почали фактично нове життя в Харківській області, зберегли вірність своїм традиціям, пам'ятають про своє минуле та люблять як свою колишню Батьківщину, так і нову землю, що вже 30 років є рідною для них та їхніх дітей і онуків.

Наша група одержала дуже цінну та цікаву інформацію, яка дозволила глибше зрозуміти події, пов'язані з Чорнобильською трагедією. Для мене ці зустрічі стали надзвичайно важливими. Навіть змінилось моє ставлення до деяких речей у житті, тому що я перед собою бачив людей, які з гідністю перенесли такі випробування, які багатьом людям складно навіть уявити, а пройти через всі ці страхоття, зберігаючи силу волі та позитивний настрій, здавалося просто неможливим.

Я щиро вдячний організаторам та учасникам проекту «Вільча — переселене село» за неймовірний досвід, емоції та нових друзів.

Марія Сокольчук, Івар Матерн,
Світлана Телуха

НОВІ ВІЛЬЧАНСЬКІ ЖИТЕЛІ: ВЕЛИКІ ТА МАЛЕНЬКІ.

ІНТЕРВ'Ю З СІМ'ЄЮ ПРОЦЕНКІВ

«... может быть, когда-нибудь скажут: давайте переселенцам домики на Вильче раздавать. Говорю, вот это был бы, наверно, самый такой яркий, самый шикарный поворот в жизни!» — Аліна Проценко.

Історія селища Вільчі має ще одну унікальну особливість — здатність небайдуже ставитися до людей, які опинилися в скрутному становищі та надавати їм допомогу. Витримавши на собі нелегкий досвід переселення зі старої Вільчі — Поліського району Київської області до нової Вільчі — Вівчанського району Харківської області, вільчанці надали прихисток переселенцям сучасної України. Вони також змушені були покинути свої домівки та переїхати на нове місце, проте вже у зв'язку з воєнними діями на Сході України. Головними дійовими особами цієї історії є три покоління родини Проценків, які неочікувано стали новими жителями нової Вільчі.

Три покоління сім'ї Проценків — батьки, діти та онуки — не мали планів переселятися у Вільчу. Вони придивлялися до різних місцевостей, змінювали чимало квартир

Марія Сокольчук та Івар Матерн
беруть інтерв'ю у Аліні Проценко.
Фото Олександра Негатіна

Олексій Компанієць
та Александер Шаарі беруть
інтерв'ю у Лариси Проценко.
Фото Олександра Негатіна

у Харкові, Харківському районі, області, мали можливість переїхати до Київської чи Полтавської області, але врешті-решт зупинилися саме тут. Старше покоління вже придбало будинок, молодше продовжує мріяти та плідно працювати, щоб вкоренитися в цьому краї, а найменші — безтурботно ростуть та граються.

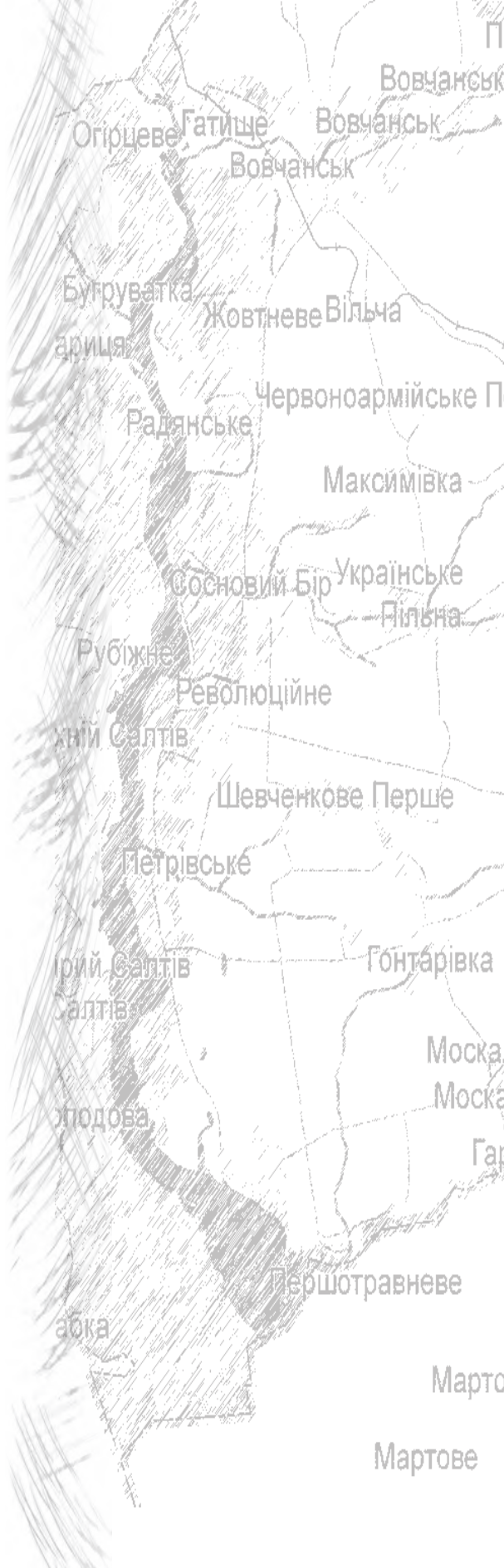
З початком військових дій у Донецькій області родина поступово почала планувати свій переїзд. За свідченням Аліни Проценко головною метою переїзду було питання безпеки: «3-го августа было ровно 4 года как мы здесь. Вот случилось это, прошел референдум в ДНР, все эти дела. Мы узнали, что у нас kinder (смеется), ну а так как возможности жить там, растить ребенка, в принципе... Ну, наверно, кто хочет его там найти, тот там ищет. Но так как мы хотели себя обезопасить, будущего ребенка, то мы решили переехать сюда. Вначале переехали наши родители. Здесь одно время жил мужа брат, о, точнее мужа папы брат (смеется), дядя его. И мы приехали, какое-то время погостили у них. А потом нам знакомые случайно подсказали о том, что в Харьковской области есть такое село, Вильча».

Пані Аліна вказує на те, що до 2014 року навіть не знала про існування цього селища та його історію: «Мы приехали сюда посмотреть, вообще оставаться мы здесь не собирались». Лариса Іванівна також згадує про те, що переїжджати не збиралися. Як колись евакуйовані на триденний термін з Чорнобиля та Прип'яті розраховували на тимчасовість переїзду, його короткочасність, так і нові переселенці із зони воєнного конфлікту хотіли перечекати війну та повернутися додому: «Мы с семьей жили в городе Торезе и в 2014-м году в июне месяце мы... Начались неспокойные времена,

так скажем, и мы решили поехать, перебыть временно на море. Думали, дней 10 там побудем и приедем домой. А когда ехали, возвращались домой, увидели, танки идут, в общем, военные люди. И мы решили поехать к брату, в Харьков сюда. Пробыли мы здесь в поселке Графское, мы пробыли все лето здесь. Я с дочкой, с внучкой, а муж с зятем поехали работать там, они работали на шахте, вот. Периодически приезжали, когда военные действия, когда шахты останавливались, они приезжали сюда и вот так курсировали. И вот так все лето. Осенью нам надо было где-то пережить, и мы стали искать место, потому что там не заканчивались эти военные действия, и мы нашли здесь вот. Пришли к председателю сельсовета, и он нам предложил жилье, ну так, бесплатно. Люди вышли навстречу и дали нам бесплатно жилье. И вот мы семьей, 2 семьи мы жили в одном доме. Потом приехали еще дети, сын с невесткой, невестка беременна была, и мы жили, можно сказать, 3 семьи вместе».

Родина Проценків зауважує особливу приязність місцевих жителів та їхню матеріальну допомогу в особливо тяжкі часи — на самому початку переселення, на відміну від пасивної та байдужої участі держави: «Ну, в общем-то, хотелось бы конечно, чтобы как-то государство оказывало помощь. Потому, что оказывает помощь только вот Каритас. Получали помощь, спасибо большое им, и медицинскую помощь получали, вот. И так вот и продуктовые наборы поначалу давали, хорошо, продуктовые наборы, помощь была, вот. А от государства, в принципе, ну никакой помощи, просто, вообще. Даже переселенцы, ну, как бы, и есть, и есть они. Ну, а если б не было, еще б лучше было».

Пані Аліна також невимовно вдячна благодійним фондам, місцевим активістам-чорнобильцям: «Но за все это время, конечно, вот спасибо Татьяне Романовне, она несколь-

ко раз организовывала нам съезды, вот мы ездили в Харьковскую администрацию, приезжали представители немецкого Красного Креста, вот, и вручали конверты, ну, сумма как бы небольшая, сумма 30 евро, но все равно приятно. Приятно, что есть люди, приятно, что другое государство может... ну как, позаботиться хоть о чем-то. Пусть какой-то небольшой помощью, но оно может помочь, в отличие от собственного государства».

Пані Аліна в інтерв'ю називає розмір державної грошової допомоги, яка на неї, чоловіка та сина з інвалідністю разом становить 2150 грн на місяць. В її словах та емоціях — розчарування, жаль та образа на державу, яка ігнорує переселенців з їхніми проблемами та турботами. Між тим жінка щиро вдячна недержавним організаціям та фондам: «Государственная помощь, ну вот, за все эти 4 года, это только переселенческие, которых, к сожалению, на оплату жилья не хватает. Вот у нас в семье получает 850 гривен ребенок до 3-х лет и 850 гривен муж, хоть он и работающий контингент, но он получает как инвалид 3-ей группы. И 450 гривен я, как неработающая, но так как я сижу дома, зачем мне больше или меньше. Да, да... То, что это декрет, это не является как бы такой уважительной причиной для увеличения там или уменьшения суммы, вот. И все, от государства нет, все остальное это Красный Крест, это вот эти Каритасы, благотворительные фонды, ну, которые поперву это были. Ну, я же говорю, продуктовые наборы, это были вот, Татьяна Романовна организовывала, это там были куртки зимние, одеяла. Вот первую зиму, которую мы были здесь, каждый получил по одеялу, по пакету постельного и по теплой куртке. И потом так, знаете, интересно было: приезжаешь в Волчанск, в Харьков, и по людям видно, что если человек идет в этой же куртке, куртки были

одинакові, тільки 2-х кольорів: помаранчеві та коричневі. — одразу видно рідну душу (сміється)».

Родина Проценків неодноразово наголушувала на особливо теплу прийомі жителями Вільчі, на їхній невідому приязності та доброзичливості: «Нас так вралила здешня атмосфера та екологія! Наскільки тут привітні люди, наскільки тут всі доброзичливі. Ну, ось чесно, для порівняння ось в Донецьку, коли ти йдеш, і тебе людина усміється назустріч, каже «добрий день», ну, частіше, напевно, його сприймуть як не зовсім здорового. А тут ось люди йдуть, усміються, привітні завжди. Навіть якщо ти йдеш, людина, ну, ти його не знаєш, ти його перший раз бачиш, з тобою завжди вітаються, бажають гарного дня. Ну, і ось екологія, атмосфера вся ось це тут. Нам тут так сподобалося, що ми вирішили залишитися тут».

Впевненість нових переселенців про гарну екологію та красу місцевих місць зовсім протилежні сприйняттю місцевих клімату переселенцями зі старої Вільчі. Переїзд до степової нової Вільчі для донецьких переселенців був шоком. Відсутність лісів, чорнозем замість пісків — це було незвичним та тим, до чого найдовше звикли нові жителі. На відміну від переселенців з Донбасу, які були радісно вражені місцевістю, котру одразу полюбили. Пані Аліна так емоційно та яскраво описує цей момент: «Навіть коли, буває, побудеш в Харківку, ну ось, ну, день ти побув там, на обстеження їздили там, недовго був. І ввечері повертаєшся, уже так, напевно, кілометрів за 15, ось як дамбу з водозбереження переїжджаєш, і ось цей сосновий ліс, ось цей ось запах — це зовсім інше місце, здається, ти як в іншу країну потрапив».

Іван Проценко з сином.
Фото Олександра Негатіна

Аліна Проценко з сином.
Фото з сімейного архіву

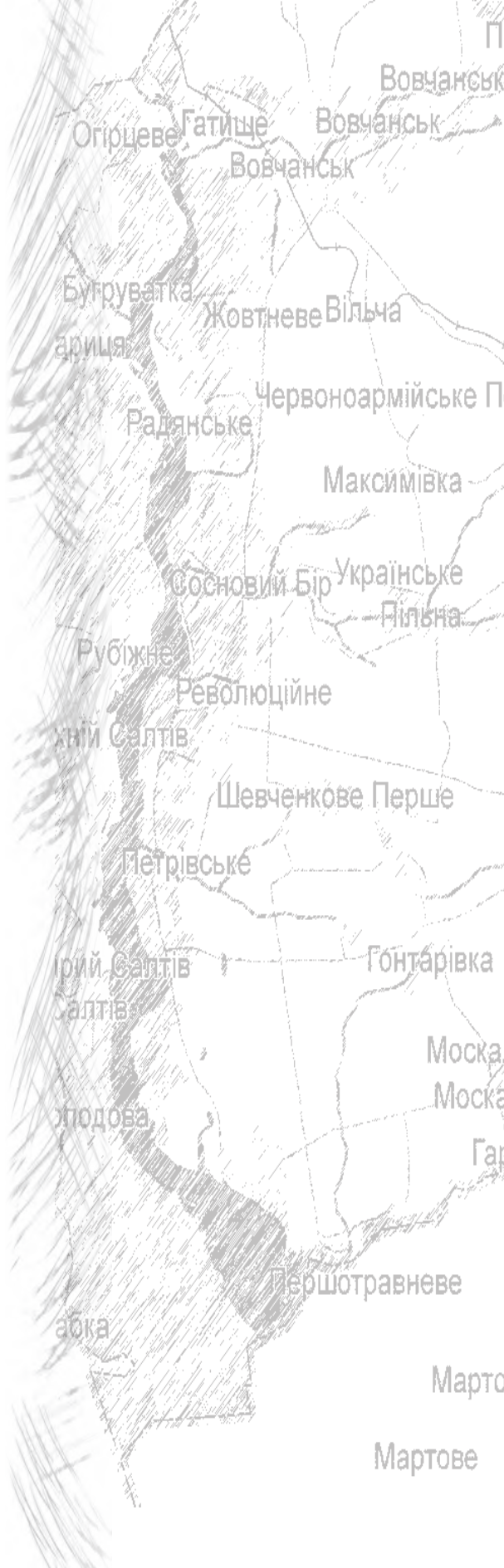
[...] И вот сравнивая разные районы Харькова, вот на Высоком мы жили там, 20 или 30 километров от Харькова, вот, там тоже сосновый лес, там пруд. Тоже там такое как курортное село, поселок, вот. Ну, вот нигде, сколько бы мы не жили, где б мы не жили, нигде нет такого вот, ну, такой вот атмосферы, такой теплой, дружеской, приятной, как здесь. Ну, правда, тут очень хорошо, поэтому не знаю, как оно будет. Если была бы возможность здесь купить жилье, то... ну, возможно, было бы легче».

Ці свідчення пані Аліни дійсно дуже влучно передають атмосферу, яку створюють мешканці Вільчі, атмосферу відкритості, доброзичливості та комунікації, адже це невідомий досвід, який необхідно вивчати, знати та наслідувати. Досвід витримки та долання труднощів, досвід адаптації та людяності.

З особистого спостереження Аліна Проценко підмічає майже магічну та цілющу атмосферу, яка панує у Вільчі. Вона наводить такі приклади, які є неймовірними та приголомшливими. Розповідаючи про період переселення під час своєї вагітності, про переживання та емоції, що відбулися на здоров'ї її немовляти, що спричинило порок серця, пані Аліна зауважує позитивний вплив Вільчі на самопочуття та поведінку її 2-річного сина: «Дело в том, что, видимо, стрессы во время беременности, связанные с вот этими переездами, с этой войной, они спровоцировали наличие порока у ребенка... Вот в Харькове ребенок, вся вот эта вот экология, вот это движение, эти машины, вот этот тяжелый воздух. Вот ребенок после операции, детки вот уже некоторые в больнице вставляли, бегали там, занимались, игрались, развиваются. А он именно слег, вот так вот пластом лежит. Ну, понятно дело, что для мамы это стресс, когда ребенок в таком состоянии находится, вот. Ну, и что,

родители говорят, возвращайтесь, хватит вам в Харькове в квартире сидеть, приезжайте на Вильчу. Просто то, что случилось тут, это не передать. Ребенок в течение 2-х недель после операции, а операция была сложная, ему полностью открывали грудину, останавливали сердце, он находился под аппаратами искусственного кислородоснабжения и кровотока. Через 2 недели после операции ребенок встает и идет в огород собирать малину, полез в малину и стоит ее кушает с таким восторгом, будто он никогда в жизни ничего вкуснее не ел! [...] Но вот люди, которые нас встречали, которые не знали, что мы были на операции в Харькове: «Ой, да вас давно не было, вы, наверно, где-то в отпуске были?». Я говорю: «Не дай Бог, конечно, в жизни такой отпуск пережить...». Никто не мог поверить, что мы после такой серьезной, после такой сложной операции, что вот ребенок он так бегаёт, развивается».

Про час перебування в Харкові пані Аліна згадує: «Ну, и так вот ему снова плохо, у него постоянно вот тут синенькое, постоянно одышка, он делать ничего не хочет, кушать не хочет. И чудо — мы снова приезжаем на Вильчу, и все это проходит! Вот настолько здесь хорошая экология, то, что нет такого движения, вот этих машин постоянных, вот этих вот заводов, ничего вредного, что вот на организме ребенка, который еще, ну, он маленький, он слабенький, он только растет и развивается». Отже, маленький синочок зробив свій вибір на користь селища Вільча. Як зазначала його мама: «Да, получается, что так. Да, не нравится ему ни Харьков, ни Донецк, ему нравится быть здесь. Да, и он себя здесь комфортно, раскрыто чувствует, поэтому, видимо, надо детей иногда слушаться, как говорят, устами младенца глаголет истина. Поэтому если он решил, что надо быть здесь, значит все-таки, наверно, так и надо».

Поступово велика родина Проценків стала роз'їжджатися по окремих будинках вільчанських адрес: «Потому что семья была большая. Здесь жили мы, наши родители и еще и сестра мужа, вторая дочка свекрови, вот. Ну, а так как в 3 семьи в одном доме жить нереально, то мы начали разъезжаться по разным домам».

Пані Лариса, як і майже всі вільчани, з сумом говорить про складність пошуку роботи в селищі та неможливість заробити достатньо коштів для забезпечення родини. Саме через це її донька з сім'єю були змушені жити одночасно і в Вільчі, і в Харкові, щоб мати можливість працювати, а згодом переїхали в Одесу: «Дочка с зятем тоже проживают как бы и здесь, и в Харькове, но сейчас предложили работу в Одессе, и зять поехал туда на работу и дочку с внучкой взял, чтоб как-то заработать денег. Потому что нужно купить жилье, у них финансов нету, потому что там минимально продаем мы как бы вот эти квартиры, все, все, что продали, это по минимальной цене, вообще по бросовой, так скажем, цене, продается, что здесь за эти деньги ничего приобрести невозможно».

Пані Аліна говорить про велике бажання жити саме в Вільчі, але відсутність власного житла не дає молодій родині впевненості в майбутньому: «Поэтому, даже если б наверное... ну, вот, стоят перед выбором: там война закончится, ехать домой или вот была бы перспектива здесь получить жилье, вот именно здесь, на Вильче, ни в Харькове, ни в области, нигде, вот именно здесь, то, наверно, второе бы выбрали. Не поехали бы домой, а остались бы жить здесь. Уже привыкли, уже обзнакомились, как бы, и нас тут все знают, и мы многих знаем, ну, просто тут хорошо. Вот тихо, спокойно, приятно, мне нравится».

На тлі доброзичливого ставлення жителів Вільчі до їхньої родини Проценки діляться і своїм негативним досвідом реакції на них як на переселенців під час проживання в Харкові: «“Ты не местный? — Да. — Откуда ты? — С Донецкой области там или с Донецка”. И вот люди так к этому относятся, как вот знаете, у тебя бельмо на глазу, и вот люди к этому так относятся». Пошук житла в інших містах також супроводжувався подекуди дискримінаційним ставленням до них, як до переселенців: «Приезжаем там, одну, вторую, третью смотрим, и дело доходит ровно до того момента, когда ты... Человек же ж хочет удостовериться, что это ты там, ты будешь жить, ты будешь снимать. “Покажите паспорт”. Ты показываешь человеку паспорт, он видит у тебя в паспорте донецкую прописку: “Спасибо, на этом наш разговор окончен, до свиданья”. [...] Первое время это обидно было, прям, наверно, даже и до слез, что... Ну, вот почему? Неужели мы не такие, чтобы... ну, вот к нам так относиться?»

Емоційно, з обуренням та переживанням пані Аліна згадує, як під час прогулянки з сином на дитячому майданчику в Харкові з ними відмовилися спілкуватися та демонстраційно відійшли від них убік: «У нас, если честно, пару раз была ситуация, что мы игрались с сыном, с мужем на площадке, мы так вот заговорили там за жилье, там за то, за то, за то, говорят: “А вы откуда? Та с Донецка”. И просто мамочка, в первом случае, она схватила ребенка под мышку и побежала в другой конец площадки. “Не надо, сыночек, с ним играть, не надо с ним общаться”. А бывает, люди настолько и с такой агрессией начинают высказывать, начинают вот грязью поливать, что ты оттуда там, все. Говорю: “Ну, вы же не знаете моей судьбы, говорю, за что меня винить?”».

Лариса Проценко.
Фото з сімейного архіву

Аліна Проценко.
Фото з сімейного архіву

Справжнім болем та незрозумілим питанням для Проценків є ситуація, в якій вони опинилися. Адже обравши Україну, виїхавши з окупованої зони, залишивши все своє рухоме й нерухоме майно, родина виявилася беззахисна. Держава безсила надати їм реальну матеріальну та моральну допомогу. Адже їхні будинки не розбомблені, в Торезі стоять цілі, отже, субсидувати чи надавати їм кредити для придбання житла чи допомагати коштами на операцію не передбачено. Тож і вирішили вони спиратися лише на один одного та дякувати добрим вільчанам за підтримку на початку переселення.

Мрія переселенки з зони АТО Аліни Проценко — придбати житло у Вільчі: «Не знаю, может быть, со временем придумают что-нибудь. Вдруг вот как давали, когда Чернобыль случился, и людям здесь построили дома и начали давать здесь жилье. Мы с председателем сельрады разговаривали, что, может быть, когда-нибудь скажут: давайте переселенцам домики на Вильче раздавать. Говорю, вот это был бы, наверно, самый такой яркий, самый шикарный поворот в жизни, чтобы правда так получить домик здесь. Пусть он будет небольшой, пусть он будет не в идеальном состоянии, в него надо будет вложить, ремонт сделать, я не знаю, забор поставит. Ну, вот для ребенка это было бы, наверно, вот это самое то. Потому что ему жить здесь очень нравится, и ну, по состоянию здоровья видно, что ему тут лучше».

Лариса Проценко також підтримує свою невістку та зазначає, що Вільча стала для них домом. Адже, за її словами: «Дом там, где моя семья, там дом мой». Найголовнішим побажанням Лариси Іванівни для всіх нас — побажання миру: «Ну, самое, конечно, хочется мира, самое важное, чтобы пришел мир. И там, на Востоке, чтобы пришел мир, и здесь, в Украине, чтобы был мир, вот.

И чтобы, конечно, правительство Украины больше заботилось о народе, обычном народе, вот. Потому что живется очень сложно всем. Просто смотрю здесь, вот по селам как люди живут, вот и как жили мы на Донбассе — это разные вещи, конечно. Поэтому хотелось мира, а если будет мир и страна будет развиваться, соответственно и лучше народ будет жить, и мечты будут у людей другие».

Члени родини Проценків стали новими мешканцями Вільчі не за власним бажанням: як і переселенці внаслідок аварії на ЧАЕС, вони були змушені покинути рідні місця, будинки та переїхати в ці краї. Як колись на початку 90-х жителі поліської Вільчі вибирали собі місце для будинку у новій Вільчі, Проценки також змінили чимало місць проживання, поки знайшли селище, яке їм сподобалося найбільше, атмосферу якого вони дуже цінують. У них багато спільного з місцевими жителями, їм є з ким поділитись своїм болем та радістю, вільчани прийняли цю родину та ставляться до них, як до своїх односельців. Можливо, мине час, і мрія Аліни Проценко здійсниться та Вільча продовжить свою унікальну історію, ставши також і місцем проживання сучасних переселенців зі Сходу України.

Лариса Проценко з онучкою.
Фото з сімейного архіву

Марія Сокольчук, Івар Матерн

ІСТОРІЯ ІВАНА КЕЛЯ

У ході проекту «Вільча — переселене село» ми познайомилися з надзвичайно цікавою родиною, історія якої бере початок у Німеччині XIX століття і має щасливе продовження нині.

З Іваном Келем ми зустрілися майже випадково, його не було в нашому списку інтерв'ю. Він одразу видався нам цікавим, та і його дуже зацікавила ідея проекту. Він щиро і захоплено розповідав історію своєї родини, яка нікого не залишить байдужим. Ця історія трохи схожа на казку чи легенду, і саме це додає їй особливого шарму й таємничості.

Історія

У далекому XIX столітті голова заможної та поважної німецької родини Кель під страхом арешту був змушений попроситися зі своїми дітьми та відправити їх на пошуки кращої долі. Зібравши всі свої багатства, він розділив їх між чотирма дітьми: синами — Давидом, Цезарем та Стефаном і дочкою — Катрін. Спорядив чотири екіпажі, наказав дітям їхати якомога далі на українські землі і розпочинати там нове життя, нікому не розказуючи про своє походження. По-різному склалася доля Стефана, Катрін та Цезаря, а ось Давид — прадід нашого оповідача, — оселився на Поліссі. Він купив землі, які вважали неродючими та малопродатними для використання, оскільки навкруги були непрохідні болота та дрімучі ліси. Завдяки докладним зусиллям та кропіткій праці було засновано поселення, яке пізніше назвуть Вільчею. Поступово поселення розрослося, до нього переїздили нові жителі.

Іван Кель.
Фото з сімейного архіву

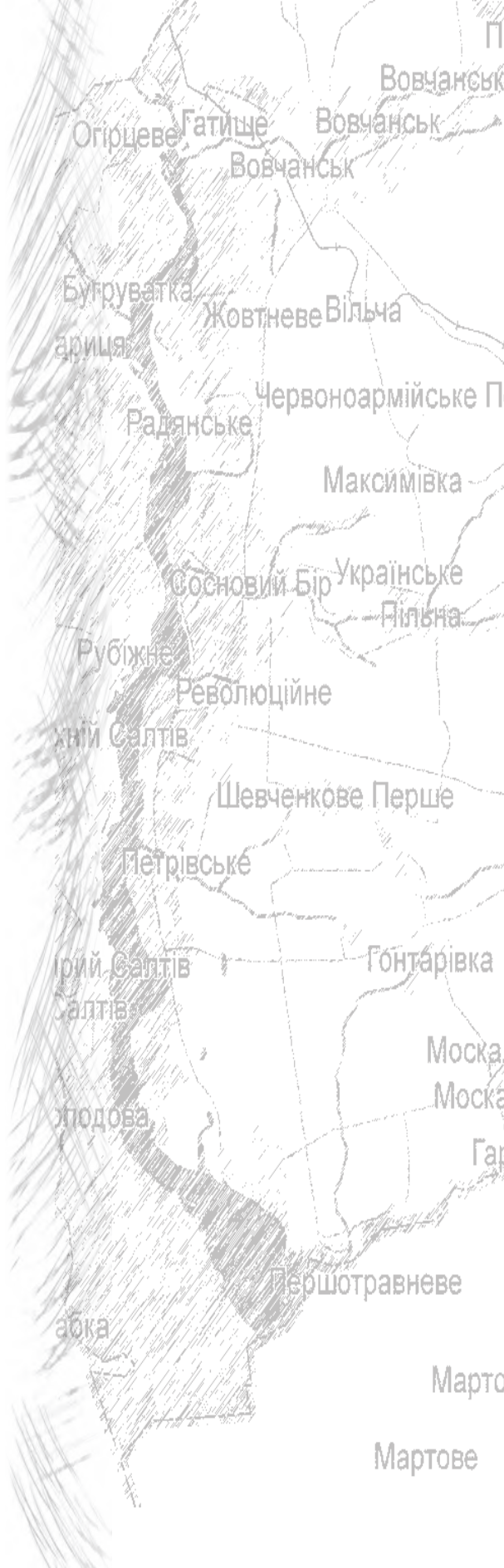
Родина Давида Келя освоїлась на новому місці, і в любові та злагоді виховувала дітей. Але в безтурботне родинне життя знову втрутилась історія. Після революції 1917 року розпочалася примусова колективізація, і, аби уникнути політичних переслідувань, Давид роздав свої землі родичам, друзям та знайомим. Завдяки цьому мудрому рішенням вдалося зберегти частину майна, а найголовніше — родину, дім та друзів. Події тих часів були доленосними для Келів. В селище переїжджає родина Бехів, яка також мала німецьке коріння.

Минали роки, у селищі Вільча з'явилася залізнична станція, що дало додаткові можливості для розвитку інфраструктури населеного пункту. Було відкрито кілька підприємств. Селище розвивалося і мало безліч перспектив. Та історія знову вносить свої корективи в плани жителів не тільки Вільчі, а й України в цілому. На наші землі прийшла війна. Війна, яка забрала і життя одного з братів Келів — Стефана.

Повоєнні роки були складними, але віра в краще майбутнє давала сил, і люди швидко поверталися до звичайного ритму життя, відбудовуючи країну та будуючи своє майбутнє.

У родині Келів також були приємні зміни. За домовленістю батьків відбувається весілля їх молодшого сина Анатолія та дочки Бехів. Молодята зовсім не заперечували проти такого союзу, адже мали взаємну симпатію, яка згодом переросла в любов та народження п'ятьох маленьких українців зі знатним німецьким корінням.

З часом було забуто всі негаразди минулого, життя тривало. Здається, було все, щоб жити і насолоджуватись: спокійний та розмірений ритм життя, неймовірної краси поліські краєвиди. Але доля знову внесла свої корективи.

Переселення

26 квітня 1986 року. Аварія на Чорнобильській атомній електростанції. Жителів запевняють, що нічого страшного не сталося, але вони бачать, як залізницею доставляють військову техніку, будівельні матеріали та військові підрозділи до ЧАЕС, як поспіхом евакуюють людей з прилеглих міст та сіл. А потім і з Вільчі дітей та вагітних вивезуть на оздоровлення до моря. Пізніше з'ясується, що це була ледь не найстрашніша ядерна катастрофа в історії людства. Але тоді, аби не сіяти паніку, влада ризикувала життям та здоров'ям людей, втрачаючи дорогоцінний час для евакуації.

Минав час, багатьом молодим родинам запропонували житло в різних українських містах. Так жителі села поступово переїжджали, а решта — звикли до життя після аварії, навіть почали будувати плани на майбутнє в тій «старій» Вільчі. Впродовж 1991–1992 років у селищі збудували нову школу, на будинках замінили черепицю, проклали нову асфальтовану дорогу, а 1993 повідомили про переселення. Це було неочікувано, адже після аварії минуло майже 7 років.

Родина Келів на той час вже розїхалася по містах України. Комуś запропонували нове житло в Миколаєві, комуś — у Києві, комуś — у Гостомелі, що неподалік від Києва. Наш оповідач Іван до останнього був з батьками у Вільчі, працював на продовольчому складі і забезпечував жителів району та селища всіма необхідними товарами.

Коли пішла мова про переселення, жителям запропонували створити комісію, щоб вибрати місце для «нової» Вільчі. Можна було вибрати місце в Макарівському районі Київської області або ж Вовчанському районі Харківської області. На останньому варіанті й зупинилися.

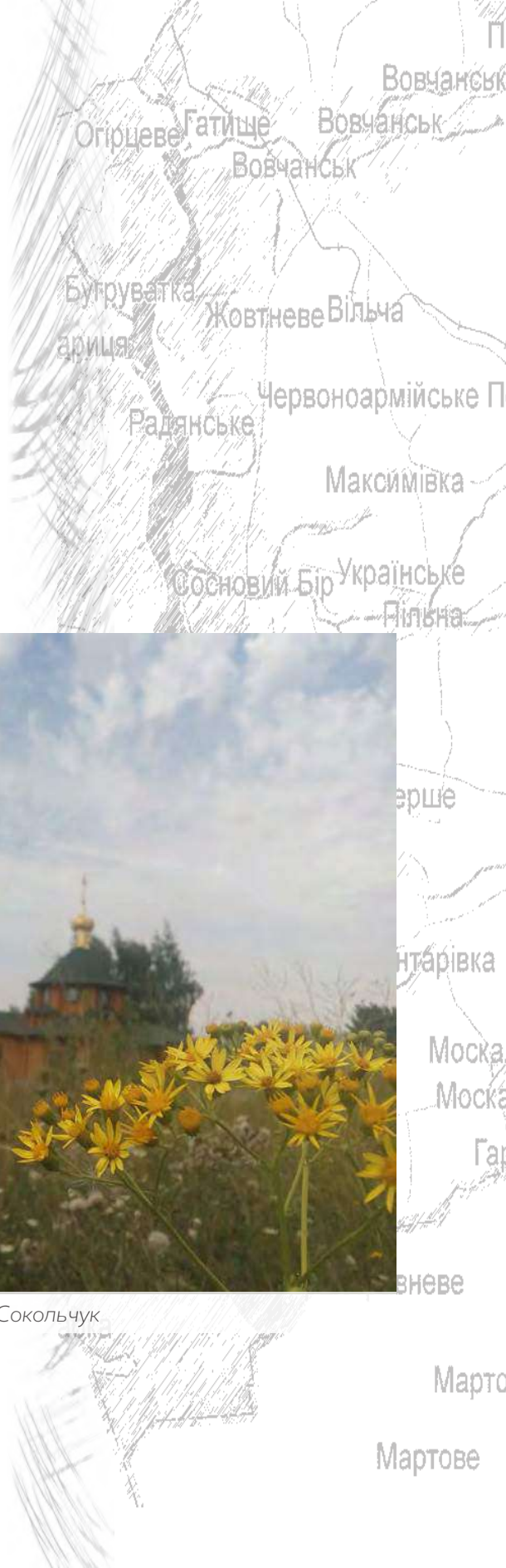
Нова Вільча

Родина Келів довго не вагалася, адже Вільча — це їхня історія, це їхня Батьківщина, з якою вони просто не могли б розлучитися. Рішення старшого покоління підтримали й діти. Продавши нерухомість у великих містах, вони рушили за батьками. Велика родина, яка завжди ставила на перший план єдність, підтримку і взаємоповагу, знову об'єдналася, і знову у Вільчі, нехай навіть і новій.

Селище будували швидко. Будівництво відбувалося в декілька етапів. Щоправда, у зв'язку з нестабільною політичною ситуацією останню чергу будівництва так і не завершили, не завершили і будівництво багатьох об'єктів інфраструктури селища.

с. Вільча. Фото Марії Сокольчук

Іван Кель з болем у серці розповідав нам про ті нелегкі часи, які настали після переселення. Людям, які звикли до багатой поліської природи, було складно призвичаїтись до життя в степовій зоні. Тяжко було і через те, що місцеві жителі насторожено ставилися до нових сусідів. Проте, з часом, у багатьох вийшло адаптуватися до нових життєвих реалій. Та все ж були й ті, які так і не змогли подолати свої внутрішні переживання.

Сам же Іван, маючи молоду сім'ю, усвідомлював, що в житті нічого не дається просто так, і одразу після переїзду відкрив два меблеві магазини у новому для нього місті — Вовчанську. Справи йшли добре завдяки зусиллям та важкій щоденній праці. Працювати доводилося без вихідних та відпусток, але підтримка родини додавала йому сил та завзяття. Згодом Іван отримав пропозицію стати комерційним директором місцевої ткацької фабрики, успішним керівником якої він став у 25 років. Отже, він здобув повагу та визнання серед місцевого населення.

Сьогодні

Сьогодні Вільча переживає не найкращі часи. Далось взнаки тривале проживання людей на забрудненій радіацією території. Тому серед населення високий рівень смертності й онкологічних захворювань. Значною проблемою для селища стало і безробіття. Обіцяні заводи так і не побудували, робочих місць у навколишніх селах та містах також не вистачає. Молодь змушена покидати Вільчу та шукати щастя деінде. Діти та підлітки не мають змоги розкрити свій потенціал повною мірою.

Та попри всі труднощі й негаразди селище живе, а його жителі знаходять сили до-

помагати іншим, дуже схожим на них самих 30 років раніше — переселенцям з Донбасу.

Іван Кель з родиною всіма силами намагається допомагати молодому поколінню розвиватися. Під його опікою футбольна команда селища, яку він особисто тренує і яка є однією з найкращих у районі. Також він переймається і долею старшого покоління: тримаючи невеличкий магазин у центрі Вільчі, пан Іван створює робочі місця, що також дуже важливо для жителів, та ніколи не відмовляє у посильній допомозі тим, хто цього потребує. А ще кілька років тому йому присвоїли звання почесного громадянина селища. Про це він розкаже з певним зніяковінням, адже не дуже любить вихвалити себе. А ось його дочка Анастасія навпаки — із задоволенням розповідає про тата, який для неї є гордістю:

Зліва направо: Іван Кель, Марія Сокольчук, Івар Матерн, дочка Івана Анастасія.
Фото з сімейного архіву

«Тато був категорично проти нагороди, говорив, що ще зарано, але жителі села наполягали, та і наша родина підтримувала цю ідею. Коли тата викликали на сцену для нагородження, я надзвичайно пишалася тим, що є його дочкою». Сама ж Настя також прагне бути успішною. Багато років вона танцює, здобула безліч нагород і завжди з радістю представляє Вільчу на районних, обласних та всеукраїнських змаганнях.

Майбутнє

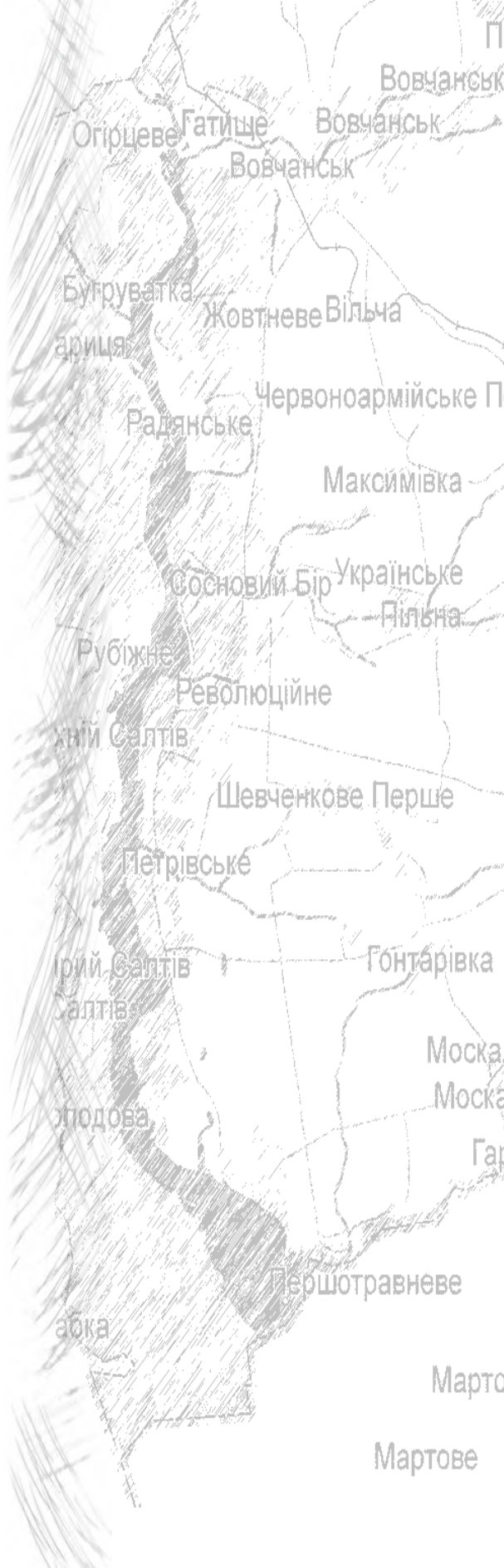
Запитання про майбутнє є чи не найскладнішим у всьому нашому інтерв'ю. Вільча — молоде село, але на сьогодні, на жаль, безперспективне. Ініціативні жителі, і Іван також, шукають можливості для його розвитку, шукають інвесторів, звертаються до обласної ради, але всі їхні намагання розбиваються об непробивну стіну української бюрократії та «формальщини». А тим часом селище рік за роком занепадає. «Вільча — це наша історія. Я й досі у снах бачу те, старе село, з закритими очима можу описати кожен стежинку, кожен хатину чи зламану гілку. Але так склалася доля, що тепер це селище — наш дім. І нам дуже хотілося б бачити його успішним, і ми віримо в щасливе майбутнє тут, у “новій” Вільчі, — ділиться з нами Іван.

Запитання про бачення свого майбутнього ми поставили й Анастасії. Її відповідь щира, але, на жаль, не на користь селища: «Я люблю своє село, і хотілося б, звісно, залишитися тут, але перспективи розвитку в Вільчі наразі немає. Більшість молоді одразу по закінченню школи переїздить в міста, якби була можливість самореалізації тут, я б лишилася, але поки, на жаль, цього немає...».

Але є і другий бік медалі — люди, які звикли жити, зважаючи лише на свої сили,

мають безліч планів на майбутнє. Вони не втрачають оптимізму та віри. Родина Келів мріє відшукати своїх німецьких родичів та нарешті з'ясувати всю історичну правду про своїх предків. Їхні діти мріють відвідати землі дідів та прадідів, адже для них історія родини — їхня гордість. А ще вони мріють, що Вільча все ж стане тим селищем, звідки не захочуть від'їжджати молоді та перспективні люди. І найголовніше — вони готові робити все, щоб справдити свою мрію.

Ми зі свого боку надзвичайно раді цьому знайомству і також віримо в розвиток та процвітання Вільчі.

Дарія Авксентьєва, Патрік Говер

ЛИСТІВКА ВІД МАТЕРІ

(Матеріали збирали Марія Сокольчук і Івар Матерн)

«Туга за Батьківщиною діє на всіх однаково: вона змінює в наших очах картини минулого, ідеалізуючи їх, переваги їх збільшуються, а недоліки пом'якшуються часом та відстанню, доки не зітруться у нашій свідомості зовсім» (Жорж Санд).

Багатьом з нас відома трагедія, що сталась у квітні 1986 року на Чорнобильській атомній електростанції. Сучасна молодь знає про неї від батьків та з уроків історії. Старше покоління спостерігало за новинами по телевізору. Але є люди, які були безпосередніми свідками та учасниками цих подій — ліквідатори наслідків жахливої аварії та вимушені переселенці з зони відчуження.

У масштабах трагедії ця історія — одна з тисяч, але вона унікальна, бо описує досвід, переживання та біль людини, яка була змушена покинути своє розмірене життя та почати все спочатку, там, де про минуле щасливе та безтурботне життя нагадувала лише назва — Вільча.

Наталія Ткаченко, яка зараз працює у Вільчанській загальноосвітній школі заступником директора з виховної частини, ділиться своїми спогадами, переживаннями та розповідає про життя, розділене на «до» та «після». 1993 року її разом із багатьма односельцями переселили з Вільчі, з Полісся, до новоствореного селища з такою самою назвою в Хар-

Наталія Ткаченко.
Фото з сімейного архіву

ківській області. Маючи 11-місячного сина на руках, пані Наталя була вимушена покинути свою малу Батьківщину та облаштуватися на новому місці, звикати до інших умов життя, та навіть до природи, адже Полісся, де вона народилася, дуже відрізняється від Слобожанщини.

Життя пані Наталі змінилося ще до моменту фактичного переселення у харківську Вільчу. Це сталося 1 травня, коли вона одержала листівку від матері. Тоді пані Наталя разом із сестрою проживали у Хмельницькому, де вона проходила навчання. Через відсутність можливості спілкуватися телефоном зв'язок із рідними сестри тримали через перемовний пункт. Але так сталося, що, попри те, що батьки замовили розмову на 30 квітня, поговорити в них не вийшло — абонент не з'явився: «После 26-го на 30-е мая [оповідач має на увазі квітень — авт.] они нам... нас вызвали на переговоры, заказали нам. И вот мы приходим на переговорный пункт, сидим, час нас никто не соединяет, 2 часа. Мы уже обращаемся, они нам говорят, потом, через... Мы еще ничего не знали. 30-го мая [оповідач має на увазі квітень — авт.], будучи... Мы, правда, в Хмельницком, мы не знали, что случилось. И вот когда мы подошли, что ж такое, они говорят: “Ваш абонент не явился на переговорный пункт”. Ну, как это там не явились, они нас, родители вызвали, а они не явились». А вже 1 травня пані Наталя отримала від матері вітальну листівку, в якій було лише одне речення: «Домой не ехать, на атомной ЧП».

Через радянську політику замовчування тільки на початку травня стали відомі подробиці трагедії на ЧАЕС: «А тогда, уже после 1-го мая начали вот то же говорить, рассказывать и так... это было очень жутко. Поэтому я, будучи студенткой, когда мне сказали

родители, ехать вообще нельзя. И куда ехать, что делать? Ну, все пережили как-то, может, и родители поэтому рано ушли из этой жизни, потому что очень много пришлось пережить, это все пропустить через себя это».

Повернувшись додому вперше після аварії, пані Наталя не впізнала своє селище — безліч військової та вантажної техніки, військових та пожежних: «Это было страшно смотреть, этот поселок превратился, знаете, вот такой, вот как пункт эвакуации. Да, когда все сбрасывают, съезжаются все, вот это было...». Розуміння того, що відбувається щось страшне, було, але люди продовжували жити в звичному ритмі — збираючи гриби та ягоди, ласуючи дарами природи, отруєними радіоактивними забрудненнями: «Приехала как раз машина пожарная, они дома обмывали. И пожарные вышли, начали обмывать, увидели клубнику. К маме, говорят: “Можно?” Она говорит: “Ну, я не знаю, можно или нельзя”. И они брали ее, ели, а она такая была крупная, красивая, это вообще».

Розмови про переселення почалися ще 1988 року. В той час Наталія повернулася до рідного селища після навчання у Хмельницькому, та попри проблеми з працевлаштуванням, вона почала працювати у школі, була піонервожатою. Після аварії життя в польській Вільчі вирувало — асфальтували дороги, розпочалося будівництво нової школи, працювали 4 деревообробні заводи: «Железная дорога у нас была Москва-Хмельницкий-Житомир, и вот это все там... поезда ходили. Мы жили там, в принципе, в таком, знаете, как центре. Нам было удобно и выехать куда-то, и работы у всех были, и все на свете, вот».

Переселення все ж стало неминучою подією в житті пані Наталі, хоча, як їй самій здається, життя у рідній Вільчі було б не гір-

ше за нинішнє: «И вот многие люди сейчас говорят и, кстати, я, наверно, тоже склоняюсь к некоторым таким моментам, что вот, наверно, если бы нас не трогали, уже мы остались там жить, мне б кажется, мы бы жили. И жили не хуже...».

Серед усіх запропонованих варіантів для переселення — Київська область, Башев, Біла Церква, — більшість вибрала Харківську область, бо хотіли жити разом, мати підтримку один одного. Переїзд родини Наталі розпочався 1992 року. Остаточо вона разом зі своєю сім'єю переїхала у Вільчу 20 квітня 1993 року. Для них переїзд був шоком — погода, робочий стан будинків, умови: «И вы знаете, такой был немножко шок. Мы оттуда ехали — было тепло, солнечно, в туфлях. Сюда приезжаем, а здесь лежит снег, грязь, болото, и мы забыли, что такое туфли, и надо было все это начинать».

с. Вільча. Фото Марії Сокольчук

Наталія Ткаченко і Івар Матерн.
Фото Марії Сокольчук

Однією із проблем нового життя була робота, точніше сказати, її відсутність. У Вільчі Харківської області, на відміну від Вільчі Київської області, дуже мало підприємств, тож багато хто з переселенців тяжко переживав неможливість працевлаштуватися та забезпечити достойне життя собі та своїй родині. На думку самої пані Наталі, життя було б зовсім іншим за наявності більших можливостей для цього: «И вот поэтому, когда вот смотришь на это, вспоминаешь, что у нас там было ну очень много заводов, очень много разных вот предприятий, и люди все были при работе, при деле, жизни рады... Совсем, совсем, совсем другое здесь стало. Мне кажется, если бы этот момент в жизни нашей, когда мы сюда переехали, был как-то решен, и, наверное, для многих людей в этой жизни, в частности, это, я уже могу сказать, для моего покойного мужа это было бы совсем другое. Совсем бы другая жизнь была».

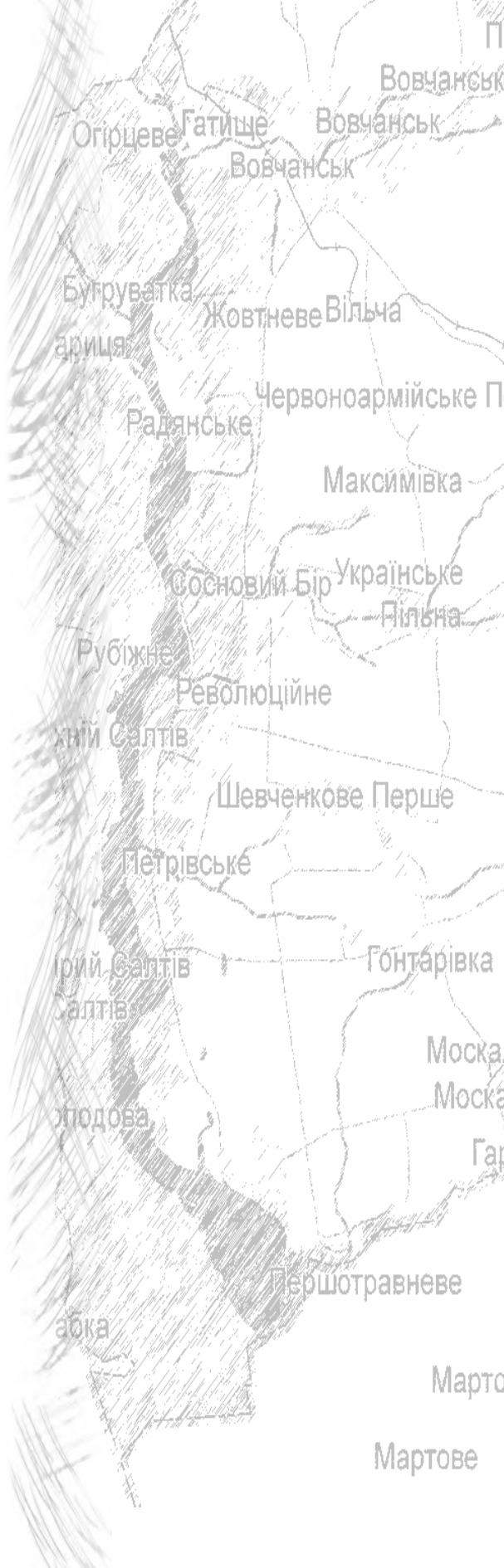
Пані Наталя, продовжуючи цю розмову, навіть пов'язує смерть свого чоловіка з цим чинником: «Я вам честно говорю, я потеряла мужа в очень молодом возрасте, ему было 37 лет. Все проблемы у него начались из-за того, что здесь не было работы, понимаете?».

Спочатку місцеві сприймали вільчанців із упередженням: «Я считаю, что, наверно, где-то в чем-то они немножко не понимали, где находится вообще этот Чернобыль, в какой области Украины находится. Они почему-то на нас говорили «бандеры» (смеется), что мы приехали с Западной Украины. Ну, вы знаете, да вот говорят. А то, что мы приехали практически из Киевской области, и мы... это вообще наш поселок находился, значит, граничил из 3-мя областями: вот Киевская область, мы граничили с Белоруссией». Зі свідчень пані Наталі, згодом місцеві жителі прийняли їх,

зрозуміли, що вони такі самі працюючі та хазяйновиті. За майже 25 років саме переселенці змінили сіру «пустку» Вільчу на квітуче, зелене та яскраве селище.

Зі слів пані Наталі можна зрозуміти, що цей переїзд певною мірою давав надію на безпечне життя, давав нові сподівання. Адже заплановано було багато — школа, клуб, дороги, будинки з усіма зручностями. Проте треба враховувати, що селище будували прискореними темпами, деякі будівництва були призупинені, і, як виявилось, на довгі роки. Проблема з нестачею робочих місць була й досі залишається дуже гострою.

Більшість вимушених переселенців відвідують свою стару Вільчу. Пані Наталія також продовжує цю традицію: відвідувати стару Вільчу на батьківський день. Вона розповідала, як з сином їздили до Вільчі: «Вот мы ехали, я ему рассказывала, что мы приедем, и нам еще очень долго надо будет по улице идти, потому что так далеко наше кладбище там одно, а потом от школы там далеко надо будет идти, Алеша, ты наберись терпения, туда-сюда». Насправді ж, під тягарем спогадів сприйняття минулого стало іншим, меншим, ніби стисненим, але те, що здавалось меншим, не стало для пані Наталі менш значущим: «И мы, вы знаете, я сама удивилась, вот мы вот идем по улице, она конечно такая была широкая улица, оно сейчас все заросло, такое как... И вот, правильно, мы только вышли — и вот раз, повернули и мы уже дошли. Он говорит: «Мама, а ты говорила, далеко идти». А оно какое-то, знаете, такое какое-то сделалось маленькое, как вот, вы знаете, как вот, сузилось, честно, вот прямо на глазах... я сама не ждала... Я сколько ходила на работу в школу, это было далеко, ну, очень, а тут раз — и все».

с. Вільча. Фото Марії Сокольчук

Ще одним спогадом з цієї поїздки на малу Батьківщину для пані Наталі є барвінок. Під час її життя у Вільчі його не було багато, а тією весною він заплів будинки та цвів блакитним. За повір'ями, барвінок символізує єднання живих із предками, уособлює невмирущу пам'ять про покійних. Здається, що він так рясно цвіте у Вільчі як символ тих, хто постраждав внаслідок трагедії, як символ єднання між минулим та нинішнім життям тих, хто був вимушений покинути свою малу Батьківщину.

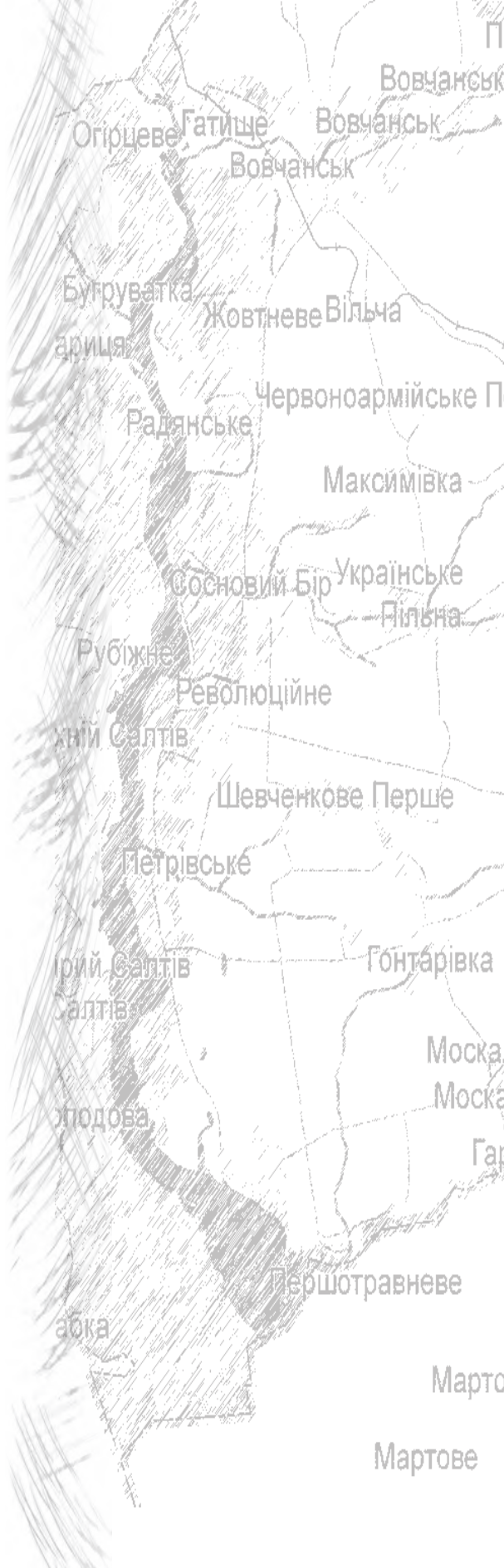
З тієї поїздки пані Наталія із сином привезли вивіску з адресою, де жила мама Наталі — “Алексеевская № 94”, і зараз вона

кожного дня нагадує про життя у Вільчі, зі своїми складнощам та турботами, але життя на рідній землі, у рідному домі: «И вот она мне каждый день напоминает исто... У меня на сарае на дверях написано «Алексеевская № 94» с той Вильчи. Это наша память, он говорит: пусть будет, вот. Вот так вот. Хотя что-то, хоть что-то...».

З сучасного вільчанського повсякдення пані Наталія з гордістю розповідає про школу, в якій працює. Наразі вона є центром життя односельців. Протягом року життя у школі вирує, школярі організують свята та концерти, на які чекає все село. Також є надії та сподівання на те, що Вільча буде розвиватися, з'являться місця культурного просвітництва, з'являться робочі місця для молоді.

Багато переселенців зауважують, що трагедія певною мірою розділила життя на дві частини «до» та «після», і пані Наталя — не виняток. Вона тепло згадує свою малу Батьківщину: «Вот это, по-моему, каждый день, когда начинаешь вспоминать, они все были хорошие, яркие и приятные. Потому что это было, это было дома, это было дома...». 25 років минуло після її переселення в нову Вільчу, і вона вважає її своєю другою малою Батьківщиною. Разом із односельцями вони вдихнули нове життя у селище. Попри те, що доля змусила їх попрощатися зі своєю рідною землею, тут вони створили свій дім, де є місце дружбі, підтримці, теплим спогадам та суму за своєю малою Батьківщиною.

Не слід оминати події, що сталися в Україні 2014 року — у ході воєнних дій у Донецькій та Луганській областях багато людей зіткнулися із необхідністю переселення. Враховуючи подібний складний досвід, вільчанці прийняли переселенців з Донбасу,

підставили своє плече та допомогли втриматись на ногах у скрутній ситуації: «Мы пережили то, что это такое — срываться с одного места, поехать в другое, где ты чужой, где ничего нет и ты ищешь хоть какую-то поддержку. Не надо материальную, просто моральную поддержку, понимаете, поэтому, наверно, люди и понимают, что этим людям тоже нужна какая-то поддержка. Мы всегда стараемся, вот и детки, которые приходят в школу, мы стараемся помочь им там и тетрадками, и тем, и сем, у кого одежда какая осталась, у кого что. И консервацию носим, и продукты носили...».

Майже два десятиліття розділяють трагедії чорнобильських та донбаських переселенців. Це історії того, як життя може змусити людину змінити свою малу Батьківщину. Це історії того, як доля посилає випробовування, але люди не ламаються, не втрачають оптимізму та жаги до життя: «Я всегда говорю, что... и сына так учу: всегда надейся, что все будет хорошо, так должно быть. А если мы опустим руки, не будем думать об этом, что тогда? Нужно ждать, надеяться, что все равно будет все хорошо».

Владислава Якименко,
Каролайн Еберштайн

СПОГАДИ ОЛЕКСАНДРА БРЕЙТЕНФЕЛЬДА ТА ПЕТРА ГОНЧАРЕНКА

8 серпня 2017 року Владислава і Каролайн поспішали на зустріч з Олександром Брейтенфельдом та Петром Гончаренком. Саме в цих людей, корінних жителів Полісся, наші інтерв'юери спробували дізнатися про особливості переселення, про труднощі, з якими вони стикнулися, як адаптувалися до життя в новому місці.

Олександр Брейтенфельд: «Народився поряд з тою нашою Вільчею, в Поліському районі Київської області. Там ми проживали на момент аварії. А народився я — там 15 кілометрів село Кливини, вони ще ближче трошки до самого Чорнобиля. І потім батько в 1972-му році, по роботі йому надали житло на станції Вільча. І ось ми переїхали, з 1972-го року проживали на станції Вільча, от. В 1976-му році я там закінчив середню школу і в 1977-му році призвався. Направили служити мене на той час в Германську Демократичну Республіку, де я прослужив майже 6 років. За цей час я оженився, там же в Німеччині в мене народилася дитина. В 1983-му році звільнився і почав працювати у Поліському держлісгоспі водієм».

Петро Гончаренко: «Я, Петро Гончаренко, родився в селищі Поліському Київської області Поліського району. На... в 1982-му році я служив в армії в Москві, в Генерально-

Олександр Володимирович
Брейтенфельд.
Фото Вікторії Науменко

Петро та Валентина
Гончаренки.
Фото з сімейного архіву

*Олександр Брейтенфельд,
Владислава Якименко,
Каролайн Еберштайн.
Фото Олександра Негатіна*

му Штабі. В 1986-му році в апрелі місяці я уволився. І коли я уволився, почалася аварія на Чорнобильській атомній станції, де я пішов працювати водієм в Прип'ятський автопарк. Возив начальника народного контролю Дерев'янка Григорія Михайловича. З 1986-го року по 1990-й рік проживав у селищі Поліському і робив в зоні, 30-кілометровій зоні, зоні безумовного відселення».

І пан Олександр, і пан Петро були земляками, мали подібну життєву ситуацію, навіть професії були однакові на момент аварії на ЧАЕС — обидва працювали водіями. Усвідомлення масштабів та небезпеки від події 26 квітня 1986 року прийшли до цих чоловіків не одразу, адже радіацію вони відчували на собі лише згодом. «Ми не вірили, що такі будуть масштаби і що ця біда така підступна. Невидима і підступна, от. Їхали куди завгодно, якось не було такого чувства, що це я поїду кудись, і там буде радіація, і там мені буде зле чи погане. Такого якось не було. В основному в перші дні працювали на евакуацію населення із 30-кілометрової зони, от. І робота у нас тоді була пов'язана весь час, що в зону заїжджали дуже, дуже часто», — згадує Олександр.

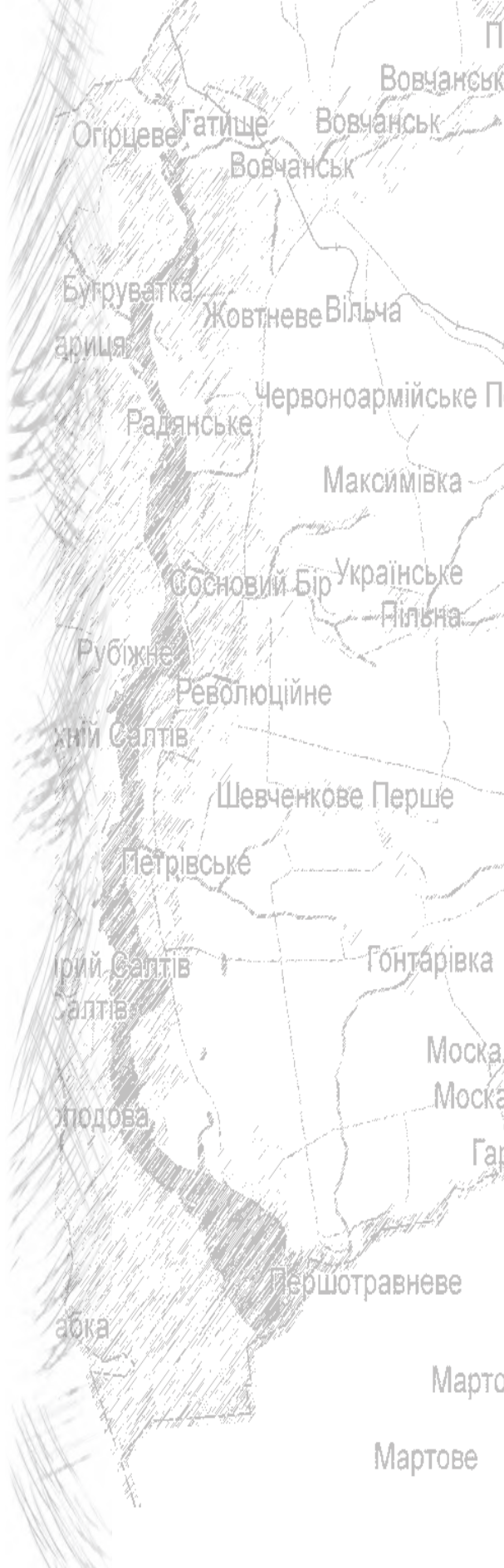
Необхідно зазначити, що велика кількість свідчень переселенців про Чорнобиль наповнена сюжетами, в яких вони порівнюють своє життя з війною та ділять його на дві частини: на життя до та після аварії. Олександр Брейтенфельд також говорить про цей поділ, адже він чітко усвідомлює: «Хотя якби вернуть назад до 26-го квітня 1986-го року, то я б туди вернувсь... І я думаю, що більшість із нас так би зробили. Тому що от я тоді в паузі вам казав, що у нас життя було навпіл поділене: до війни оця дата, 26-те квітня — вона стала якби водоміром до війни і після війни. Хоча

в страшному сні не могло приснитися, що в нас може бути ще і справжня війна, в котрій стріляють. Те страшно...».

Люди по-різному ставляться до змін в їхньому житті: хтось драматизує та не бажає нічого міняти, хтось вірить у зміни та позитивний ефект від них, сподіваючись на краще. Переселяючись на нову територію, пан Олександр та пан Петро спокійно поставились до цього, адже на їхній малій Батьківщині жити було заборонено. «Іхали, тому що було, ну, як, необхідно. В нас зона вимушеного відселення, нас — хотіли, не хотіли їхати — все рівно треба було. Так що уїжджали», — зазначає Олександр.

Петро Гончаренко згадує, що перше враження від переселенців у місцевих жителів було зовсім не позитивне: «Коли ми переїхали в ці нові наші краї, населення нас восприняли не дуже радісно. На нас казали “чорнобильці”, що ми радіоактивні, що ми заразні, що ми прокажені були, інкогніто. Нам завідували за те, що нам доплачували так звані “гробові” — це компенсація на пітання, яка виплачувалася щомісячно за законом. Но в даний момент вона в районі 150, до 200 гривень, а на той час було всього 30 рублів. Казали “гробові”, тому що гроб стоїв тоже 30 рублів, от. І нам платили ці гробові, а місцеві жителі нам заздрили, що нам платять такі гроші. І так же нам законом були такі льготи, як 50% оплата комунальних послуг».

Порівнюючи життя в старій та новій Вільчі, наші респонденти, як і більшість вільчанських жителів, неодмінно роблять великий акцент на кліматичних умовах. Петро Гончаренко згадує: «По сравненію з тою Вільчею — там єсть ліси, тут лісів таких нема. Там клімат помірний, тут — жара. Тут, в Хар-

ківській області жарче набагато, ну, і у порівнянні грибів там — тут стільки немає, як там, ягід... Там нас кормив ліс — гриби, ягоди, охота, рибалка. Природа була замечательна там. Она і зараз єсть замечательна природа, от. Ну, маленький, так сказати, рай, окраїна Київської області. Ну, все це зіпсував Чорнобиль, аварія. Після аварії все це прекратилося, люди там зараз не проживають, все закрито через високий радіаційний фон». Пан Олександр також наголошує на відмінностях природних умов та оповідає про допомогу переселенців в озелененні селища: «І я з сім'єю переїхав у червні 1993-го року. Ну, так теж тут важко було звикать. В нас були природа, ліси. Ну, по-перше, що це Батьківщина, звиклі до всього, а тут — пустеля. Це зараз ви приїхали — от сади, парки і дерева, все. А тут було, у 1989-му році, тут ще збирали пшеницю, тут просто були поля. Оце що лісополоси, оці лісосмуги, вони по посьолку єсть, це колись робили захист від суховіїв. Так оці посадочки в нас осталися, це були перші наші зелені насадження. Ну, зараз, звичайно, що у кожного свій садочок, і так взагалі дерева понаростали так».

Цікавими є спогади про речі, які вивозили з забрудненої зони. Здається, що люди хотіли перевезти на нове місце проживання абсолютно все. Петро зауважує: «Люди уїжджали, хотіли взяти із собою все, забирали даже те, що не треба. Вони брали дошки там, іржаві ті каструлі, воно там не тре... тут не треба, но вони брали, все брали, от. Бо тому, що їхали в чужий край, не знали, що тут нас чекає, от».

Перші місяці після переселення цих чоловіків турбували дві речі: по-перше, облаштувати оселю на новому місці, по-друге знайти роботу. Так, пан Олександр з цього приводу згадує: «Старались настроїть бит. Якби знали,

що ми вже сюди приїхали, значить треба жить так, як уже привикають на новому місці, якби вважаємо своєю невеличкою новою Батьківщиною, маленькою, куди діваться. Хоча скачаємо, конечно. Туда приїжджаєм — там все розбито, розвалено, но все рівно їздимо подивитися на свої руїни, де ми жили, і те кортить. Вспомінаєм, сльози навертаються».

З першим завданням вільчанці впоралися — змогли налагодити свій побут, а друге завдання було їм не під силу, адже воно вже залежало не від них. Олександр Володимирович зазначає: «А людям робить було ніде в більшості. Я тоді, на момент, як ми переїхали сюди, мені було 34. От, самий, можна сказати, розквіт, треба кудись вкладати свої уміння і сили. Ну, а тим не менше, якраз почалась така ж епоха розпаду і все таке, що робити не було, важко було на роботу і... Це дуже було обтяжлива така ситуація — змиритися з тим, що немає роботи. У нас же, ну, крім от школа, водоканал наш, которий городський, дитячий садок, магазини, оце можна сказати, що вся робота так. Воно взагалі-то при плануванні посьолка планувалось, що будуть якісь десь роботи, але воно все якось так поїхало, Союз розпався. А то можна сказати, що до кінця 1993-го року нам будували посьолок іще за рахунок Союзу, а потім уже чисто на Україну відійшло. Звичайно, що ресурсів не доставало».

Те саме підтверджує Петро Іванович: «Ну, не співпадали з ніякою реальністю наші очікування. Ми думали, буде хорошо, буде робота, те, що нам обіцяли тут руководство області, в цій Вільчі, в новій. Що буде завод, що буде робота для переселенців, всі блага життя, ето ми нічого не увидели. Ні роботи, ні благоустроєних домов. Приїхали — просто були коробки цегляні, прошиті в дирках,

Олександр Брейтенфельд з дочкою.

Фото з сімейного архіву

Сім'я Гончаренків.
Фото з сімейного архіву

що сквозняки кругом. Криша, яка до сих пір тече, от. Ну, коротше, не очікували того, що нам обіцяли. Все самі, добудовували ці дома, утепляли, от, вирощували дітей своїх, вчили. Роботи не було, ну ми вимушені їздити по всій країні в пошуках роботи, в заробітках їздили, от. Їздили, я їздив особисто в Москву, в Харків, в Київ, щоб прокормить свою сім'ю. На даний момент я на пенсії, інвалід Чорнобиля І-ї категорії».

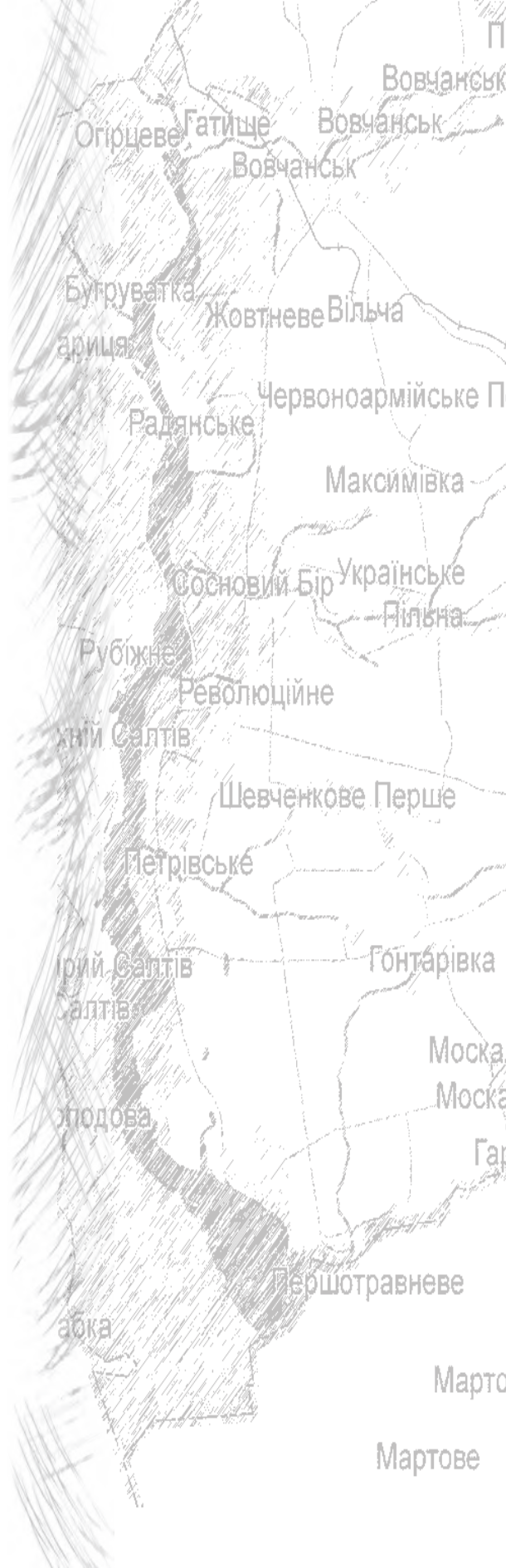
У цих свідченнях не можна не відчутти справжні розчарування та біль, які пронизують цих чоловіків. Вони адаптувалися до життя в новій Вільчі, звикли до її клімату, населення, вважають її другою Батьківщиною, але все одно інколи їх турбують сумніви, пов'язані з питанням: а чи правильно вони зробили, що переселилися саме сюди? Пан Петро свідчить: «Я вважаю, що люди, які поїхали ближче до Києва, єто наш обласний центр, вони живуть там на... лучше, ніж ми тут. Там є робота, тут ніякої роботи немає. Вільча єто, з 1992-го року єта Вільча, тут ніякої роботи на протязі 25 років. Обіцяли, но так і не зробили. Обіцяли птичник зробити, Лиман-Вільча, птахоферма, так до сих пір ніхто його нічого не зробив. Гроші з Чорнобильських фондів поступали на їх рахунки і пропадали. Ні один зараз вільчанин не працює за рахунок цих фондів. Працюють в Харкові, в основному молодь біжить звідси, в Київ. Зараз, коли відкрили цій безвіз, їдуть в Європу в пошуках кращої долі, в заробітках».

Пан Олександр говорить, що все ж його родина звикла до нових умов, вони вкоренилися, тут вже народилися їхні онуки: «Ми вже трошки і звикли, потому що, ну як ми... уже не... По-перше, не молоді, відчуємо, що це вже наша домівка буде назавжди. І назад нас уже, ми, хоча вначалі ми може б і хоті-

ли переїхати назад і багато хто хотів, і багато хто виїхали. Просто в Київську область, якщо не додому, то хоча б в Київську область, ну, а так ми уже обжилися трошки, ось так, мабуть. Уже онучки тут понароджувалися, от».

Між тим на тлі загальних свідчень про адаптацію та появу нового життя у Вільчі спогади тяжіють до тотального розчарування та трагізму. Зокрема, Петро зазначає, що майбутнього в селища немає: «Я вижу своє майбутнє таке ж, як і майбутнє Вільчі: она поступово буде вмирати, молодь уїжджає звідси, залишаються старі люди, вони поступово помирають. Поначалу тут приїжджали із Харкова, із інших міст України, купували дома. Зараз ніхто не купує, тому що в людей нема грошей. От у мене на даний момент он другий дім стоїть батьківський, він стоїть уже 7 років. Його ніхто не купує, тому що він спарений і у людей нема грошей. Він стоїть порожній. І таких по Вільчі домів зараз більше 100 штук, які не можуть продатися. Но, поступово ця Вільча буде по-ми-ра-ть, як вимираюча деревня... А можливо, щось і трапиться, хороше таке, лучше, що може правительство одумається, от і зверне увагу на цих людей».

Попри це, Петро Іванович, говорячи про незворотній процес занепадання Вільчі, сподівається на краще. Так, звичайно, ці песимістичні думки можна зрозуміти: переселенцям багато обіцяли, нову Вільчу бачили як зону «великого експерименту» з новим плануванням, новими комфортабельними будинками, з фабриками та заводами. Але крім самих будинків, школи, амбулаторії, тут не було створено нічого, і це не може не турбувати жителів Вільчі, які виявилися заручниками ситуації та вимушені жити тут, а працювати деінде. Зокрема, Олександр Володимирович зазначає: «Коли ця Вільча, вона проєктувалась уже

Сім'я Гончаренків.
Фото з сімейного архіву

коли... 1989–1990 рік, тут все компактно, по-перше, дуже добрі умови для проживання, от. Якби весь проект виконали, цьому посьолоку взагалі не було б ціни. Тут же в нас оце йде пустир, він відсутній, а тут був запроєктований прекрасний стадіон, церква дуже велика, алеєчки, там все. Тут то вже зараз поносили будівлі... Прекрасний торговий центр мав це бути, от. Побутовий комбінат, ну, все-все необхідне тут було запроєктовано. Ви ж бачите, поліклініка он яка на наш посьолок, там денний стаціонар, ну, умови це... якби все воно зробилось до кінця, це було б чудово. Ну, не хватило, мабуть, і средств, і сил, а може, в останній час у кого там і бажання великого не було, щоб його закінчити, так, як треба».

Спогади Петра Гончаренка та Олександра Брейтенфельда дуже схожі між собою. В них є все: і турботи, переживання, сподівання та розчарування, реальність та віра. Найголовнішим моментом для них та для всього селища Вільча є той факт, що наші герої Олександр та Петро бачать Вільчу своїм домом, де народжуються їхні онуки: «Тут внуки народилися, все рівно життя, це початок нового життя...».

Марія Сокольчук, Івар Матерн,
Анастасія Грязнова

ЖИТТЯ СІМ'Ї ІВАНЮКІВ КРІЗЬ 30 РОКІВ

«Вся сім'я — це була синочок, дочечка, я і чоловік. Це все наша рідня, наше все». — Валентина Іванюк.

1983 року, щойно одружені, сім'я Іванюків переїхала в селище Вільча. Через два роки народився син, пізніше, 1987 року, з'явилася на світ донька. Здавалося б, що подружнє життя йде собі. Але поміж цих радісних подій, 1986 року за 50 км від затишного селища відбулася жахлива катастрофа — аварія на Чорнобильській атомній електростанції. Велика кількість радіоактивних ізотопів поширилась у навколишньому середовищі. Ця подія безповоротно змінила життя тисяч сімей, зокрема й життя сім'ї нашої респондентки.

Валентина Іванюк згадує сюжети з життя після аварії: «Страшно. У нас стояла воєнська частина, дома там і криши мили, і все. Діткам не разрешали ми, щоб гралися в пісочку, через те, що там воно все було [радіоактивне]. Представляєте, дом помили, вода стекла, ну, воно все там, ну, як кажуть, не можна було ні молока дитині [дати], все було привізне».

Залишатися і надалі у Вільчі було неможливо: «Син себе дуже погано почував, його з носа сильно кров лилась», — розповідає Валентина. Тож потрібно було їхати. 1992 року Валентина Іванюк разом із чоловіком та дітьми були вимушені переїхати до Харківської області. Тут, у Вовчанському районі, будували селище для переселенців з Чорнобильської

Валентина Іванюк.
Фото з сімейного архіву.

Валентина Вікторівна Іванюк.
Фото Ганни Негатіної

Валентина Вікторівна Іванюк.
Фото Ганни Негатіної

зони, будували «нову» Вільчу. Валентина згадує про ці часи: «Приїхали сюди. Будинок зовсім не був ще построєний — поли були, як кажуть. То не електрики не було, нам підключали. Ну, в общем, виживали ми дуже тяжко спочатку. Не було доріг, уже після нам їх зробили. Син пішов тут у 1-й клас, дочці було 5 років. Він робив... Ой, в школу возили ми його в Вовчанськ автобусом. Цих, магазинів у нас не було тут, приїжджала лавка. Холодно, роботи не було...».

Селище було зовсім пустим та необжитим у той час, як їхня покинута домівка була обвіяна родинним теплом та затишком: «Вони не разрушені доміки були, ми оставляли їх зовсім цілими. Ми мили поли, застеляли ковриком, окна забивали дошками...». Усе було покинуто. Кожну річ перевіряли дозиметром на наявність радіації, все, що було заражене, залишали.

Тяжко було на новому місті, однак намагалися допомагати один одному, особливо тим, які щойно приїхали: «Да, у нас, вони ж приїхали, веці там вигружать, біжимо, там веці вигружаємо, забрали в нас... Пока там, ми же ж трошки обустроїлися, вже ж тепло в хату поступило, там же ж іще холодно, не підключили нічого. Вони в нас по неділі, по місяцю ж жили сім'ями. Так один одному допомагали».

Валентина розповідає, що із сусідами і досі живуть дружно. Майже всі сім'ї, що жили у «старій» Вільчі, переїхали сюди, тож знайомі вже давно і тримаються один за одного. Проте пані Валентина зауважує, що контакт з мешканцями районного центру вільчанцям вдалося налагодити згодом. Мешканці Вовчанська прийняли вільчанців навіть дещо боязко: «Дітки як наші поїхали у школу, в Вовчанськ, боялися. Бувало таке, що навіть некоторые мами давали ложки з собою, тому, що... наших діток, тіпа що вони, як кажуть... заразити [можуть]».

Складно було і з роботою. Незабаром після переїзду до Вільчі відкрили школу, відкрився і дитячий садочок, у якому Валентина мала змогу працювати вихователькою. А чоловіку, що раніше працював на нафтобазі, не щастило знайти роботу в селищі: «Його й ухи повідмерзали, пока він ходив пішки, а звідтіля, з Вовчанська, це доріг же ж не було. Тут що літо жарке, а зима дуже холодна. І вуха були повідморожені, і... ну, в общем, тяжко йому. Ну, еслі хотів працювати, то він змінював, навроно, професій п'ять. Він і асфальт ложив... На самом деле він закінчив технікум, він в нас агроном, [...] через те він по озелененню працював».

Немає і зараз у Вільчі робочих місць, хоч і обцяли побудувати переробний комбінат тощо. Час іде, молодь їде до міста, бо тут

Альтанка у дворі родини Іванюків. Фото Олександра Негатіна

Валентина Іванюк з онуками.
Фото з сімейного архіву.

не бачать перспективи. Цього року на випускному балі було лише троє дітей. Селище порожніє. І лише каштани, висаджені понад дорогою, з кожним роком стають могутнішими та більш розлогими. Валентина дуже пишається цими каштанами, адже їх посадив її чоловік.

Про «стару» Вільчу іноді згадує, бувають часи, що наринє сум за старою домівкою. Навіть синові, який був зовсім маленькою дитиною, складно було звикнути до нового місця: «Плакав, плакав, що я хочу додому. Було таке. Я хочу додому, забивався в куточок і плакав, що я хочу додому».

Але повертатися пані Валентина все ж таки не хоче, адже заради дітей сюди переїхали. Син почувається тут краще, тільки у доньки, що народилася уже після аварії на ЧАЕС, дуже болять ноги. Валентина розповідає, що дуже хвилювалася, аби донька народилася здоровою, адже знала про негативний вплив радіації під час вагітності.

Вважаючи нову Вільчу своєю домівкою, пані Валентина з сумом та тривогою згадує про стару — польську Вільчу, від якої вже майже нічого не лишилося: «Я вам розкажу правду: відкривали наші дома і криші познімали, ми оставили і діван отам, і стулчики. Приходимо туди — наш діван стоїть у сусіда, вони все... Потом уже розрушали — все гребти, сюди перевозити. Їх уже не провіряли, де їх уже не провіряли».

Тож час плине. Залишилися лише спогади про події, що сталися понад 30 років тому. Багато чого було покинуто, загублено назавжди, але найголовніше залишилось — це сім'я, те родинне коло, з чого і починається дім!

Світлана Телуха, Торбен Крістофер

ПЕРЕСЕЛЕННЯ — ЦЕ СКЛАДНО: ІСТОРІЯ РОДИНИ КУРАКО

(Матеріали збирали Ігор Андрійчук,
Торбен Крістофер)

«Ми приїхали в пусту голу хату...».—
Курако Майя.

Переселення — це трагічна подія, пов'язана з переживаннями, провадами, збираннями та очікуваннями. Історія родини Курако пройшла випробування переселенням із немовлям на руках. Навіть факт поступовості в організації переїзду із зони безумовного відселення на територію Харківської області в нову Вільчу ця родина не сприймає легко.

Майя Курако згадує, що переселення було складним: «Важке вообщє переселення було того, що ми переїхали із одної місцевості у степ, це було дуже важко. Важко привикнуть до всього було. Того, що ми переїхали в поле, де нічого немає». Враховуючи ті факти, що переселенці мали переїжджати до новозбудованих будинків з комфортними умовами для проживання, їм довелося перевозити з Полісся чимало речей. За словами пані Майї: «Ми їхали, у нас було 2 фури. Одну ми виписували спеціально. Ми ж їхали не в самих перших, уже знали, що тут з лісом проблема, що не взять там дошку, того, що переселяли. І поли, і все, ну, тут поли були, ну вже в нас всі перестелили». Підлогу в будинку було повністю перероблено, бо вона

Майя Іванівна Курако.
Фото Ганни Негатіної

виявилася дуже гарна на вигляд, але зовсім не практична під час ходіння по ній. Тож родина Курако, крім речей, консервації, продуктів, везла з собою дерево для завершення будівництва оселі: «Ну, речі були, продукти, в кого яка консервація була, всі забирали. Да, нашому сину було там 4 місяці всього. З собою везли, і мука була, і сахар. Того, що їхали в нікуди, не знаємо, як тут було».

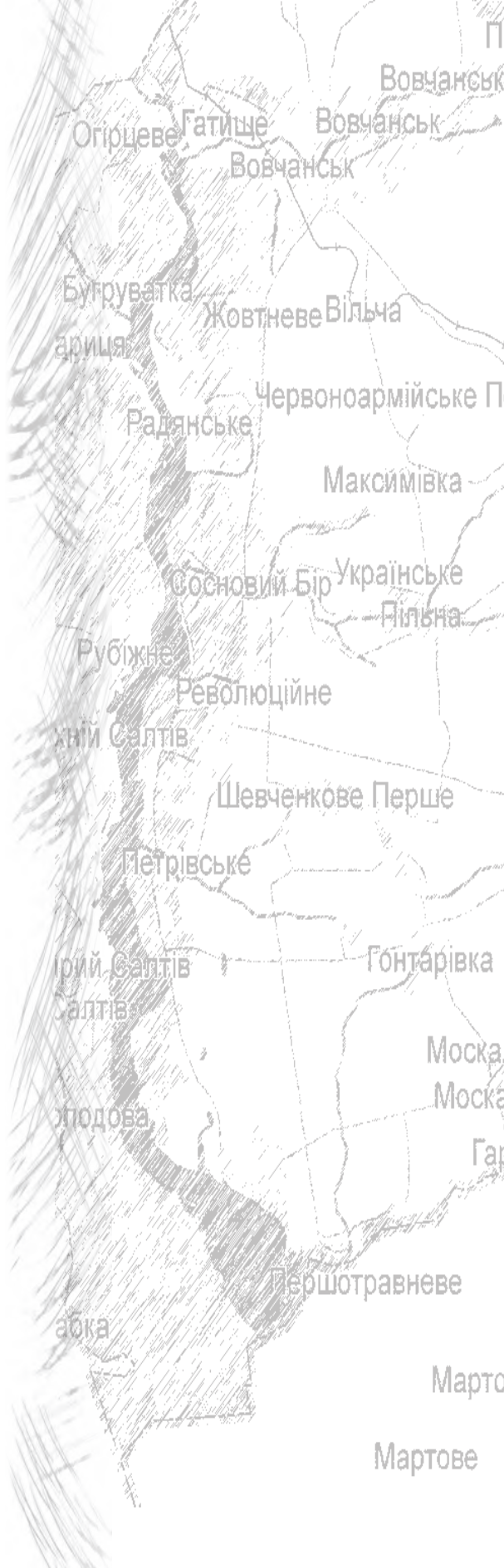
Переїхавши в нову Вільчу, родина Курако зіткнулася з багатьма труднощами, зокрема з нестачею продуктів харчування. Вихідцям з Полісся бракувало їхнього найулюбленішого овоча — картоплі, оскільки пан Євген мав білоруське походження, за словами дружини: «Чоловік — білорус, він бульбаш. Це не зря говорять бульбаши, того що бульба — це картошка у них». Родина переселилася в травні, а для Вільчі сезон посадки картоплі вже закінчився: «Ми переїхали в маї місяці, картошку вже не можна було посадити, тому що є різниця там, що ми садили в маю картошку, от, ну вообщє. Тут надо дуже рано, тут в апрелі. До 10 апреля уже всі обсаджуються, того що тут горить, ну, погода така. Воно тоді не росте. Ну, а так як зразу переїхали, нічого не було, що було їсти — макарони, да, от і все. І так що, ну, не знаю, дуже важко було, в цьому плані». Пан Євген з цього приводу зазначав, що: «Я вермішель зїв на 20 років вперед».

Складно було адаптуватися переселенцям до нового для них клімату, дуже не вистачало рідної природи, особливо лісу: «В ліс, от до лісу хотілося б. Втомилися від цієї жари, того що жара ето, ну, виснажує людей. Особенно, коли люди боляють, гіпертоніки, у нас дуже багато гіпертоніків на Вільчі. Не знаю, може, связано це із Чорнобилем, що так, ну, связано більше всього того, що Чорнобель

там на сосуди, на... та весь організм пострадав, просто-напросто». Згадують і певні моменти, пов'язані з комунікацією з місцевими жителями: «Як ми говорим, ми зразу як сюди переїхали, говорили: "Ой, вони ж ізлучають радіацію, вони ж і світяться, мабуть". Налагоджуватися отношенія стали между людьми, коли наші люди пошли на роботу. Вони побачили, що ми не такі уже страшніє, що Чорнобиль... Ми не ізлучаємо, а ми самі страдаємо від цього Чорнобиля, в том, що наш організм поражений. А так ми ніякого вреда їм не робимо, ми такі самі люди, як і вони. Може, десь чуть-чуть в тому плані, що ми хотіли вижити. Нам надо було вижити...».

Розповіді про мальовничу природу та багату місцевість у Поліському районі підтверджує і молоде покоління — Назар Курако, син Майї та Євгена: «Ну, це цікаво, ну, просто інтєресно, як там жили от родітелі. Довольно-таки часто розказують про все це. Як там жили іменно, як вони самі жили там, які там ліси, як там от вообщє... От заробували там на тому ж самому лісі — ягоди собирали, например». Між тим незабаром Назарові доведеться самому покинути домівку, адже він планує здобути вищу освіту та вступатиме до університету в Харкові чи Києві. Знаючи з перших вуст, як складно було батькам переселятися, починати життя з нуля та виховувати старшого брата та його самого, Назар також побоюється за своє нове життя поза межами рідного дому: «Ну, и страшно немного из-за того, что я вроде бы все-таки из дому уезжаю, что от сильно, от что, например, непосредственно ты тут, хотя понимаешь, что я сюда буду приезжать».

Вражає факт усвідомлення молодим поколінням серйозності наслідків перебування батьків у радіаційній забрудненій зоні й те,

як самі батьки говорять про своїх дітей. Зокрема, Майя розповідає: «Наші діти взагалі відрізняються у тому плані, що вони бачать, коли нема здоров'я у батьків. Да, вони бачать, еслі папа лежить, надо тихо. От у нас приїжджали білоруси і племінниці Женіні... вони шумлять, все. Наш папа пішов у спальню, Назар вийшов: "Тихо!". Вони не можуть понять, чого "тихо"? Потом я вихожу, сестрі говорю, що Жені погано, цього, вона їх не може ніяк [заспокоїти], все на вулицю. Наші діти тихо, нишком, щось допомогти, щось, може, цього, того, що, коли погано, я починаю шуршати, починаю бігати, починаю помагати, те-то, те-то... Надо той укол зробити, ну, ми вже знаєм друг друга, які болячки. Ну, звично, і я же говорю, наші діти в цьому вирости, вони бачать, що в батька нема здоров'я, що у матері нема здоров'я. Так же і син, він дзвонить: ви живі-здорові, як, що, до чого, добре, ну хорошо». Ця небайдужість, розуміння серйозності проблем, намагання допомогти, проконтролювати, як справи у батьків, справді вражає.

З болем у серці пані Майя розповідає про сучасні проблеми селища. Це спільна проблема вільчанців: «Робочі місця, тут надо робочі місця. Ми просто-напросто, в мене єть діти і я, як сказати, шкодую те, що вони не можуть сюдивернутися за роботою. Того що молодим треба робота, нема роботи — село помирає. От робочі місця надо дати. Надо було б щось построїть, от даже те... влітку у нас дуже багато... от в тому році якийсь підприємитель приїжджав і фурой скупляв яблука. Вони там за копійки купляли, но люди несли. Того що, як воно гниє і викидаєм... краще здати. Так що консервний завод можна було построїть. Тем более у нас люди обсадилися садами серйозними, у нас уже сейчас, от ми, например, поперед хатою ми повирізали сад, того що

він уже, от 23 роки. Да, старий, начали ветки одламуватися, все таке. От людям надо дати роботу обов'язково. Ну, і якби полегшити для людей. Це в нас... комунхоз наш тягне із людей от за воду, 63 гривні за м³ води і стоки, ну це вода і стоки. Да, дуже тяжко. Якщо взимку нас тягне газ, комунікації, так літо тягне вода, того що еслі ти не польєш оцього, то нічого не виросте». Проблема відсутності робочих місць та надмірно високі тарифи за воду є наріжним каменем усіх сучасних бід селища. Тож вільчанці знають, що їм потрібно для розвитку, питання лише у фінансуванні та увазі до цієї місцевості.

Але вільчанці продовжують жити і сподіватися, при цьому не втрачаючи дух та дружні відносини між односельцями. Як при-

Будинок родини Курако. Фото Олександра Негатіна

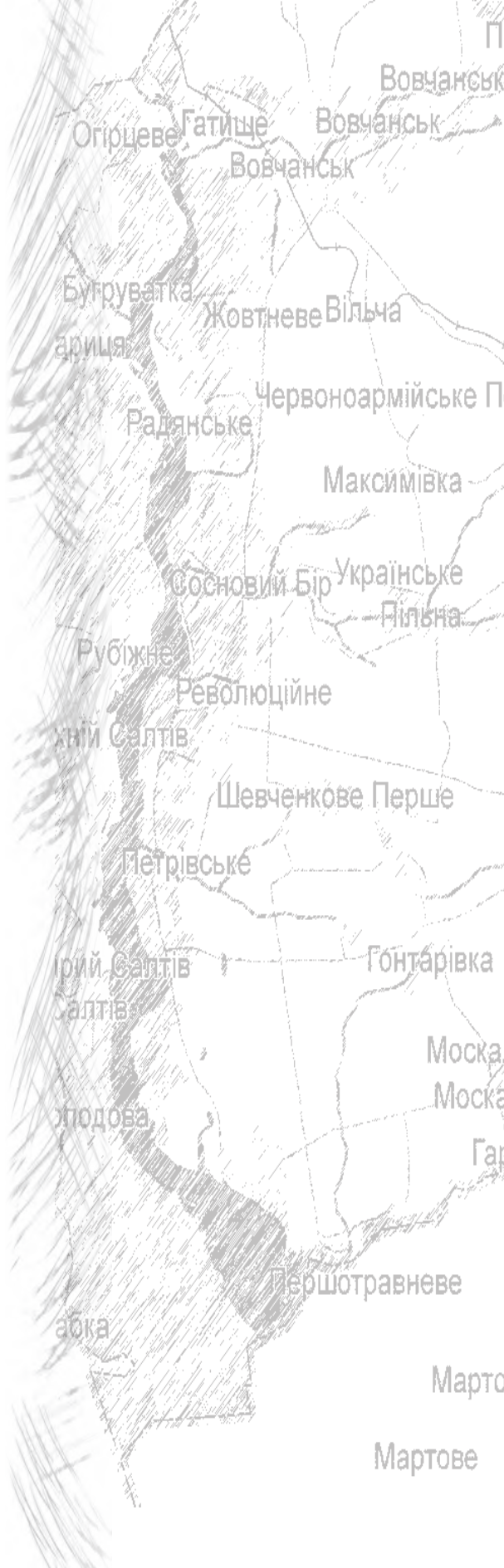

клад цього можна навести сюжет з інтерв'ю пані Майї: «От приходиш другий раз, я говорю, на Вільчанську маршрутку, а білетів уже нема, да. І щоб сюди добратися надо, щоб хтось тебе виїхав і зустрів. Як, наприклад, якщо у когось нема машини, то це через сусідів. Виходимо в центр, можна тормознуть або ну, от даже по своїх: ми завтра їдемо в Вовчанськ, вам треба?»

Досвід, що перенесла з собою крізь ці 25 років життя у Вільчі Вовчанського району родина Курако, надав сил та можливість зрозуміти сучасні події, що відбуваються на Сході України. Передусім це ототожнення проблем сучасних переселенців зі своїми труднощами під час переїзду та адаптації, а тому і відповідна небайдужість до цього. Зокрема, пані Майя розповідає: «Що просто-напросто чим далі Чорнобиль, тим більше за нас забувають. Ну, це завжди так. Сейчас єсть в Україні більша біда — це Донбас. Ну, і ми це теж розумієм, того, що це і наша біда, того що і наші діти тудя ходять. І страшимся цього всього, щоб було... Ми раз переїхали і сильно боїмося ще кудась переїхати». Вона згадує, як односельці пускали переселенців з Луганської та Донецької області в свої порожні хати, як збирали їм допомогу: «Що ми собирали, ну, клич кинули, що надо щось, чимсь помогти. Хто із погребів, хтось з шкафа — людям занесли в поселковий совет, роздавайте, того що ми ж тоже такі самі були. Ну, гуманітарну помощь якусь самі люди давали. В людей, коли така біда, вони не дуже хочуть і спілкуватися, того що це їм больно, вони сидять у нас... Із Слов'янська жили, вони сидять тільки в гостях, ой, телевизор цього, ой інтернет. Було таке, що інтернет пропав, це була така паніка, Господі! Як же списаться? Того що зв'язку там не сильно було. З Слов'янську все

равно сусідам дзвонили вони, питали, ну що, ну як. Вечорами тут дуже часто під навесом ми сиділи, успокоювали, що все буде добре».

Родина Курако прижилася на новому місці, люди змогли адаптуватися і до місцевих жителів, і до клімату, навчилися і популицю гарну вирощувати. Проте магічна тяга за минулим існує і надалі. Пані Майя говорить, що поліські краї не відпускають її, притягують. Вона згадує, як колись після відвідин Поліського її запитали: «Легше стало?» Я говорю: «Ти знаєш, душа заболіла більше». При цьому слово переїзд лякає її: «Ні, переїжджать не... Дуже важко переїжджать. Ми це вже пережили – і я пережила. Я би уже нікуди не поїхала. Важко, це важко, переїжджати важко».

*Марія Франовська, Яно Мейер,
Світлана Телуха*

ІСТОРІЯ РОДИНИ РИЖЕВСЬКИХ: ВАЛЕНТИНИ ФЕОФАНІВНИ ТА ПЕТРА МИКОЛАЙОВИЧА

*(Матеріали збирали Марія Франовська,
Яно Мейер, Ігор Андрійчук,
Торбен Крістофер)*

Історія родини Рижевських цікава, са-
мобутня, складна, часом трагічна. Це історія
молодої жінки, вчительки, згодом поважного
завуча, інженера-механіка, з часом — голови
сільради старої та нової Вільчі. Це історія жит-
тя, переселення, переживань, віри та любові.

Петро Миколайович та Валентина Фео-
фанівна — уродженці Полісся, які мали мож-
ливість жити в інших місцях України. Проте
батьківський дім та рідні краї невидимою си-
лою тягли їх назад до київської Вільчі, як і ба-
гатьох вихідців звідти.

Для учасників проекту «Вільча — пере-
селене село» ностальгічні спогади про красу
поліської Вільчі вже стають звичними. Пані
Валентина захоплено згадує: «У нас ліс там
шикарний просто! А ягід скільки різних —
чорниці, брусниця, голубика, а гриби — це
взагалі! То такий край був, то щось... При-
їздив до нас там знайомий, тоже колишній
мій учень, то він казав: “Я такого повітря ніде
не відчував і не вдихав”. Тому що сосна, ба-

гато сосни, ліс — дуже таке повітря хороше було». Крім просто красивих місць, Валентина Феофанівна згадує, що ліс не лише мав естетичне чи споживацьке значення для вільчанців, це було місце різних сезонних активностей: «Їздили взимку на лижах, збиралися командою класом, ну, не всі там з класу були. Чоловік мій, я, на лижі, і вся група пішли в ліс. Там у нас такі місця були, ліс кругом, свої урочища були. Лиса гора була там, така гора, що там спускатися було страшнувато... І колись, коли я сама була ученицею, я запросто спускалася».

Коли пані Валентина згадує своє вчителювання в польській Вільчі та в харківській Вільчі, одразу помітно її любов до своєї професії та дітей. Ці спогади дуже теплі, емоційні, непідробні. Валентина Феофанівна згадує, як налагоджувала контакт зі своїм першим класом, наводить приклади виховних хвилинок: «Ну, і так сталося, що у нас склалися дуже хороші стосунки між нами. Вони мене дуже слухали, я їх скрізь відстоювала, бо так у них судьба, як кажуть, склалася, що попадались класні керівники, які не могли їх відстоять, які не могли їх якось повести, чим... Ну не знаю, мабуть, так. Бо потім одна з них приходила і дякувала мені за цей клас і все. І коли я прийшла, то мені сказали, що: “Майте на увазі, у них була класний керівник, вагітна жінка молода, то вона за них підлогу мила. То Ви знайте цей нюанс в роботі”. Кажу: “Добре, надіюсь в мене такого не буде”. Ну, був і в мене такий був випадок один там: хлопець, він зібрався і пішов додому. Ну, а я не могла допустити, щоб клас був грязний, і я його помила. Ну, а він прийшов на наступний день, ну і я йому сказала: “Бачиш, підлога чиста, це я її вимила. Я буду тепер кожного разу мить за тебе чи, може, ти, так сказати, соізволішь да будеш сам мить?” Він: “Я буду сам мить”. І більше не повторювалося такого».

Валентина Феофанівна
Рижевська.
Фото з сімейного архіву

Петро Миколайович
Рижевський.
Фото з сімейного архіву

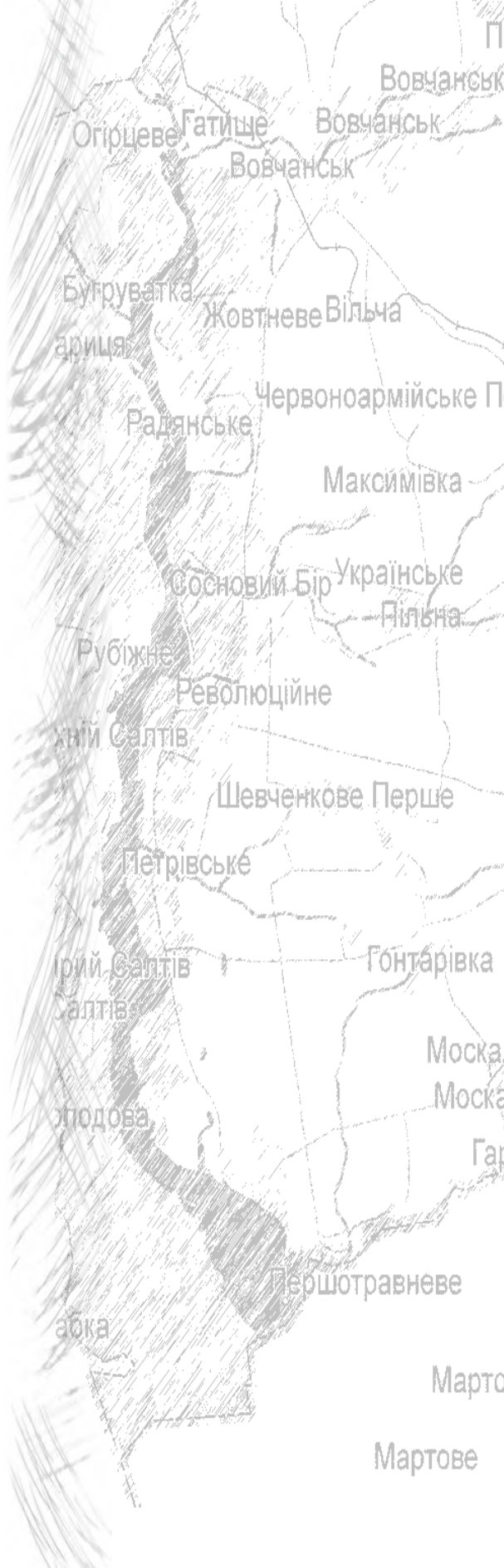

Аварія на ЧАЕС внесла корективи в життя цієї родини. Спогади пані Валентини про момент аварії на ЧАЕС такі: «Ну, оце так ми приїхали, пожили трохи, в 1986-му аварія. Ну, як Вам сказати, ніхто не відчув, що це таке. А, і якраз в цей день у нас школа стоїть... стояла серед лісу, серед лісу. Такий мальовничий ліс оточував нашу школу. І у нас оця ж зірниця, може, Ви знаєте, що таке гра "зірниця"? Ми всі в лісі. В той день, ось, це таке ціле велике свято. Всі це ж там в лісі, різні змагання, естафети, і прочее, прочее, і прочее. І території, і емблеми ми викладали, і кожен загін назву мав, а саме головне, це була "кухня" в кінці. Варили кашу, супи, борщі, організовували стіл, розкладали там скатертини, сідали всі, їли це все, і це теж був конкурс, хто краще приготував. І от я пам'ятаю, ми уже почали збирати, на скатертини ставить, коли приходить організатор наш, Юрій Петрович, мій вчитель колишній, Мушківський і каже: "Ви знаєте, в Чорнобилі щось сталося". Значить, по радіо щось, а він заскочив в школу чогось там, я не знаю, ми класні керівники були з учнями своїми, от. А він чогось зайшов там в школу і почув по радіо повідомлення якесь. Но він навіть не зрозумів до кінця, що. Він каже: "Там щось сталося, якась аварія"». Як бачимо, тут, безпосередньо поряд із ЧАЕС, інформація поширювалася швидше, ніж в інших місцевостях України. Але суті катастрофи ніхто не знав, техніки безпеки ніхто не дотримувався, запобіжних заходів не застосовували. Діти на природі, серед лісу на повітрі, зараженим радіацією.

Вражають спогади пані Валентини, як через декілька днів після аварії вона як військовозобов'язана з іншими вільчанцями зустрічала потяг з Прип'яті: «А потім нам сказали, но я, так як військовозобов'язана, значить, зустрічатиме на залізничну станцію. У нас там була залізнична станція на Вільчі. Зустрі-

чать — можливо, поранені будуть, можливо, які люди будуть їхати — зустрічатимуть цей поїзд. Ну, організували людей, таких активістів, і ми пішли на ту станцію. Як ми, знаєте, тремтіло серце й руки, ноги. Яких ми людей побачимо? Можливо, там будуть перев'язані, знаєте, як у війну. А ми ж, ми ще не були воєнним поколінням, правда. А ми бачимо, люди виходять, посміхаються, з гітарою, молоді. Ну, слава Богу, що вони не поранені, не такі. Ну, ми прийняли по домівках своїх. Всі думали, це на 2–3 дні, не більше. А далі вони повернуться назад. Тому вони приїхали, як кажуть, “налегке”. Там хто що взяв і все, як в гості».

У спогадах переселенців життя в старій Вільчі асоціюється з прекрасними, радісними моментами. Разом з тим було і усвідомлення майбутньої небезпеки від самої ідеї переселення. Пані Рижевська згадує, як її разом з двома вчителями та школярами вивезли з Вільчі. Правда, не одразу, а лише 15 травня 1986 року — на відпочинок до Одеси, до літнього табору: «Були в своїй школі, на тій території, на якій повипадало все, що могло випасти. І тільки 15-го травня ми школою, багато вчителів... ну, не так багато в общем-то, ну, серед них я була, ми поїхали з школою, з дітьми своїми до табору. Поїхали в Одесу, Чорноморського пароплавства дуже хороший табір “Альбатрос”. Там був дуже хороший начальник цього табору, але він дуже був переполоханий, тому що приїхали старші учні. А це піонерський табір». Прожили вони всі разом в Одесі три місяці, чекаючи повернення додому, і пані Валентина помітила, що її школярі перестали усміхатися. Вона згадує свою розмову з колегою: «Одного разу так просто йдемо і кажемо: слухай, а наші не сміються? Не сміються, представляєте собі, щоб діти, діти не сміялися! Бо так кожен день, через день, то, ну, раз в тиждень, це, мабуть,

точно хтось приїздив і говорив: так, скоро вивезуть Вільчу, невідомо в якому напрямку. Хтось розійшовся, сім'ї почали розпадатися, жінки поїхали на курорти, чоловіки поїхали... хто... дезактивацію цю робили...». Діти, увагу яких легко можна відвернути розвагами, ласощами, будучи на відпочинку коло моря, почали усвідомлювати небезпеку, яка на них чекає вдома. Ці свідчення справді вражають та ще раз наближають нас до переосмислення подій, пов'язаних з трагедією Чорнобиля, яка торкнулася абсолютно всіх — і дорослих, і дітей.

Валентина та Петро Рижевські.
Фото з сімейного архіву

Але не всі усвідомлювали трагедію, яка відбулася. Петро Рижевський згадує, як у Вільчі відмивали техніку після ліквідаційних робіт у Чорнобилі, як вільчанські робітники в респіраторах відмивали її, а солдати, які через Вільчу ешалонами слідували в сусідні військові частини, глузували з них: «А вони улюлюкають, свистять, так, наче дивляться на ето, як на аборигенів, на корінних, що вони там ковираються, от».

Після літнього перебування зі школярами в Одесі, вільчанці, попри те, що були розмови і про їхнє повернення додому, і про варіанти переміщення до інших міст України, повернулись у рідне селище: «А потім їдете додому — якими і радісно, а з іншого боку, ми знаємо, що там не можна жити. І в нас, як кажуть, змішані почуття. Як додому їдемо?» Те, якою вони зустріли свою Вільчу, їм зовсім не сподобалося: «Ну, і приїхали додому. І оту свою школу, яка вже була зовсім по-інакшому, треба було ремонт робити, треба було білити, треба було красити, приводить до порядку. Батьки ж почали сердитися на нас. Значить, ви, щоб роботу не втратити, ви привезли дітей в оцю радіацію і прочее. Ні один батько не прийшов на ремонт школи, ні один. Значить, ми, вчителі, закатали рукава, все білили, все красили, все робили самі, готували школу».

У Вільчі збудували на початку 1990-х років нову школу, в якій так і не довелося розпочати навчальний процес. Питання переселення стало невідкладним. Вільчанці самі почали бойкотувати та мітингувати за це переселення, бо рівень захворюваності та радіації сягав неймовірних цифр. Петро Миколайович згадує наслідки рибальства у своїх улюблених місцях: «Заїжджали, де ми облюбували місце ще раніше, ще до аварії, то там уже було череп і кістки “Не заїжджати, заперетная зона!”. А ми, ну, там протоптані стежки, машини і колії їздили, проволоку прорвали, і ми туди поїхали з дітьми, і я з ними ловив рибу. Болота, ну, дозиметра ми з собою не брали. І от я крилі, на етом, на “дїду” називається, глибше заходжу, а крильями піднімають до берега. Це мій син був і директора школи хлопчик, два Андрія. На ранок я проснувся, ну, я ніч мучився в палатці, що таке. Мене руки... не міг підняти, я на запорожці їхав, я отак передачі включав, так тільки міг. Мене одягать допомагали, і мене начало мучить ці суглоби».

Родина Рижевських не одразу вирішила переїжджати до Харківської області, вони придивлялися до різних місць Київської області. Петро Миколайович навіть у м. Сквирі Київської області отримав посаду директора заводу. Але остаточний вибір припав на нову Вільчу. Родину підкупила компактність проживання односельців, нові будинки, нові підприємства, садочки, школи.

Пан Рижевський мав безпосередній стосунок до переселення, адже очолював комітет з переселення. Петро Миколайович розповідає про подробиці організації процесу переселення: «Вся ця мені оця схема була первинна зроблена, всіх бажаючих там же ж ішли в кого є гаражі, обов'язково будинок

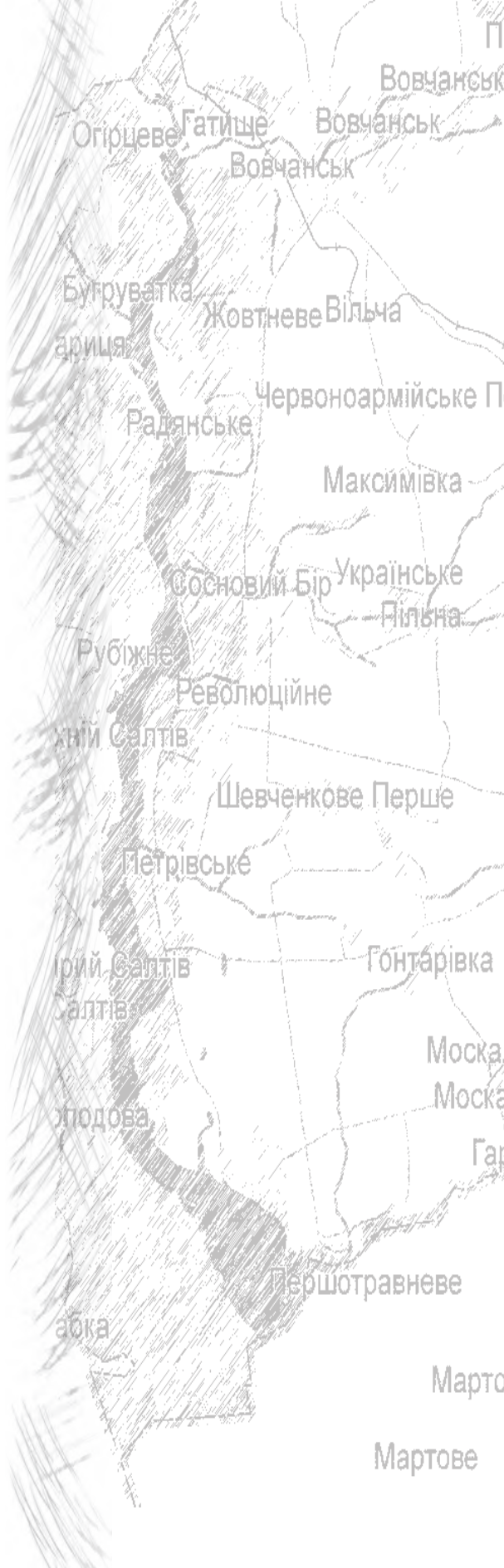
будували з гаражем, щоб був. Сімейні батьки і діти вибрати, а склад сім'ї: двоє, троє, з дітьми четверо чи п'ятеро — і так підібрати. А будинки вже були на плані показано, які 2-кімнатні, де 3-кімнатні. І оце треба було ув'язати, кому який виділили, чи призначили по складу сім'ї, який може його зайняти. І родственні зв'язки, це ми сиділи після роботи, все це робили. Ну, але правда, ну, в більшості своїй так і вийшло, багато хто з родичів між собою поблизу, так як ми робили. Але ж, ну, роки йшли, це ж будувалося, перше було в 1992-му році, в кінці вересня перші переселенці сюди переїхали».

Петро Миколайович згадує про складність самого переселення, недоліки в будівельних роботах, конструкціях, порушення терміну здачі новобудов: «Ну, і переїхали сюди, я переїхав ще в березні (1993 р.). Будинок був недобудований, багато було, це ж була відкрита ось, балконні двері були, і це тераса була на вулиці. Тут двері, там двері, сквозняк. Це вже забудував. Всі двері були на 15 сантиметрів вище від підлоги, прийшлося перей... ну, коротше, багато розказувати. І тут було 60 сантиметрів вихід, з тазиком вийти не можна було на вулицю. Розрубав, розширяв, підшив стелю, викопав погреб тут, ну переделав коротше».

Пан Петро так згадує моменти заселення Вільчі: «Поселення, багато недоробок, брак будівельний, ну, були планьорки заведені щосереді, значить, з будівельниками. Дуже важко, дуже нервово і те, заселяється... Незрозуміла людина: жила у своєму будинку в теплі, в добрі, так сказати. Приїжджає — жовтень місяць, холод, грязь, дороги, все це будівельна техніка, будівельні роботи йдуть і води нема. Чи вже якщо вода є, газу нема або газ є, нема опалення, холодно. Некотиріе... дехто за рушницю брався, та я вас постріляю там і прочес. Ну, не мене, а будівельників».

Переїзд родини Рижевських позначився трагічними подіями, адже під час самого переїзду зі старої до нової Вільчі вони втратили батька пані Валентини. Він був хворою людиною та зовсім не бажав цього переїзду. Валентина Феофанівна так описує ці події: «Я його просила: “Тату, поїхали з нами”. А він: “То що ж це і посадили картоплю, треба ж її викопати. Я викопую і тоді приїду”. Ну, от так, добре, так і решили. Потім Петя поїхав за ним і сталася страшна річ. По дорозі він вийшов з машини, зупинився шофер, був великий туман. Це був жовтень місяць, ми переїхали в липні, як я вже сказала, а він у жовтні, вот. Він вийшов і пішов... Він за... дуже довга дорога, це скільки, получається, десь 700, а то й більше кілометрів від Вільчі до Вільчі десь, може то навіть і 800, ну 700 точно. Він дуже стомився, вже старенький був, йому було 70 майже. Він і казав: “Я не переживу цього переїзду”. Ми і не хотіли так далеко, але... Ну, не по... не вийшло, от не вийшло і все». Пані Валентина говорить, що вона розуміла свого батька, чому він так не хотів нікуди переїжджати: «Я розумію свого батька, що він казав: “Я не доїду туди”. Я мала... я знала, чому він те казав. Мало того, що він відчував себе уже не дуже здоровою людиною, це раз, а по-друге, зрозумійте, що хата, яку він вибудував своїми руками, ото все зривалося... Зривалася підлога, ну що могли, треба було забрать, от. Поміряли дозиметром, вроді там більш-менш, бо на новому місці все це потрібно було, от. То я знаю, що для нього це, це було дуже важко. І не тільки для нього, а для всіх цих людей, які переїздили. Хто молодший був, тим трошки просте».

Вийшовши з машини, тато не повернувся, зник. Петро Миколайович та Валентина Феофанівна згадують, як вони шукали батька, зверталися навіть до екстрасенсів, як

дали їм надію вірити, що він живий. Знайшли вони свого батька лише через декілька днів: «І ми його знайшли потім через десь днів 4 у 4-й неотложке. Його знайшли біля мусорного бака голого, в сорочці одній на тілі, бо його викинули і паспорт викинули з ним... біля мусорних баків. Хто і що — не зрозуміло. Да, іменно уже по прикметах, по паспорту, по документам, що такий єсть. Ми їздили до екстрасенсів, сказали, що він живий. Ну, от на той момент він ще був живий, він десь у медичному закладі». Для літніх людей такі події стають просто нездоланими, вони болючіше їх переживають, а інколи не переживають взагалі.

Переселення — це складний психологічний стрес, подолати який не в кожного виходить. Валентина Феофанівна навела ще один показовий приклад складності й трагічності переселення для літніх людей: «До речі, отака смерть нашого батька спасла іншого батька. Там із нашого посьолка точно таке було, но уже люди знали, майже наші сусіди, Смики. Їхній батько теж вийшов, і йому це, може, і батьку моему казали, що це він уже прийшов чи приїхав, і пішов. І так і їхній батько пішов, то вони його наздогнали, вернули. Потім приїхали і кажуть: ваш батько спас нашого батька, отак сталося, от. (зітхає) Коротше, батько мій не доїхав, але...».

Родина Рижевських пережила ці події, адаптувалася до нових умов. Пані Валентина працювала завучем у школі, Петро Миколайович головою селищної ради, виховували сина й доньку. Звикли до місцевості та клімату, хоча своє перше враження пані Валентина описувала не зовсім позитивно: «Ми їхали в табір «Гвоздика» в Харківській області, дітей везли одного літа, ще до переїзду сюди, то цікаво було, кажу: “Давайте ж заїдемо,

глянемо". То ми їхали це ж влітку — їхали, їдемо, так Полтава вся зелена, вся така, дихає зеленню, свіжістю, а потім їдемо — чорні землі. Що я говорю: це таке враження, ніби ми їдемо в царство Косяця Безсмертного. І причому їдемо, і їдемо, і їдемо, безкінечно. Боже, куди ми заїхали, куди ми заїхали!».

Єдиним вагомим чинником для родини Рижевських, та і для багатьох інших родин переселенців, була згуртованість переїзду: «Одне радувало: те, що ми разом, більша частина селища, но може, і не більша, но половина є, переїхали сюди. Ну, от Петін брат був, чоловіка мого, дві сестри з сім'ями, да, ну, всі ми, уже це свої люди. Потім, ми знаємо своїх людей, сусіди, там все. Одна справа жити з своїми людьми, яких ти знаєш, а зовсім інша справа, коли ти зовсім нікого не знаєш, і треба його вивчати, і пристосовуватися, і, як кажуть... Ну, знаєте, це треба пуд солі зїсти, щоб людину зрозуміти, от. І я Вам скажу: чи горе, чи радість, люди наші тут же. І розказували, наприклад, як люди виїхали де їх там 2, 3, 4 сім'ї було, кажуть, похоронити — нема кому похоронити своїх, от. Це важко, тим більше, якщо людина уже, як кажуть, у неї серце надраєне тим, що полишила рідний край, оте все».

Крім того, переселенці вказують на те, що представники радянської влади гучно промовляли та розповідали про перспективу цього проекту: «Вони сказали, це буде селище майбутнього, і воно планувалося так. І басейн там, і воно заклалося навіть, і школа, і амбулаторія, і аптека, і торговий центр, і кажуть, вот нате... чого тільки не... не ето, розумієте, от. Ну, так подумали, подумали, і записалося багато наших. Головне... ну, були такі люди ще й агітатори, серед них був наш лікар Гончаренко Василь Якович. Він мав серед односельців великий авторитет. Бо він справді хороша людина була, взагалі вся сім'я дуже хороша і

Валентина та Петро Рижевські.
Фото з сімейного архіву

дружина його. Вони такі віддані своїй роботі і взагалі добрі люди». Пан Петро продовжує цю тему: «Он якраз напроти нас будинок культури повинен був бути, но уже фундамент розібрали і зарівняли землю, чуть-чуть, в 20 метрах далі будинок побуту, готель і так далі, 2-поверховий готель і ето, там аптека, далі поліклініка. Це все цей трикутник, адміністративний він був... запроектовано, що тут буде, всі ці парки, розважальні майданчики і так далі, і так далі — ціле містечко».

Як свідчать наступні події, припинення фінансування будівництва Вільчі, розпад СРСР, неможливість незалежної України продовжити фінансування розбудови селища негативно вплинули на кожного переселенця. Всі вони говорять про красиві обіцянки та їх мінімальне втілення в життя. Родина Рижевських мала гіркий досвід переселення, але змогла пристосуватися, змогла творити та працювати, допомагати людям, у них вийшло стати справжніми фермерами, тому що без вирощених своїх овочів, ягід, птиці пенсіонерам не вижити в цих умовах, Рижевські змогли дати дітям вищу освіту та продовжити дружнє спілкування з рідними серцю односельцями.

Марія Франовська, Марія Сокольчук,
Світлана Телуха

«ВСІ В ХАРКІВ — І МИ В ХАРКІВ»: ІСТОРІЯ РОДИНИ МОЖАРОВСЬКИХ

Члени родини Анжеліки Можаровської, як і багато інших жителів нової Вільчі, зазнали досвіду переселення. Особливістю спогадів цієї родини про переселення з польської у харківську Вільчу є те, що це спогади подружжя, які доповнюють один одного, виражають спільні емоції, слугують тими прикладами, які вказують на цінність життя та міжособисті стосунки, що попри складні життєві випробування лише міцнішають.

Під час час аварії на ЧАЕС пані Анжеліка та її чоловік ще не були подружжям, це були дуже юні хлопець та дівчина, ще школярі, хоч уже й старшокласники. Як і більшість тогочасної молоді, вони не усвідомлювали всієї серйозності подій, які змінять їхнє життя, та ставилися до загальної атмосфери вибуху на ЧАЕС як до своєї рідної пригоди. Пані Анжеліка згадує, як її чоловіка возили в літній табір: «Альбатрос. Все добре, розваги, випускний вечір, було нормально, кормили наубой! Що там нас спасають, такого не було. За це не зациклювалися...». Але під час загалом ніби безтурботної розповіді про наслідки аварії пані Анжеліка згадує сюжет, який пов'язаний з евакуацією Прип'яті: «Приїхав дизель з дітьми, стариками, жінками, мамочками з колясками, мужиків не було. Піск такий, таке чувство, як війна. А ми гуляли на площадці, виход-

Анжеліка Василівна
Можаровська.
Фото Ганни Негатіної

Зліва направо: Дар'я Федотова, Марія Сокольчук, Аліна Бех, Анжеліка Можаровська, Марія Франовська. Фото з сімейного архіву

Ансамбль "Вільчаночка".
Фото Анастасії Грязнової

ний же день. Оцей поїзд, а потім їх випускають, і вони заходять в ЖД-вокзал, і цей рой: "уууу". Усюди стоять столи і їх розпитують: "Куди ви їдете?". "До родственников". Також пані Анжеліка вказує, що вже тоді жителі старої Вільчі надавали допомогу цим переселенцям: «Як зараз, так і тоді, брали цих людей, по хатах розбирали».

Факти неусвідомлення ліквідаторами та переселенцями невидимого зла, яке несло радіація, підтверджує такий сюжет зі спогадів родини: «Приїжджали ліквідатори — "партизани", це ми їх тоді називали. От вони миють кришу у масках, а дітвору купається в тій воді, яка стікає з криші...».

Переїхала родина внаслідок відселення разом з іншими жителями старої Вільчі у ще

недобудовану нову Вільчу з півторарічною дитинкою. Будинок ще не був доведений до ладу, не було ані води, ані газу, ані світла, ані магазинів. Згадують, як перші місяці жили в будинку кумів, які переселилися раніше та вже мали трохи кращі умови проживання.

Приголомшливі свідчення від подружжя Можаровських ми почули про голодні часи: «Хваталися за все! Вручну копали! В колгоспі копали картоплю вручну, повним ходом. Чистили буряк. Виживали... Нам мали були розчитатися та налили мені олію та неповну банку. Як мені було обідно! Та олія для мене була — це таке ЗОЛОТО, що це просто! Мені було так обідно, що її не долили!» Пані Анжеліка згадує, як їли картоплю без нічого та подекуди зовсім непридатну для їжі. Це були дуже тяжкі часи в житті нових мешканців селища.

Якби зараз можна було запропонувати цій родині повернути час, вони б вибрали свою першу Батьківщину та однозначно повернулися жити в Київську область: «Аби ми мали вибір, ми б поїхали в Київську область». Але життя та доля повернули інакше. Ця родина сьогодні вважає вже харківську Вільчу своєю рідною, тут народилися їхні онуки, вони мають дім, що так свого часу приманив їх: «Туда возврата нет!». На питання, чи подобається вам той факт, що польську назву Вільча було перенесено на харківські землі, пані Анжеліка відповіла: «Це наоборот було, согревающа назва! Що якась частинка осталась».

Враховуючи складність переселення, холодні та голодні часи, родина Можаровських разом долає ці життєві труднощі та вірить у краще майбутнє, яке вже нерозривно пов'язане з їхнім родинним гніздечком, яке вони створили в новому селищі Вільча.

Анжеліка Можарвська
з Дар'єю Федотовою
та Аліною Бех.
Фото Ганни Негатіної

Анжеліка Можаровська
з Марією Іванівною Федотовою.
Фото Анастасії Грязнової

Зліва направо: Аліна Бех,
Марія Франовська,
Анжеліка Можаровська,
Марія Сокольчук.
Фото з сімейного архіву

Вікторія Науменко, Світлана Телуха

МЕНІ ВСІ СНИ СНЯТЬСЯ, ЩО Я ТАМ, У ТІЙ ВІЛЬЧІ...

Аварія на Чорнобильській атомній електростанції 1986 року змінила долі сотень тисяч людей в Україні. Родина Тетяни та Валерія Семенчуків — одна з багатьох, чіє життя назавжди змінила ця страшна техногенна катастрофа. Будучи у 1986 році щасливими мешканцями молодого перспективного та надзвичайно красивого міста Прип'ять, вони стали вимушеними переселенцями. Історія їхнього життя неймовірно цікава і може бути прикладом подолання надзвичайно складних життєвих труднощів та проблем. Втрата домівки, пошук нової та допомога тим, хто потрапив у подібну ситуацію, — це історія життя родини Семенчуків.

Спогади пані Тетяни дуже емоційні, вона часто не може згадувати події минулих літ без болю та сліз. Чорнобильська трагедія відібрала у неї відразу два рідні місця — Вільчу, де вона народилась і прожила щасливе дитинство, де залишилась батьківська хата, і Прип'ять, де вона була щаслива зі своїм чоловіком і де мріяла прожити все життя.

Тетяна Романівна Семенчук народилась у селищі Вільча Поліського району. Після закінчення школи пані Тетяна поїхала навчатися у Кіровоградське училища громадського харчування, де здобула спеціальність кондитера. Але вона з дитинства мала мрію стати лікарем і планувала згодом продовжити навчання для здійснення своїх задумів. Після одруження у 1985 році з Валерієм Івановичем (родом із Гомельської області у Білорусі)

Тетяна Романівна Семенчук.
Фото Ганни Негатіної

Валерій Семенчук з онуком.
Фото Дар'ї Цимбалюк

Тетяна Романівна переїхала жити у Прип'ять. Молода родина мала великі плани на майбутнє. Семенчуки працювали, незабаром мали отримати окрему квартиру в місті. На початку 1986 року Тетяна та Валерій дізналися, що через кілька місяців стануть батьками. Проте побудувати щасливе родинне гніздо у Прип'яті зашкодила аварія на Чорнобильській АЕС.

26 квітня молода родина збиралася їхати в Білорусь, до батьків чоловіка на Великдень: «Аварія трапилася у 01:23, о першій ночі, 23 хвилини, а ми уже на пів на п'яту ранку пішли в Прип'яті на автостанцію. Ми мали їхати до батьків чоловіка, на Білорусь. А я була вагітна своєю дівчинкою. І я йшла по цій вулиці і він мені говорив, чоловік: «Який вимитий асфальт — дихай свіжим повітрям!». Ми не бачили вибуху цього, нічого, ми йшли просто на автостанцію...». Одрозу виїхати не вийшло, оскільки ані автобусів, ані електрички в той день вже не ходили, а наступного дня, 27 квітня, оголосили про евакуацію на три дні.

Пані Тетяна згадує про цей день: «У мене і зараз перед очима ці жовті автобуси, а також те, що говорилось по радіо: “Евакуація города на 3 дня, взять с собой только документы”. Ну, ми ж такі розумні були, 22 роки — начебто доросла людина. Я кажу чоловіку: “Навіщо ти будеш шукати свій паспорт у документах? Я візьму свій і все. Тобі він не потрібен, у мене ж є”». Тобто жінка, як і більшість мешканців Прип'яті, вірила, що евакуація і справді лише на три дні, що вони обов'язково повернуться додому. Вирішили з чоловіком поїхати у Вільчу, до батьків пані Тетяни: «І от ми, значить, беремо паспорт мій і все, нічого. Жовту сумочку на плече — і все, ми їдемо десь у сторону до моїх батьків».

Марія Максимівна Сергієнко,
мати Тетяни Семенчук.
Фото Ганни Негатіної

Тетяна Семенчук.
Фото з сімейного архіву

Тетяна Семенчук у Прип'яті, 1986.
Фото з сімейного архіву

Евакуація та подальший пошук прихистку був надзвичайно складний для молодої родини Семенчуків, адже Тетяна була на 4-му місяці вагітності. Залишатися в батьків у Вільчі вони не могли, бо ця територія також належала до небезпечної, з якої усіх дітей та вагітних жінок вивезли: «Про мене ніхто не знав, я була в батьківській хаті. А потім, уже коли я захворіла, і мама пішла до амбулаторії, до лікарні взяти якісь ліки. Але сказала, що донька вагітна, щоб... які можливо пити ліки. І вони тоді відповіли, що: "Як?! Всі діти, всі жінки вагітні вивезені з Вільчі, а ви сьогодні розкажете, що Таня тут, на Вільчі!" Для них це був шок. І я мала уїхати...».

Наступні кілька місяців були жахливі. Тетяна не знала, де їй доведеться жити, де народжувати, де, зрештою, поставити ліжечко для дитини: «От, я уже думала, де мені народити цю дитину? Де мені зупинитись? Тому що для мене це був уже взагалі шок — куди їхати? Не можу там, туди — не можу, а де ж мені бути? Де ж мені вже народжувати і куди мені зупинитися? І як я буду? У мене не було ні грошей таких, щоб я могла щось купити, ну, які-то ті гроші батьки давали, ну які? Все, що було, вони віддали мені. Я отак от микалася, думаю: "Господи, ну де ж уже буде моє це пристанище?". І тоді, як ми приїхали, уже дали нам направлення в кінці літа на Білорусь, ми приїхали, а цей будинок, сказали, що готовий, а він неготовий був... Ще 6 сімей там жило, в тій квартирі, і уже на підлозі ми спали на тих матрацах... Я думаю: "Боже, коли це все закінчиться уже?!". Але ж Бог дав-милував, пережили». У цій двокімнатній квартирі Тетяна та Валерій прожили 10 днів разом з іще 10 іншими переселенцями.

Також жінка хвилювалася і за здоров'я дитини, яку вона мала незабаром народити-

ти: «У Прип'яті я працювала разом з Люсею Ігнатенко, на той час. Ми були вдвох вагітні з нею, а в неї чоловік був пожежний, і він теж із цих же перших пожежників вступив в боротьбу з цим атомом, разом із нашим Колеєм Титенком, в одній бригаді. Коля Титенко його на 3 дні пережив. Я тоді була на Вільчі і не могла подумати те, що в цей час Люся уже сиділа біля нього там, у Москві, біля його... в лікарні біля його ліжка і... Та маленька дівчинка, яка мала народитися, вона всього прожила 4 години. Наташа... Вони назвали її Наташею. І ні Васи, ні дівчинки у Люсі немає. Це жах, так, так склались долі...».

Пані Тетяна із сумом згадує, що багатьох жінок змушували робити аборти, навіть на досить пізніх строках. Проте вони з чоловіком, попри всі можливі ускладнення, вирішили народжувати: «Повним ходом почали робити аборти жінкам вагітним. Чоловік у мене навідріз, ми навіть і не думали такого! Ми... Ну, як сказати, ми не думали про наслідки, що може бути. От зараз би я, звичайно, засумнівалась, чи правильно я поступала чи неправильно. Але мабуть, дуже правильно, бо у мене дві чудові дочки!».

Отже, наступні 8 років після аварії на ЧАЕС родина Семенчуків прожила у Білорусі, у селищі Дружний Мінської області. Саме тут пані Тетяна народила свою першу донечку — Альону, а через чотири роки ще одну — Катерину. Більшість сусідів була також евакуйована та переселена з Чорнобильської зони, тож жили доволі дружно і допомагали один одному: «Ви ж уявіть, ці приблизно 28 під'їздів, і там було дуже багато наших прип'ятських і переселенців, у нас говорили "чорнобильський район, чорнобильці"». І поруч була зелена посадка така. Ми усі там дружненько завжди прибирали, у нас такого не було, щоб хтось кинув там консервну банку чи що. Ми виходили туди на шашличок...».

Валерій та Тетяна Семенчук
у Прип'яті, 1986.
Фото з сімейного архіву

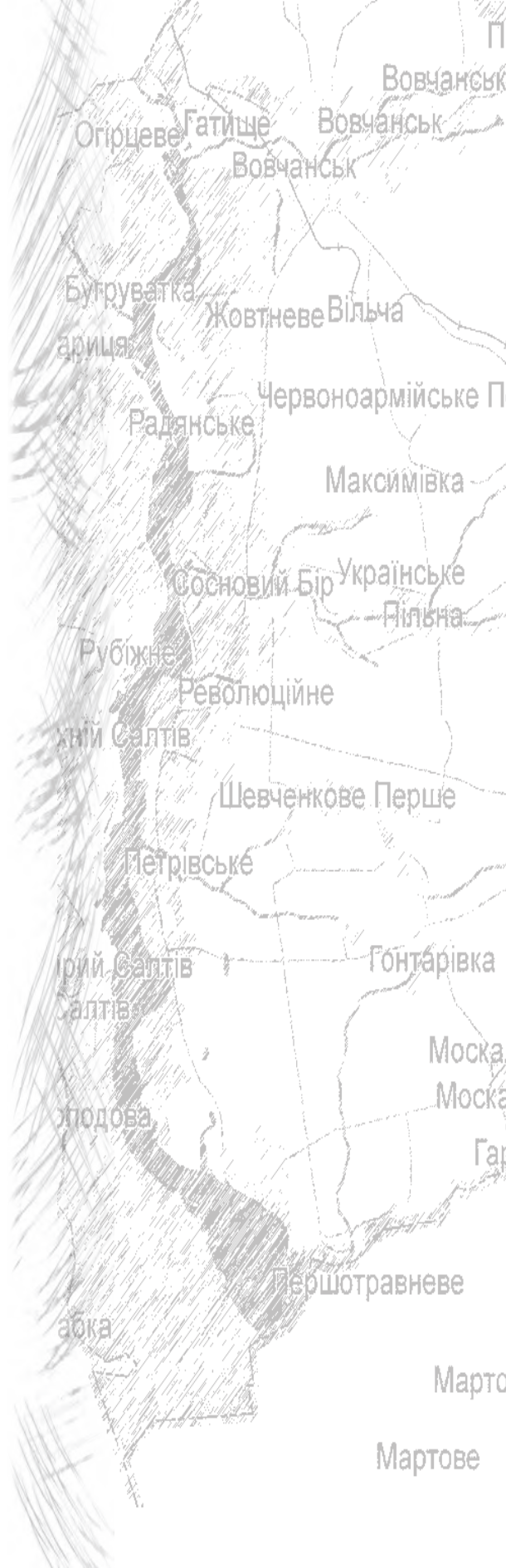
Валерій Семенчук у Прип'яті. Фото з сімейного архіву

Проте туга за рідним краєм була дуже сильною. Час від часу родина їздила до батьків у рідну поліську Вільчу. Валерій Іванович після евакуації мав змогу ще раз побувати у Прип'яті, щоб забрати свій паспорт та інші речі. Про цю поїздку пані Тетяна згадує зі сльозами на очах: «Чоловік мій, він повернувся ще раз за паспортом. Ви знаєте, коли оця біль, як говориться, по рідному, і туга по рідному краю... Підійшовши до своєї квартири, він побачив дитячий велосипед. Він говорить: «Я взяв його, два кружечки проїхав біля вишні і так хотів цю вишню біля балкону зірвати!». Документи він знайшов, забрав обручку, одів на палець, звичайно. У мене воно завжди було на руці. Він каже: «Виходжу з квартири, а квіти зів'яли...». А я ж постійно кричала на нього, що ти не забувай поливати квіти, коли я забуду. От, і він, значить, каже, що полив герань...».

Тож щойно дізнавшись про плани будівництва нової Вільчі у «чистій зоні», родина Семенчуків вирішила повернутися на Батьківщину: «У мене перша думка [після розпаду Радянського Союзу] була, що я тут одна і в чужій, в чужому місці. Треба їхати з Білорусі, треба їхати на Україну. А в цей час же буде Вільча. І їздив чоловік, дізнавався, сказав, що так, виділили там кошти на будівництво, ми підпадаємо під цю статтю: або з батьками на розширення, або окреме житло. Ми ж з цієї Білорусі аж бігом, драпака (сміється). [...] І ми їдемо. Для нас було найголовніше, що це подалі, чиста зона, Харківська область. І ми приїхали на Вільчу».

Проте очікування від нового місця проживання не виправдались. Адаптація відбувалась доволі складно. Тяжко було призвичаїтись до незвичних для поліщуків природних умов. Замість лісів, багатих на гриби та ягоди, вільчани отримали степ та сильні вітри. Також були певні складнощі у спілкуванні з населенням навколишніх сіл та містечок, які насторожено сприйняли появу нових мешканців по сусідству: «Було, казали, що знаєте, перші, коли навіть заміж виходили наші дітки, говорили, що: “Що, за чорнобильця заміж? Ви що, там же діти-урооди будуть!” От казали таке зі сторони. Це дуже обідно було. І я завжди говорю одне, що ніхто не знає, що буде з ким завтра. Біда може наступити раптово. Відношення було різне. [...] А інші були і дуже негативно відносились: “А, з чорнобильцями за партою сидіти, ви що! Там же радіації скільки у цієї людини!”. Було таке...».

Процес адаптації значно полегшував той факт, що поруч були рідні та близькі люди, адже переселялися мешканці одного села. Вони допомагали один одному, підтримували один одного: «У нас Вільча построена так,

ну скажемо, мабуть, того, що за проханням людей — родичі біля родичів, якщо з самого початку переїхали. Будинки такі, як по-домашньому. Знаєте, коли приходиш і знаєш, що ось стоїть та шафа мамина, то мені здається, що це саме тепліше».

Багато хто з вільчан так і не став сприймати нове селище як рідну домівку. Тетяна Романівна також своєю справжньою домівкою і надалі вважає поліську Вільчу: «Тут дома був. От відкриєш вікно — сад цвіте. Тут залізнична дорога, поїзд ходить. Ну, як-то воно було звичайно рідне, зовсім рідне. Я говорю вам, а в мене вже мурашки по тілу, тому що для мене це саме рідне, саме дороге, саме незабутнє, і ніколи не забудеться про це! Тому що тут виростили мої батьки, тут я проходила 10 років у школу. Сюди ж, із Прип'яті, я евакуювалася сюди із Прип'яті, я приїхала сюди». Валерій Іванович, хоча не є корінним поліським вільчанином, мріє про повернення до цих місць: «Якби сюди вертались люди, я приїхав би строїть. Прип'ять і Вільча — гарніше та миліше місця для мене не буде».

Пані Тетяна говорить, що багато жалкувала про те, що переїхала в Харківську область, проте нарешті звикла: «Зараз вже звикла, тому і змиралась якимось з цим... У мене підросли доньки. Вони стали, здійснили мою мрію у виборі професії: вони стали лікарями, лікують людей, лікують чорнобильців». Згадуючи своє життя до та після аварії, пані Тетяна розмірковує, яким би було її життя, якщо б не трапилось тієї страшної катастрофи: «По-перше, я мріяла по кар'єрній лінії йти, мені це поставило "стовп", тому що я стала хворіти, і сталось так, що я не зробила те, що треба зробити, — я не довчилася. Але я дуже любила медицину. Мої діти — я втілила все те, що бажала, в своїх дітей вложила,

напевно, так. Ну, я не знаю, як би воно трапилося далі, чи була б я жила, скажімо, жила б, напевне, в Прип'яті, а не в селищі Вільча. Ну, що ще? Що ще б сказала? Ну, напевне, заміжня б я була. Тому що це трапилося ще до аварії. І дітей би народила від цього чоловіка».

Минуло вже 32 роки після аварії і 26 років після створення нової — харківської Вільчі. Але спогади про малу Батьківщину не вщухають: «Ви знаєте, жоден сон мені, скільки я жила от в Кіровограді, поки вчилася, я жила в Прип'яті, я жила в Мінську, в Білорусії, мені, скільки б я не була на Вільчі там уже, переїхала на тій, новій Вільчі Харківської області, мені жоден сон не приснився, коли я в будь-якому місті. Мені всі сни сняться, що я тут. З цієї Вільчі».

З 2014 року в харківській Вільчі стали з'являтися нові переселенці, змушені тікати від воєнних дій на Сході України. Вільчани, маючи власний болісний досвід вимушеного переселення, активно допомагали ново-прибулим. Тетяна Романівна також чимало допомагала переселенцям з Донбасу. Вона зазначає, що було непросто, але власний досвід поневірянь допоміг знайти спільну мову з цими людьми та підтримати їх: «І Ви знаєте, коли взагалі на контакт не йшли, вони такі, мені здається, в них було зовсім інше в голові. І хто ж, як не ми могли перші їм сказати. І скільки мені прийшлося повторювати оці, ось ці історії, скільки я разів розказувала, що, дівчата, не переймайтеся — і я спала вагітна на підлозі, і в мене не було нічого в той час. Ну нічого — вийшли з такого становища. У вас є ми, на своєму гіркому досвіді ми можемо чим-то вам допомогти. І знаєте, от люди після цього... так полегше було, вони могли відкритися...».

Валерій Семенчук
з дочкою у Прип'яті.
Фото з сімейного архіву

Тетяну Романівну Семенчук у селищі Вільча на Харківщині знають усі. Вона була кілька років головою чорнобильської організації Вовчанського району, а потім разом з Майєю Юрковською створила та очолила вільчанську громадську організацію інвалідів, постраждалих, ліквідаторів та евакуйованих «Чорнобильська пам'ять»: «Вже ми думали давно, щоб для такої Вільчі, для стількох людей, в яких різні категорії: і переселенці, і ліквідатори, і евакуйовані, серед них є вдови, діти-інваліди. Вільча дуже велика, і треба було думати те, щоб захищати права цих людей в самому селищі Вільча. Тому ми подумали так, що треба мати свою організацію». Пані Тетяна має активну громадянську позицію і разом зі своїми колегами всіляко намагається допомагати мешканцям Вільчі.

Саме завдяки зусиллям Тетяни Романівни стало можливим триденне перебування учасників проекту «Вільча — переселене село» у селищі, за що всі ми безмежно вдячні!

Валерій Семенчук у Прип'яті.
Фото з сімейного архіву

ВУЛИЦЯМИ СТАРОЇ ВІЛЬЧІ

Серпень. Ми сидимо за столом на вулиці. На столі — папір і фломастери. Машина часу переносить нас у селище Вільча Поліського району Київської області — таке, яким воно було до Чорнобильської аварії. І от ми вже йдемо уздовж вулиці Олексіївської, яку не знайти на Google Maps або в будь-якій іншій системі пошуку, бо мапа першої Вільчі на сьогодні має такий вигляд: див.мапу нижче.

На цій мапі відсутні назви. Селище, офіційно зняте з обліку 1999 року, зникло з усіх мап світу. Та попри час, улюблені місця, локальні назви та прізвиська сусідів ще й досі живуть у пам'яті колишніх мешканців старої Вільчі. У ці серпневі дні я прошу їх провести мене вулицями їхнього рідного селища — і так за допомогою фломастерів і паперу оживають деталі, які до цього зберігались лише у спогадах і снах.

Під час прогулянки ми потрапляємо в музичну школу, кафе «Берізка», яке було перетворено на їдальню під час евакуації з Прип'яті. На вже згаданій вулиці Олексіївській ми знаходимо будинок, де жив Микола Титенко — один із перших пожежних, які загинули під час ліквідації аварії.

Ми проходимо повз Будинок культури, де діти навчаються в ансамблях і куди молодь приходять на танці й кіно. Поряд з Будинком культури є колонка — місце зустрічі молоді. Ще одне таке місце зустрічі — біля трансформаторів.

Окрім танців, вільчани люблять футбол і щиро вболівають за свої команди, яких у селищі кілька. Є навіть власний стадіон. На щастя, футбол вдалося перевезти з собою в нову Вільчу.

Якщо захотілося кудись поїхати з селища на вихідні, то до Прип'яті можна доїхати електричкою, та й взагалі залізниця пов'язує стару Вільчу зі світом, тож потягом можна дістатися аж Москви.

І найголовніше — це те, що Вільча розташована у самісінькому лісі, багатому на гриби, ягоди (особливо чорниці), горіхи. Не бракує й риби у ставках. Ліс для вільчан є справжньою домівкою, там усе знайоме. Іще й досі старі дерева стоять, наче чекають.

Природа у Вільчі неймовірна. Навесні у ривчаку квітнуть проліски, потім — фіалки. Влітку в лісі не спекотно, а купатися можна в кар'єрі. Одним з найулюбленіших місць є «дубіна», там святкують, гуляють, займаються спортом. Взимку ж ходять на ставок грати в «крутілку»: прив'язують сани до палиці і розкручують на кризі. А з одного з пагорбів катаються на лижах.

Усюди живуть знайомі й друзі: Бехи, Пакалея, Сириловка — за кожним з цих районів постають обличчя, історії, сусіди, рідні. Це щасливе і дружнє селище, яке прийняло багато людей під час евакуації з Прип'яті у 1986, а вже за кілька років і самі вільчани вимушені були переїхати в інші міста й села.

Залишаючи стару Вільчу у 1992–1993 роках, люди лишали не лише свої будинки, вони також лишали там дитинство й молодість: сімейні вечері, гойдалку в лісі, найкращу подругу на тому боці вулиці, перше кохання, бабусині вареники з чорницями. Коли я розпитую їх про стару Вільчу, зниклу з мап світу, пам'ять оживляє найдорожчі місця, бережно фіксує їх на папері, і от я вже гуляю її вулицями разом з вільчанами.

Майя Юрковська

«Залізниця. В Чернігів ми їздили ягоди продавати. Збирали чорниці, в нас багато чорниці було. І ми їздили на Чернігів. В Прип'ять їздили. Я в 10-му класі вчилася, сама возила. Сама в Прип'ять возила, там хорошо брали чорниці. За день я набирала 20-літрове відро чорниці, туди їздила продавала за 10 рублів. У нас село, в нас не було колгоспа, і курей ми кормили перловою крупою. У нас у селі її не можна було купити, а в Прип'яті була хороша поставка. Я продавала відро чорниць за 10 грн, в магазин шла купляла 5 кг перловки, а потім там ще ковбасу продавали, в 2 часа завоз був для робочих, то я купляла ковбасу, бо в нас в селі не було, в нас тільки м'ясо свіже було. Отак.

А тут в нас була “дубіна”, називалася. Зараз в городі парк, а в нас там було дуже

*Майя Борисівна Юрковська.
Фото Ганни Негатіної*

ноє було на залізну дорогу [ходити]. Чого? Приїжджають поїзда, їдуть... А в нас сполучення було Москва-Хмельницький. І дуже було цікаво дивитися, коли люди лежать на верхніх полках, вранці поїзд іде, і всі лежачі места, і виглядають на нас. І з нами дуже здоровались. Щось нам це дуже цікаво було.

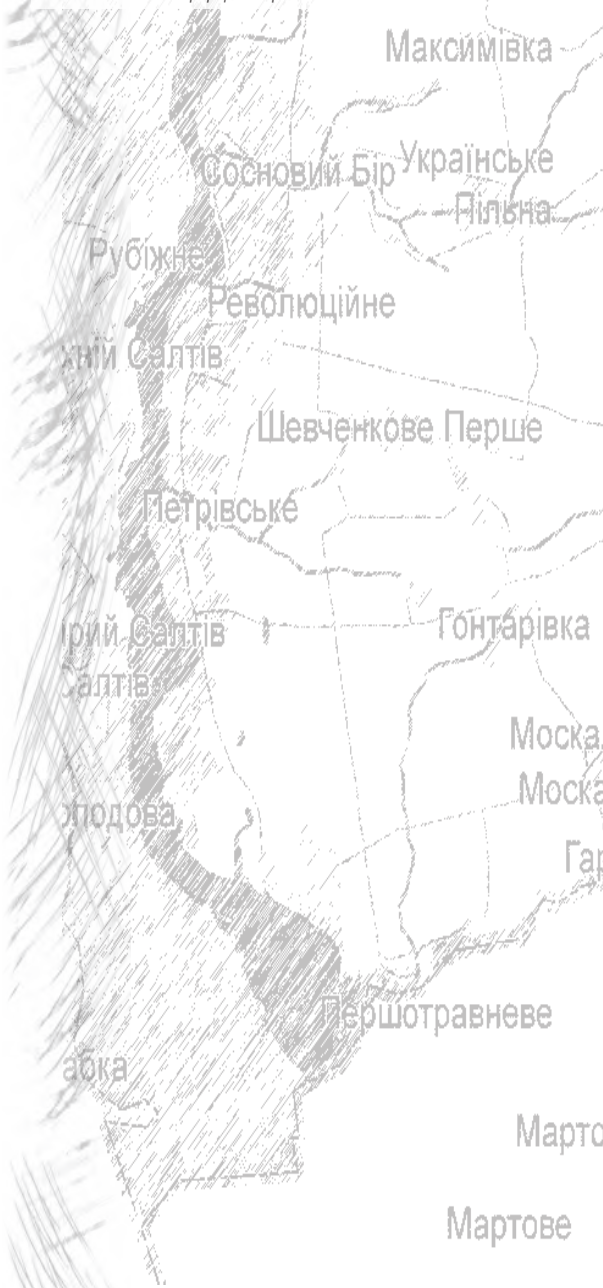
Тут була горка, невелика горка, і ми взимку тут на лижах спускалися. Вона не дуже висока, але була. Лижі самі робили, з дерева. І купляли, а вообщє й батько міг робити, і лапті міг плести. Не знаю, яке там дерево, мабуть, сосну, не сосну, а липу, липу. І коли свиням, поросяткам варили кашу, то отак жили, щоб воно нагрівалося те дерево, а потім під колідку, і воно загіналося. Вони такі крепкі були, що лижа трісне, а дерево не зламається.

В нас вулиця була болотіста, і вона застроїлася потихеньку. І в нас на кінці ще не було застроєно, і було болото таке. І взимку хлопці ставили колесо із воза, палки прибивали, на кінці палки — сані, і ми отак по кругу катилися. І отак по кругу розганялися. А потім, як одорвуться ті санки, і як поїдем десь...!

На танці ходили, в Будинок культури. Влітку у нас танці були, субота, неділя і середа. Понеділок — вихідний, ні кіно не крутили, ні танців не було. Летом було дуже важко. Цілий день нирочкуеш там, чорниці ж низенькі. Руки чорнії, Боже! Кажеться, зберем чорниці — і всьо: "Так втомилася, так втомилася, не хочеться, прийду додому, ляжу і буду лежать". Прийшли додому, бистренько з щавлем руки помили, ноги помили — і вперьод на танці! В клубі кіно крутили, на 9 кіно, а потім уже танці починалися. Танцювали

Майя та Анатолій Юрковські під час складання ментальної мапи.
Фото Дарі Цимбалюк

до упаду. [...] В нас у клубі своя “естрада” була, так колись модно було казати, ВІА, наші хлопці. Гарно грали. [...] Хлопці такі музикальні були. Музика своя була. Це коли “естрада” грає, це в нас шикарні танці считалися. (Сміється.) А що ж! Хлопці гарні на сцені іграють, та ще й під заказ, люблю музику.

А вже як я вийшла заміж, тут у нас за нашою хатою був стадіон. Толя дуже любив в волейбол гуляти там. Ну, вечером виходили, нас же там трохи було, не то що дві хати, а трохи було. І тут уже останнім часом не на “дубіні” проводилися заходи, а вже проводилися на стадіоні. Футбольне поле тут. В нас була лісхозовська футбольна команда хороша, ДОЗовська футбольна команда була. І вони проводили змагання, і з району приїжджали проводили тут. День молоді теж... День молоді гарно проводили, кафе “Берізка” вивозила товари, духовий оркестр приїжджав”.

Ганна Пінчук

«Молодьож, конешно, вже привикла тут, вони вже наче удома, а ми, це, мабуть, як і всі, де народився, туди тяне, як ту рибу на нерест. Туди нереститься, туди й приходять помирати. І ми ж туди їздим... Дуже болить, дуже, дуже, дуже болить... Як приїжджаєм, бачимо то все... Особенно першіє года, коли їхали... Там два-чотири роки не їздили, а потім почали їздити на батьківські дні, на гробки. І поки їдемо, говорити неможливо. Отак отут ком, всі плачуть. Багато кого приїжджало, то всі зїжались з посьолка, хто куди переселився, хто в Київ, хто в Росію. І це була зустріч на кладбищах з родичами, із мертвими і живими друзями. А тепер чим дальше, то меньше

*Ганна Пінчук у поліській
Вільчі, травень 2016.
Фото Надії Величко*

*Дар'я Цимбалюк та Ганна Пінчук
під час інтерв'ю.
Фото учасників проекту.*

*Ганна Пінчук у поліській Вільчі,
травень 2016.
Фото Надії Величко*

дуже важко було. А в нас тут було набагато легше. По гостям ходили, приходили, зустрічали... Це в 1992–1993 почали заселяти Вільчу, почали тихенько, потихеньку. І це ж ми всіх зустрічали. Ми всіх зустрічали. Ми допомагали речі — ото ідемо, хтось приїхав — речі розгружаємо, розставляємо, готовимся, наготовим, щоб люди приїхали — поїли, щоб були неголодні. А ті їшли оттуда, наготовлять і їдуть, щоб було з чим сюди приїхати.

І саме до сіх пор в очах стоїть: от я не можу забути, коли їшли скоріє. Я не знаю, єслі не сутки вони їшли... А в нас в селищі траса йшла, Житомирська. З Києва йшла в Житомир і на Білорусь. І оце чи з Житомира, чи з Білорусі йшли скоріє, без номеров даже. Вони йшли часами. Ми устали їх... Оце тоді був страх. Це мабуть десь 28-є. Того, що Пасха була, наведено, 4-го, і ми уєзжали з сестрою. Вона беремена була з маленькою дитиною ще, а в мене Мирославі, дочці, було півтора года. І ми коли виходили... — надо ж було автобус їхати. І нам не зупинялись. На такой скорості їхали, що страшно. Знали, видно, що надо вже проїзжать дуже бистро.

В нас солдати були воєнніє, потім техніку гнали, на Вільчі мили, з Чорнобиля. Це вообщє! Тоді почали возмуцаться, і тоді за Вільчу поставили мойку, в лісі. А то що? Приїжджають вони всі в екіпировке, в обмундірованії, пожарники, мійють криши... А ми бегаєм босіком, картоплю копаєм. Ми тоді ще картошку посадили, після аварії, то що ми не знали толком, що там случілось. Слухи й слухи.

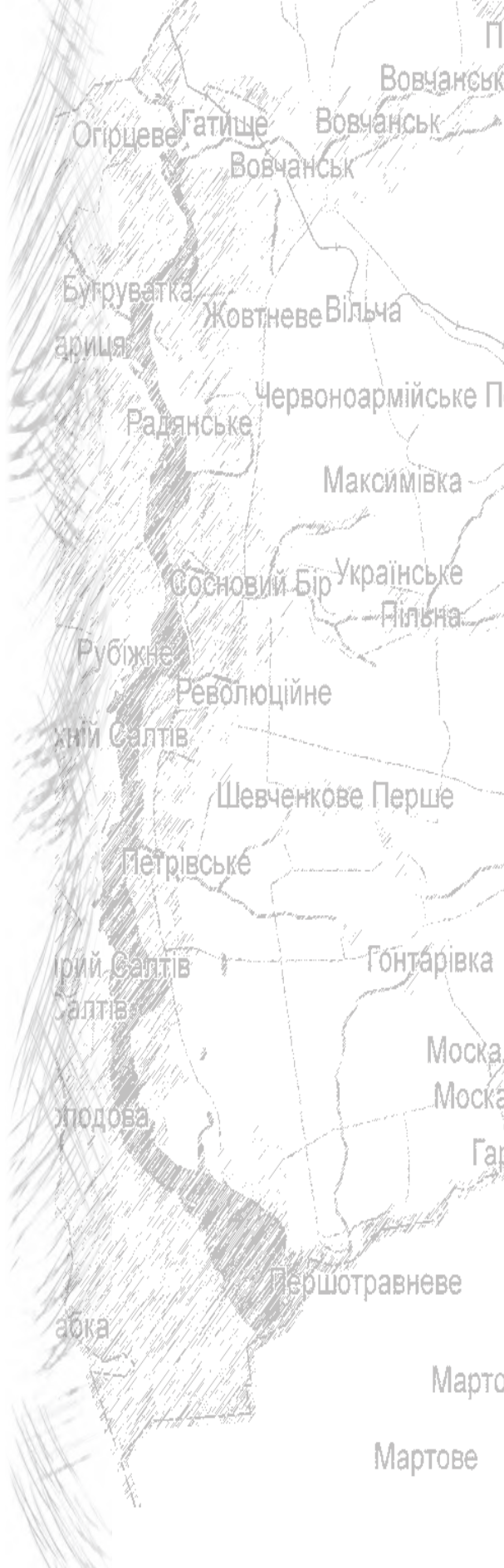
Вже стало страшно жити після Чорнобильської. Сестра Тоня жила в центрі, а ми жили на окраїні, і то колись ходили, там же

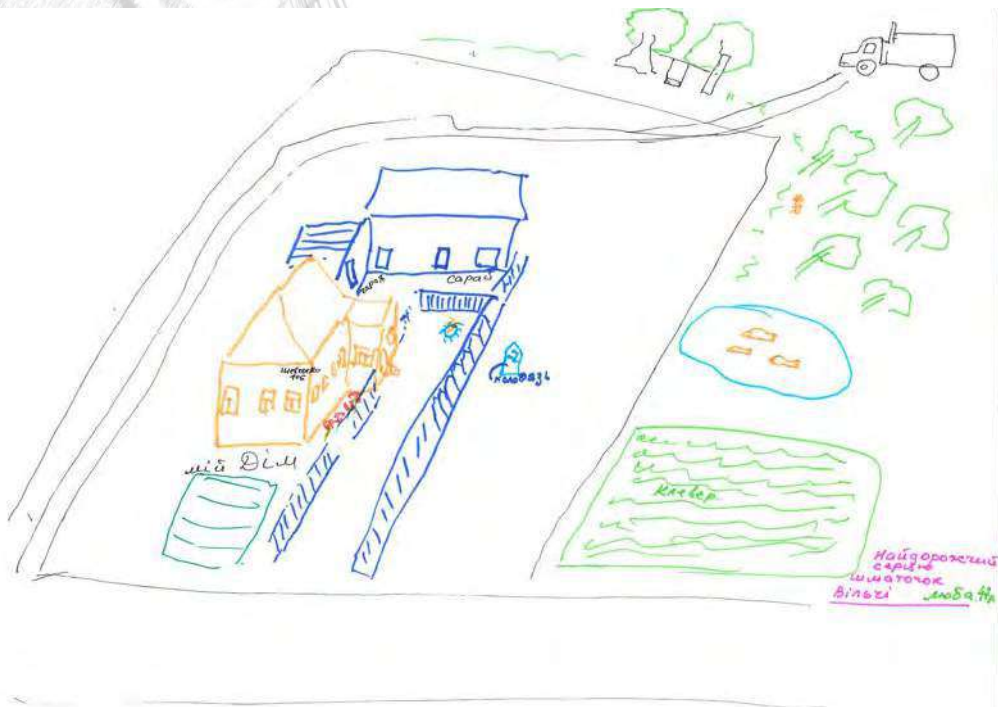
через ліс ми йшли, й нічого, а тоді стали бояться. То ж села повиселяли, і почали там вже дикі звірі бути. Спочатку собаки домашні, такі, що пооставалися, потім дикі кабани розвелися, і потім зовсім страшно стало ходити.

Тут ліс, а тут було наше собственне озерцо. Це дома, на нашій ділянці землі. І там рибку ловили, і раки були. Невелике, ширина метрів 10 була, а довжина — 25–30. А глибина — ми не доставали дна. Зараз приїжджаємо — воно ще є. Навіть дерева... колись дерево було, от так схилилось, ми з нього все ниряли, так і стоїть. [...] Спочатку я пам'ятаю, оця дорога була пісчана. А потім вже була кам'яна, а вже положили асфальт на цю брусчатку, вже поже, але він до сих пор там добре сохранився. Хоча там і ліс, ну просто узко. Колись там така широка була вулиця! А зараз так узко... Воно ж все заростає, ліс ближче підбирається. [...] Там, де були дома, огороди, сади, є сади, родять. Старі вже дерева, конешно. А там, де старий ліс, там навіть кожне дерево бачиш, воно тобі знайоме до сих пір, воно однакове. Оці тропіночки, де корови, худоба колись ходила, до сих пір єсть. Ми знаємо, де ягідники. Оце весь час, коли ми їхали, батько просив: "Привези мені багульника". Це рослина така, її заварюють при кашлі. По тих місцях ми знаємо, де вона є. [...] А будинок [наш] стоїть, криша впала, дерево виросло отут. Тріснули стіни, упав дах. Ніхто не живе, і дом не живе».

Любов Грищенко

«Отут літня кімната. Отут квіточки. На веранді вечеряли. В нас як було: батько на роботі, мама на роботі, ввечері з'їжджаємося, і як би там не було, вечеряємо за од-

Ментальна мапа, яку склала Любов Грищенко. Фото Дар'ї Цимбалюк

ним столом всі разом. До Ані вже кавалер приїжджав на мотоциклі "Ява". Він приїжджав, стіл накривався, і ми всі тут вечеряли. Потім я зустрічалася з своїм чоловіком, він також приїжджав. [...] Зараз ми живемо так: той прийшов поїв, той прийшов поїв. А от цього не хватає. [...] А вечеряли в 10–11 годин. Батько працював в колгоспі. Пізно приїде, а чекали на батька. Коли вже батько приїде, то накривали на стіл і вечеряли. А тут у нас не так. А тут не получається».

ЗМІСТ

ПЕРЕСЕЛЕНІ: ІСТОРІЇ, СПОГАДИ, МРІЇ	4
ЧАС ЗБИРАТИ ПІСНІ	12
МІЖ СТАРОЮ ТА НОВОЮ ВІЛЬЧЕЮ	18
ІСТОРІЇ ВІЛЬЧАН	26
(НЕ)ПОМІТНІ ЗМІНИ: АДАПТАЦІЯ ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ ДО НОВИХ УМОВ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА	45
ОДНА КРАЇНА — ДВІ ВІЛЬЧІ	51
ЗІ СПОГАДІВ РОДИНИ БУРБА	60
ЖИТТЯ ВІЛЬЧАНКИ «ДО ТА ПІСЛЯ АВАРІЇ»	68
ІСТОРІЯ ПРО БУРЯК І АБРИКОСИ	76
ІСТОРІЯ ОЛЬГИ ПЕТРІВНИ ПЕРЕДІЛЬСЬКИХ	84
СПОМИНИ, ЩО НЕ ПІДВЛАДНІ ЧАСУ	91
ПЕРЕСЕЛЕНА ВІЛЬЧА	100
НОВІ ВІЛЬЧАНСЬКІ ЖИТЕЛІ: ВЕЛИКІ ТА МАЛЕНЬКІ	
ІНТЕРВ'Ю З СІМ'ЄЮ ПРОЦЕНКІВ	107
ІСТОРІЯ ІВАНА КЕЛЯ	118
ЛИСТІВКА ВІД МАТЕРІ	126
СПОГАДИ ОЛЕКСАНДРА БРЕЙТЕНФЕЛЬДА ТА ПЕТРА ГОНЧАРЕНКА	135
ЖИТТЯ СІМ'Ї ІВАНЮКІВ КРІЗЬ 30 РОКІВ	143
ПЕРЕСЕЛЕННЯ — ЦЕ СКЛАДНО: ІСТОРІЯ РОДИНИ КУРАКО	147
ІСТОРІЯ РОДИНИ РИЖЕВСЬКИХ: ВАЛЕНТИНИ ФЕОФАНІВНИ ТА ПЕТРА МИКОЛАЙОВИЧА	154
«ВСІ В ХАРКІВ — І МИ В ХАРКІВ»: ІСТОРІЯ РОДИНИ МОЖАРОВСЬКИХ	165
МЕНІ ВСІ СНИ СНЯТЬСЯ, ЩО Я ТАМ, У ТІЙ ВІЛЬЧІ	168
ВУЛИЦЯМИ СТАРОЇ ВІЛЬЧІ	177

Науково-популярне видання

Вільча – переселене село

(Українською мовою)

Коректор *М. А. Курушина*

Дизайн та верстка *Ю. Ф. Власова*

Обкладинка: картина Дар'ї Цимбалюк «Passing (on)»

Підписано до друку 19.03.2018 р.

Формат 70x100/16. Папір офсетний.

Друк цифровий.

Гарнітура «Houschka Pro» Ум. друк. арк. 15,28.

Наклад 1000 прим. Зам. № 004

Віддруковано в ТОВ «ДРУКАРНЯ МАДРИД»

61024, м. Харків, вул. Максиміліанівська, 11

Тел.: (057) 756-53-25

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи

Серія ДК № 4399 від 27.08.2012 р.

www.madrid.in.ua e-mail: info@madrid.in.ua

